

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Minä toteutan tahtosi

Edunvalvontavaltuutetun velvoitteet ja vahingonkorvausvastuu lahjoituksessa

OTM-tutkielma

Oikeustieteellinen tiedekunta: perhe- ja perintöoikeus

Ida Mariola

11.12.2024

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu-tutkielma

Oppiaine: Asianajajan perhe- ja perintöoikeus

Tekijä: Ida Mariola

Otsikko: Minä toteutan tahtosi. Edunvalvontavaltuutetun velvoitteet ja vahingonkorvausvastuu lahjoituksessa.

Ohjaaja: Tuulikki Mikkola

Sivumäärä: 86 sivua

Päivämäärä: 11.12.2024

Tutkielma käsittelee edunvalvontavaltuutusta erityisesti edunvalvontavaltuutetun näkökulmasta. Aihetta lähestytään oikeuskirjallisuuden, korkeimman oikeuden ratkaisujen ja joidenkin eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisujen kautta. Tutkimus on teoreettinen ja käytetty metodi oikeusdogmaattinen.

Tutkielmassa keskitytään valtuutetun toimintaa ohjaaviin velvoitteisiin sekä niiden taustalla oleviin periaatteisiin ja pohditaan, miten ne ohjaavat edunvalvontavaltuutetun toimintaa nimenomaan niissä tilanteissa, joissa valtuuttaja on ottanut valtakirjaansa määräyksen lahjan antamisesta. Tutkielmassa pohditaan myös, miten valtuutetun tulee ratkaista mahdollinen periaatteiden kollisio. Lisäksi tutkitaan kysymystä, missä tilanteissa valtuutettu voi joutua vahingonkorvausvelvolliseksi lahjaoikeustoimen toteuttamisen tai toteuttamatta jättämisen valossa ja suhteessa kehen. Holhousoikeudessa vaikuttavat periaatteet eli itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaate ja suojaamisen periaate, saavat valtuutetun toiminnassa ilmentymänsä lakiin edunvalvontavaltuutuksesta (648/2007) otettujen säännöksen kautta, jotka koskevat edunvalvontavaltuutetun velvoitteita. Näitä velvoitteita ovat kuulemisvelvoite, joka ilmentää valtuuttajan itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaatetta sekä huolellisuusvelvoite, joka puolestaan ilmentää suojaamisen periaatetta. Näiden velvoitteiden lisäksi valtuutetun toimintaan saattaa vaikuttaa mahdollinen vahingonkorvausvelvollisuuden riski. Jos valtuutettu on tehtävässään aiheuttanut valtuuttajalle vahingon joko tahallaan tai huolimattomuudesta, saattaa vahingonkorvausvelvollisuus aktualisoitua. Korvauskynnyksen rajana on lievä huolimattomuus.

Valtuuttajan kuulemisvelvoitteen laiminlyöntiä ei ole sanktioitu. Riippuukin valtuutetusta itsestään, kuinka paljon hän haluaa ottaa valtuutettua mukaan päätöksentekoon. Vaikka kyseessä on kuulemisvelvoite, on tämä velvoite todellisuudessa enemmänkin suositus tai kehoitus. Huolellisuusvelvoitteen rikkominen puolestaan on sanktioitu. Valtuutettu saattaa joutua vahingonkorvausvelvolliseksi, mikäli hän toimii huolellisuusvelvoitteen vastaisesti, mutta ei koskaan suhteessa valtuuttajaan lahjoittamatta jättämisen perusteella. Lahjoittamatta jättämisestä valtuuttajalle aiheutunut vahinko on lähinnä kärsimystä. Aineettomien vahinkojen korvaamiseen suhtaudutaan oikeudessamme pidättyväisesti ja se mielipaha, joka valtuuttajalle mahdollisesti aiheutuu, kuuluu sietämisvelvollisuuden piriin eikä tule korvattavaksi. Valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuuden aktualisoituminen on lahjaoikeustoimen kontekstissa suhteessa valtuuttajaan mahdollinen vain, jos lahjoitus on tehty toimivalta ylittäen. Kovin todennäköisenä ei vahingonkorvausvelvollisuuden aktualisoitumista voida kuitenkaan pitää, koska toimivallan ylitykseen tulee reagoida ja on epäselvää kuka siihen reagoi, jos valtuuttaja ei itse siihen pysty. Edunvalvontavaltuutettu voi joutua korvausvelvolliseksi suhteessa lahjansaajan, jos hän ei toteuta lahjoitusta joko vahingonkorvauslain puhtaan varallisuusvahingon perusteella erityisen painavien syiden ollessa käsillä tai sopimusvastuun laajentamisen perusteella. Molemmissa tapauksissa kuitenkin useiden edellytysten tulisi täytyä yhtäaikaaisesti, jotta vahingonkorvausvelvollisuus voisi aktualisoitua. Näin ollen valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuutta suhteessa lahjansaajan voidaan pitää lähinnä teoreettisena. Mikäli itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaate ja suojaamisen periaate joutuvat kollisioon, tulisi itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaatetta yrittää toteuttaa niin pitkälle kuin mahdollista.

Avainsanat: Edunvalvontavaltuutus, edunvalvontavaltuutettu, itsemääräämisoikeus, suojaamisen periaate, itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaate, vahingonkorvausvelvollisuus, kuulemisvelvoite, huolellisuusvelvoite, lahja, periaatteiden kollisio.

Sisällys

Lähteet	V
Lyhenteet	XVI
Liitteet	XVII
1 Aluksi	1
1.1 Johdanto	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus	6
1.3 Tutkimusmetodi ja rakenne	7
2 Yleistä edunvalvontavaltuutuksesta	10
2.1 Historia, säätäminen ja tavoitteet	10
2.2 Edunvalvontavaltuutuksen systemaattinen paikka	14
2.3 Valtuutuksen laatiminen ja muotomääräykset	15
2.4 Vähimmäissisältö	17
2.4.1 Valtuuttamistarkoitus	17
2.4.2 Valtuutetun kelpoisuus	18
2.4.3 Valtuuttaja ja valtuutettu	20
2.4.4 Voimaantuloehto	22
2.5 Valtuutuksella hoidettavat asiat	22
3 Lahjoittaminen	24
3.1 Lahjan käsite ja lahjoituksen tarkoitus	24
3.2 Lahjoituskielto ja siitä poikkeaminen	26
3.2.1 Pääsääntönä lahjoituskielto	26
3.2.2 Lahjoituskiellosta poikkeaminen	27
3.3 Valtuutetun velvollisuus lahjan antamiseen ja lahjansaajan oikeus vaatia sen täyttämistä	28
3.3.1 Lahjoitusmääräys yksinomaan edunvalvontavaltakirjassa	28
3.3.2 Lahjoitusmääräys edunvalvontavaltakirjassa sitovana lahjanlupauksena	29
3.3.3 Edunvalvontavaltuutus kaksipuoleisena oikeustoimena kolmannen hyväksi	30
3.3.4 Lahjan täyttämiskaavan ajallinen ulottuvuus	32
4 Valtuutetun velvoitteet ja toimintaa ohjaavat periaatteet	33
4.1 Toimintaa ohjaavat periaatteet	33

4.1.1	Itsemääräämisoikeuden käsite	33
4.1.2	Itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaate ja kuulemisvelvoite	36
4.1.3	Valtuuttajan suojaamisen periaate ja huolellisuusvelvoite	41
4.2	Suojelu ja itsemäärääminen – periaatteiden kollisio	46
5	Valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuus	52
5.1	Vahingonkorvausvastuun tarkoitus	52
5.2	Korvausvastuun edellytykset	53
5.2.1	Tuottamus vastuuperusteena	53
5.2.2	Korvattavat vahingot	57
5.2.3	Syy-yhteys	63
5.3	Valtuutetun vahingonkorvausvastuu suhteessa valtuuttajaan	64
5.3.1	Lahjoitusta ei ole toteutettu	64
5.3.2	Lahjoitus on toteutettu	66
5.4	Valtuutetun vahingonkorvausvastuu suhteessa kolmanteen	68
5.4.1	Vahingonkorvauslain mukaan	68
5.4.2	Sopimusvastuun laajentamisen perusteella	71
6	Johtopäätökset	78
6.1	Valtuutetun toimintaa ohjaavat periaatteet ja velvoitteet	78
6.2	Vahingonkorvausvelvollisuus	82
6.2.1	Lievä tuottamus	82
6.2.2	Vahingonkorvausvelvollisuus suhteessa valtuuttajaan	83
6.2.3	Vahingonkorvausvelvollisuus suhteessa kolmanteen	84
6.3	Pohdinta ja jatkotutkimuskysymykset	86

Lähteet

Kirjallisuus

Aalto, Johanna, Arvotodellisuus – Tutkimus päämiehen asemasta holhoustoimen järjestelmässä. Lapin yliopisto 2020.

Aalto-Heinilä, Maija – Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna: Päämiehen itsemääräämisoikeuden tukeminen: filosofisesta ideaalista käytännön edunvalvonnan tarkasteluun, s. 215–241 teoksessa *Modernit perhesuhteet ja oikeus*. Weckström, Katja – Niemi, Matti Ilmari – Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna – HUUHTANEN, JOONAS (toim.). Alma Talent 2021.

Aarnio, Aulis, Lain ja kohtuuden tähden. WSOY 1986.

Aarnio, Aulis, Muodon uusi tuleminen. *Lakimies* 3/1994, s. 273–286.

Aarnio, Aulis, Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta, s. 35–56 teoksessa Häyhä, Juha, *Minun metodini*. WSOY lakitieto 1997.

Aarnio, Aulis, Tulkinnan taito: ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. WSOY 2006.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo, Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus. 4., uudistettu laitos. Talentum 2008.

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo, Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus. 5., uudistettu laitos. Talentum 2009.

Aer, Janne, Veli Merikoski ja kysymys hallinnollisesta harkintavallasta. *Jurisprudentia* XXXVIII:2005, s. 7–75.

Alexy, Robert, Human Dignity and Proportionality Analysis. *Espaço Jurídico* 16/2016, s. 83–96.

Antila, Tuomo, Edunvalvontavaltuus. *WSOYpro* 2007.

Artimo, Riikka, Kärsimyksen korvaamisesta käytännössä. *Lakimies* 7–8/2008, s. 1211–1224.

Björkwall, Pia: Hyödyllisyysmallisuojan keksinnöllisyysvaatimus ja siihen liittyvät ongelmat. *Defensor Legis* 1/2011, s. 62–72.

Bärlund, Johan – Nybergh, Frey – Petrell, Katarina, *Finlands civil- och handelsrätt. En introduktion*. 5., painos. Talentum 2016.

David, René – Jauffret-Spinosi, Camille, *Nykyajan suuret oikeusjärjestelmät I*. Heikki E.S.Mattila (suom.). Suomen Lakimiesliiton kustannus 1982.

Gottberg, Eva, Ottolapsiperimyksestä pohjoismaissa ja kotimaassa. *Defensor Legis* 5/2006, s. 786–797.

Hahto, Vilja, Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa. *WSOYpro* 2008.

Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: *Perusoikeudet*. Päivittyvä sähköinen julkaisu. Alma Talent.

Harding, Rosie, Legal constructions of dementia: discourses of autonomy at the margins of capacity. *Journal of Social Welfare & Family Law* 34(4) 2012, s. 425–442.

Harsu, Johanna, Due diligence-toimeksianto ja asianajajayhtiön korvausvastuu. *Jurisprudentia* XXXVII:2004, s. 45–152.

Helin, Markku, Holhottavalle kuuluvan varallisuuden lahjoittamiskiellosta, s. 20–31 teoksessa *Oppilaiden kirja: professori Aulis Aarniolle hänen täyttäessään viisikymmentä vuotta 14.5.1987*. Helin, Markku ja Kangas, Urpo (toim.). Yliopistopaino 1987.

Helin, Markku, Edunvalvojan päätösvallan rajoista. *Lakimies* 6–7/2001, s. 1070–1088.

Helin, Markku, Perheoikeuden siveellinen luonne. *Lakimies* 7–8/2004, s. 1244–1266.

Helin, Markku, Ylesteos edunvalvontaoikeudesta. Kirja-arvostelu teoksesta Tornberg, Johanna – Kuuliala, Matti: *Suomen edunvalvontaoikeus*. *Lakimies* 6/2016, s. 1016–1018.

Helin, Markku, Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus. Alma Talent 2020.

Hemmo, Mika, *Sopimus ja delikti*. Lakimiesliiton kustannus 1998.

Hemmo, Mika, *Vahingonkorvausoikeuden oppikirja*. WSOY Lakitieto 2002.

Hemmo, Mika, *Sopimusoikeus I*. Talentum 2003.

Hemmo, Mika, *Vahingonkorvausoikeus*. WSOYpro 2005.

Hemmo, Mika: *Velvoiteoikeuden perusteet*. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja 2007.

Hemmo, Mika, *Sopimusoikeus II*. Talentum 2011.

Hemmo, Mika – Hoppu, Kari, *Sopimusoikeus*. Päivittyvä sähköinen julkaisu. Alma Talent.

Herring, Jonathan, Losing it? Losing what? The law and dementia. *Child and Family Law Quarterly*, 21(1) 2009, s. 3–29.

Herring, Jonathan, *Law and the Relational Self*. Cambridge University Press 2019.

Herring, Jonathan, *Law through the Life Course*. Bristol University Press 2021.

Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2011.

Häyhä, Juha, Johdanto, s. 15–23 teoksessa Häyhä, Juha, Minun metodini. WSOY lakitieto 1997.

Häyhä, Juha, Jälleenvakuutus sopimuksena. Helsingin yliopisto 2000.

Häyhä, Juha, Rakkaus, sopimus ja perhesuhteet, s. 347–361 teoksessa Modernit perhesuhteet ja oikeus. Weckström, Katja – Niemi, Matti Ilmari – Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna – Huuhtanen, Joonas (toim.). Alma Talent 2021.

Jyränki, Antero, Toiset työt, toiset metodit, s.74–89 teoksessa Häyhä, Juha, Minun metodini. WSOY lakitieto 1997.

Kaisto, Janne, Oikeustoimiopin perusteet. Kauppakamari 2015.

Kangas, Urpo, Uskottu mies holhousoikeuden järjestelmässä. Juridica 1987

Kangas, Urpo, Kaikella on aikansa. Lakimies 6–7/1998, s. 1079–1088.

Kangas, Urpo, Lakiosa eilen, tänään ja huomenna. Defensor Legis 4/2004, s. 575–601.

Kangas, Urpo, Perhevarallisuus oikeus. 3., uudistettu painos. Alma Talent 2018.

Kangas, Urpo, Suomalaisen siviilioikeuden juuret. Esimerkkinä perhe- ja perintöoikeus. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja 2020.

Karjalainen, Katja, Eläkeläiset liikkeellä Euroopassa: Haagin yleissopimus aikuisten kansainvälisestä suojelusta. Lakimies 2/2012 s. 259–279.

Karjalainen, Katja, Nykyinen minä, tuleva minä ja laki edunvalvontavaltuutuksesta. Lakimies 3–4/2023 s. 416–439.

Kivikari, Pirkko – Tarkka, Olli, Asianajajien kansainvälisistä tapaohjeista. Defensor Legis 4/2000, s. 541–552.

Kivimäki, Toivo Mikael, – Ylöstalo, Matti, Suomen siviilioikeuden oppikirja. Yleinen osa. 3., uudistettu painos. WSOY 1973.

Kivivuori, Antti: Työnantajan ja työntekijän vastuu. Teoksessa Vahingonkorvausoikeus. s. 52–73, Suomen Lakimiesliiton kustannus Oy 1975.

Koivisto, Ida, Ohjattua vapautta? Itsemääräämisoikeus hallinnan välineenä. Lakimies 6/2018, s. 627–650.

Kolehmainen, Antti, Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu. Defensor Legis 3/2010, s. 264–279.

Kolehmainen, Antti, Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema. Defensor Legis 3/2010, s. 280–293.

Kolehmainen, Antti, Edunvalvojan edustusvalta ja päämiehen itsemääräämisoikeus. Lakimies 3–4/2019 s. 289–312.

Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo, Jäämistösuunnittelu. Talentum 2012.

Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo, Jäämistösuunnittelu I. Perittävän jäämistösuunnittelu. Alma Talent 2020.

Koskinen, Mikael, Muotomääräysten noudattamatta jättämisen oikeusvaikutukset perhevarallisuus-oikeudessa. Edilex 2023/21.

Kuopanportti, Tiina, Edunvalvontavaltuutus arkikielellä. Taitekohta 2020.

Kuuliala, Matti, Edunvalvontaan esitetyn kuuleminen alioikeudessa. Suomalainen lakimiesyhdistys 2011.

Leilas, Tapio, Yleisen edunvalvojan havaintoja päämiehen itsemääräämisoikeudesta. Defensor legis 1/2019, s. 69–76.

Leppänen, Tatu, Korkeimman oikeuden vahvennetun kokoonpanon ratkaisusta. Lakimies 7–8/2020, s. 1221–1235.

Mattila, Heikki E.S, Latinet i den finländska juridiska litteraturen. JFT 3/2000 s. 269–322.

Mattila, Heikki E.S., Vertaileva oikeuslingvistiikka: juridinen kielenkäyttö, lakimieslatina, kansainväliset oikeuskielet. Toinen, uudistettu painos. Alma Talent 2017.

Mielityinen, Sampo, Vahingonkorvausoikeuden periaatteet. Edita 2006.

Mikkilä, Tanja, Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa. Suomalainen lakimiesyhdistys 2023.

Mikkola, Tuulikki, Perittävän tekemät lahjoitukset ja niihin liitetyt määräykset: määräämisen rajoista ja mahdollisuuksista. Defensor Legis 3/2013 s. 312–325.

Mikkola, Tuulikki, Dynaaminen testamentti osana kansainvälisen perittävän jäämistösuunnittelua. Defensor Legis 6/2014 s. 868–880.

Myrsky, Matti, Eduskunnan oikeusasiamies ja verotus. Verotus 5/2007 s. 474–487.

Myrsky, Matti, Oikeudenmukaisuus ja verotus. Lakimies 5/2009 s. 739–760.

Mäenpää, Kalle, Sopimuksen syntyminen ja vahingonkorvausvastuu sopimusneuvotteluissa. Alma Talent 2022.

Mäkelä, Sarianne, Osakkaan kuolema ja toimintakyvyttömyys. Edita 2013.

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna, Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003.

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna: Vanhuuden ennakointia – välineenä edunvalvontavaltuus, s. 149-167 teoksessa: Aarnio, Aulis ym. (toim.), Syntymästä kuolemaan, oikeudesta informaatioon – Ahti Saarenpää 60 vuotta. Gummerus 2006.

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna, ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot. Talentum 2013.

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna, Päämies rationaalisen toimijana – teoriaa ja käytäntöä edunvalvonnassa olevan ihmisen itsemääräämisoikeudesta. Lakimies 1/2018, s. 3–28.

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna, Autonomiaa relaatioissa – ikääntyvien ihmisten kokemuksia autonomiansa toteutumisesta, s. 349–364 teoksessa Itsemääräämisoikeus – Teoriasta käytäntöön Paul, Tiensuu, — Aalto-Heinilä, Maija — Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna (toim.). Vastapaino 2023.

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna – Karvonen-Kälkälä, Anja, Vanhuusoikeuden perusteet. Alma Talent 2017.

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna – Kiukkonen, Marjo – Juva, Kati, Onko päämies tolkuissaan? – Asianajaja oikeudellisen toimintakyvyn arvioitsijana. Defensor Legis 5/2011, s. 626–635.

Norros, Olli, Vahingonkorvaus asiantuntijapalveluissa. Lakimies 4/2008 s. 637–643.

Nuotio, Kimmo, Oikeuden väärinkäyttö, s. 396–411 teoksessa Yli-Hemminki, Esko – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo (toim.). Rikoksen ja rangaistuksen filosofia. Gaudeamus 2022.

Näkki, Kaisa – Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna – Ervasti, Kaijus – Halkoaho, Arja – Nurmi, Sanna-Maria – Solomon, Alina – Suhonen, Noora-Maria – Portaankorva, Anne M. – Krüger, Johanna – Solje, Eino, Diverging medical and legal perceptions of the need for legal guardianship in people with dementia: A qualitative study. European Journal of Neurology 31(8) 2024.

Ojanen, Tuomas, Perusoikeudet ja ihmisoikeudet Suomessa. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut 2003.

Ossa, Jaakko, Perintö- ja lahjaverotus. Päivittyvä sähköinen julkaisu. Alma Talent.

Peczenik, Alexander, Juridikens metodproblem. Almqvist & Wiksell 1974.

Pihlajamäki, Heikki, Johdatus varhaismoderniin oikeushistoriaan. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja 2004.

Puronen, Pertti, Lahjaverotuksen ala. Lakimiesliiton kustannus 1990.

Ramberg, Christina, Prejudikat som rättskällä. Svensk Juristtidning 10/2017, s. 773–782.

Roiko-Jokela, Heikki, Suvun vallasta edunvalvontaan. Suomalaisen holhousjärjestelmän kehitys keskiajalta 2000-luvulle. Minerva Kustannus Oy 2006.

Ryrstedt, Eva, Framtidsfullmakter: Ett tecken på självbestämmande? JFT 4–5/2020 s. 433–462.

Saarenpää, Ahti, Tasajaon periaate. Tutkimus jäämistöoikeudellisen tasajaon periaatteen toteuttamisesta tuomioistuinkäytännössä. Juridica 1980.

Saarenpää, Ahti, Edunvalvonta, jäämistö ja jäämistösuunnittelun mahdollisuudet, s. 305–328. teoksessa Juhlajulkaisu Juhani Wirilander 1935–30/11–2005. Tepora, Jarno – Tulokas, Mikko – Vihervuori, Pekka (toim.). Suomalainen Lakimiesyhdistys 2005.

Saarenpää, Ahti, henkilö- ja persoonallisuus oikeus s. 203–430 teoksessa Oikeus tänään. Osa II, kolmas uudistettu painos. Niemi, Marja-Leena (toim.). Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja 2015.

Saarenpää, Ahti, Näkymiä vanhusoikeuteen, s. 271–287 teoksessa Modernit perhesuhteet ja oikeus. Weckström, Katja – Niemi, Matti Ilmari – Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna – Huuhtanen, Joonas (toim.). Alma Talent 2021.

Saarenpää, Ahti, Testamentti viimeisenä tahtona jäämistöoikeuden järjestelmässä. Johdatus testamenttiin omalaatuisena oikeustoimena.
<https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=732db75c-1061-4118-97ee-2e13fdb6338> (luettu 6.5.2024)

Saarenpää, Ahti – Mattila, Heikki – Mikkola, Matti, Holhous - yhteiskunnallinen ongelma. Luentoja holhousoikeudesta yhteiskunnallisen kontrollin osana. Tammi 1972.

Saarnilehto, Ari, Vastuuvakuutus, työntekijän vastuu ja sovittelu. Oikeustieto 2/2003. s. 20–22.

Saarnilehto, Ari, Rikos puhtaan varallisuusvahingon korvaamisen edellytyksenä todistustaakasta. Edilex 2010.

Saarnilehto, Ari – Hemmo, Mika – Kartio, Leena, Varallisuus oikeus. WSOY lakitieto 2001.

Salo, Marika – Oksaharju, Jukka, Järkevän sijoittajan monet kasvot. Lakimies 3–4/2019 s. 418–446.

Salo, Markku, Hyvä lehtimiestäpa. Oikeus 2/2003, s. 201–202.

Sandvik, Björn, Puhdas varallisuusvahinko – Mikä se on? Puhtaan varallisuusvahingon kahdesta käsitetulkinnasta. Defensor Legis 1/2010, s. 25–36.

Sarja, Mikko: Perusoikeudet edunvalvonnan laillisuusvalvonnassa. Lakimies 3/2007 s. 374–396.

Sarja, Mikko, Edunvalvonta ja läheiset. Edilex 2017/28.

Sarja, Mikko, Yleinen edunvalvonta eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa – havaintoja perusoikeuksista ja kanteluteemoista. Edilex 2021/14.

Sarja, Mikko, Eduskunnan oikeusasiamies holhousviranomaisen valvojana. Edilex 2023/12.

Saxén, Hans, Skadeståndsrätt. Åbo Akademi 1975.

Shogren, Karrie A, Supported Decision-Making: Theory, Research, and Practice to Enhance Self-Determination and Quality of Life. Cambridge University Press 2018.

Sisula-Tulokas-Lena, Sveda, värk och annat lidande. En skadeståndsrättslig studie. Gummerus 1995.

Sisula-Tulokas, Lena, Rena ekonomiska skador i skuggan av sakskador. JFT 5–6/2007 s. 415–430.

Sisula-Tulokas, Goda seder och ersättning för rena ekonomiska skador. JFT 3–4/2009 s. 551–572.

Ståhlberg, Pauli, Irtaimiin liittyvien tunnearvojen korvaamisesta. Defensor Legis 4/2009, s. 579–586.

Ståhlberg, Pauli – Karhu, Juha, Suomen vahingonkorvausoikeus. Alma talent 2020.

Syrjänen, Jussi: Tuomarin Harkinnan rajat – irti legalismin taakasta. Jurisprudentia XLV:2012, s. 335–391.

Tamm, Ditlev – Letto-Vanamo, Pia, Oikeuden maailma. Näkökulmia oikeuskulttuureihin. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2015.

Tiensuu, Paul – Aalto-Heinilä, Maija – Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna, Itsemääräämisoikeus. Teoriasta käytäntöön. Vastapaino 2023.

Tiilikka, Päivi: Julkaistun verkkoviestin sisällöstä aiheutuneen taloudellisen vahingon korvaaminen. Defensor Legis 4/2009, s. 606–630.

Tornberg, Johanna, Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu. Lapin yliopistokustannus 2012.

Tornberg, Johanna – Kuuliala, Matti, Suomen edunvalvontaoikeus. Talentum 2015.

Tuori, Kaarlo, Lakimieslatinan käsikirja. Edita 2007.

Viljanen, Mika – Tuomisto, Jarmo – Tolonen, Juha – Tammi-Salminen, Eva – Saarnilehto, Ari – Kartio, Leena – Karhu, Juha – Hemmo, Mika – Annola, Vesa, Varallisuus oikeus. Päivittyvä sähköinen julkaisu. Alma Talent.

Virtanen, Pertti, Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt. Edita 2011.

Välimäki, Pertti, Holhoustoimen pääpiirteet. Talentum 2008.

Välimäki, Pertti, Edunvalvontaoikeus. Sanoma Pro 2013.

Weckström, Katja, Krapularuuasta mehevä tavaramerkkiriita. Defensor Legis 4/2016, s. 651–659.

Wuolijoki, Sakari, Hyvä pankki- ja vakuutustapa. Suomalainen lakimiesyhdistys 2003.

Ylönen, Markku, Asianajajaoikeus. Laki, säännöt ja tapaohjeet. 2., uudistettu painos. Alma Talent 2018.

Virallisluntoiset lähteet

Council of Europe, Committee of Ministers. Explanatory Memorandum. Recommendation Rec(1999)4 on principles concerning the legal protection of incapable adults. 23.2.1999. <https://rm.coe.int/09000016805e302a> (luettu 1.7.2024)
Euroopan neuvoston aikuisten edunvalvonnan periaatteita koskevan suosituksen perustelut 1999 (selitysmuistio)

Council of Europe, Recommendation No. R (99) 4 of the Committee of Ministers to Member States on Principles Concerning the Legal Protection of Incapable Adults. 23.2.1999. [https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec\(99\)4E.pdf](https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec(99)4E.pdf) (luettu 1.7.2024)
Euroopan neuvoston suositus koskien toimintarajoitteisten aikuisten edunvalvontaa koskevia periaatteita

HE 187/1973 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle vahingonkorvausta koskeväksi lainsäädännöksi.

HE 1/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.

HE 167/2003 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 52/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi edunvalvontavaltuutuksesta sekä holhoustoimesta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.

Komiteanmietintö 1974:117. Holhous, huolto ja uskottu mies. Holhoustoimikunnan mietintö.

LA 14/2016 vp. Lakialoite laiksi edunvalvontavaltuutuksesta annetun lain 3 ja 21 §:n muuttamisesta.

LaVM 29/2006 vp — HE 52/2006 vp. Lakivaliokunnan mietintö 29/2006 vp. Hallituksen esitys laeiksi edunvalvontavaltuutuksesta sekä holhoustoimesta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.

NOU 2004:16. Vergemål.

Oikeusministeriö: Selvitys puhdasta varallisuusvahinkoa koskevasta uudistustarpeesta. Lausuntoja ja selvityksiä 2002:26. Mika Hemmo (tekijä).

Oikeusministeriön työryhmämietintö 2004:13. Edunvalvontavaltuutus. Holhouslainsäädännön tarkistamistyöryhmän mietintö. 15.10.2004.

Prop. 2016/17:30 Framtidsfullmakter – en ny form av ställföreträderskap för vuxna.

SOU:2004:112. Frågor om Förmyndare och ställföreträdare för vuxna. Slutbetänkande av Utredningen om förmyndare, gode män och förvaltare.

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja.

https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf (luettu 1.7.2024)

Internetlähteet

Digi- ja väestötietovirasto. Omissa käsissä kampanja. <https://omissakasissa.fi> (luettu 4.5.2024)

Digi- ja väestötietoviraston tiedote. ”Edunvalvontavaltakirja tulisi löytyä jo nelikymppisen asiakirjasalkusta” 10.5.2023. <https://dvv.fi/-/edunvalvontavaltakirja-tulisi-loytya-jo-nelikymppisen-asiakirjasalkusta> (luettu 4.5.2024)

Digitaalisen lakipalvelu Aatoksen tilaama, Taloustutkimuksen toteuttama tutkimus pohjoismaalaisten (Suomi, Ruotsi, Tanska) kiinnostuksesta lakiasiakirjoja kohtaan <https://aatos.app/edunvalvontavaltuutus/artikkelit/pohjoismainen-tutkimus-edunvalvontavaltuutus/> (luettu 1.7.2024)

Kvisberg, Torunn E – Maria Veia Lund. Kartlegging og utredning av ordningen med fremtidsfullmakter : Rapport til Statens Sivilrettsforvaltning 16. august 2019. Høgskolen i Innlandet 2019. https://brage.inn.no/inn-xmlui/bitstream/handle/11250/2630477/29-2019%20-%20Kvisberg_Lund%20Kartlegging%20og%20utredning%20av%20ordningen%20med%20fremtidsfullmakter%20omslag%20onlineutgave.pdf?sequence=1&isAllowed=y (luettu 1.7.2024)

Meta-sanan merkitys <https://kielikello.fi/metasoppaa/> (luettu 4.7.2024)

Professori Urpo Kankaan haastattelu 25.03.2014. <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/oikeusoppinut-ala-valtuuta-puolisoa-edunvalvojaksi/133116> (luettu 8.5.2024)

Sivilrettsforvaltning. Framtidsfullmakt
<https://www.sivilrett.no/framtidsfullmakt> (luettu 1.7.2024)

Takuusäätiö. Maksuhäiriömerkintä
<https://www.takuusaatio.fi/selviydy-veloistasi/maksuhairiomerkinta/> (luettu 8.5.2024)

Tieteen termipankki. Vuoden 1734 laki.
https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:vuoden_1734_laki (luettu 4.7.2024)

Valvontalautakunta
<https://valvontalautakunta.fi/> 10.7.2024 (luettu 10.7.2024)

Verohallinto. Progressiivinen verotus.
https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/verokortti-ja-veroilmoitus/ulkomailta_suomeen/toihin_suomeen/progressiivinen-verotus/ (luettu 9.5.2024)

Verohallinto. Verovapaat lahjat.
<https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/lahja/milloin-pitaa-maksaa-lahjaveroa/kuinka-paljon-voi-lahjoittaa-verovapaasti/> (luettu 13.5.2024)

Oikeustapaukset

KKO 1938 II 78

KKO 1943 II 271

KKO 1962 II 113

KKO 1969 II 25

KKO 1976 II 27

KKO 1978 II 43

KKO 1981 II 10

KKO 1985 II 103

KKO 1989:50

KKO 1990:44

KKO 1990:163

KKO 1991:7

KKO 1991:79

KKO 1991:95

KKO 1992:44

KKO 1992:89

KKO 1992:165

KKO 1992:197

KKO 1994:101

KKO 1996:102

KKO 1999:19

KKO 1999:44

KKO 2004:8

KKO 2005:2

KKO 2005:66

KKO 2016:32

KKO 2016:40

KKO 2021:28

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut

Eoa 18.6.2010 dnro 3026/4/08

Eoa 27.1.2012 dnro 2709/4/10

Eoa 4.5.2012 dnro 3943/4/11

Eoa 11.9.2015 dnro 605/2/14

Eoa 22.1.2016 dnro 3050/4/15

Lyhenteet

Dnro	Diaarinumero
DVV	Digi- ja väestötietovirasto
EOA	Eduskunnan oikeusasiamies
EVVL	Laki edunvalvontavaltuutuksesta (648/2007)
HE	Hallituksen esitys
HolhTL	Laki holhoustoimesta (442/1999)
JFT	Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland
KKO	Korkein oikeus
KM	Komiteanmietintö
Ks.	Katso
LA	Lakialoite
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
NOU	Norges offentlige utredninger (Norja)
PK	Perintökaari (40/1965)
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
Prop.	Regeringens proposition (Ruotsi)
SOU	Statens Offentliga Utredningar (Ruotsi)
Tapat.	Tapaturma
Tahall.	Tahallisuus
Vp	Valtiopäivät
Vrt.	Vertaa
YK	Yhdistyneet kansakunnat

Liitteet

Liite 1. Perusvaltakirja

EDUNVALVONTAVALTAKIRJA

VALTUUUTTAJA

Anna Lotta Heikura (100650-056K)
Marjakuja 24, 90430 Kuopio

VALTUUTETTU

Kalle Markus Heikura (171275-109J)
Mustikkapolku 35, 90230 Kuopio

VARAVALTUUTETTU JA**TOISSIJAINEN VALTUUTETTU**

Petrus Ville Isoaho (190982-152A)
Savikuja, 90600 Tampere

VALTUUTUS

Valtuutan Kalle Heikuran edustamaan minua omaisuuttani koskevissa ja muissa taloudellisissa asioissa sekä sellaisissa henkilöäni koskevissa asioissa, joiden merkitystä en kykene ymmärtämään sillä hetkellä, jolloin valtuutusta on käytettävä.

Määrään valtuutuksen tulemaan voimaan siinä tapauksessa, että tulen sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi kykenemättömäksi huolehtimaan asioistani.

Nimeän Petrus Isoahon varavaltuutetuksi ja toissijaiseksi valtuutetuksi sen varalta, että Kalle Heikura ei ota valtuutetun tehtävää vastaan, luopuu siitä taikka tulee tilapäisesti tai pysyvästi estyneeksi tai esteelliseksi hoitamaan valtuutetun tehtävää.

Kuopiossa 1.7.2023.

Anna Heikura

Anna Heikura
Eläkeläinen, Kuopio

TODISTUSLAUSUMA

Yhtä aikaa läsnä olevina esteettöminä todistajina vakuutamme, että Anna Heikura, jonka henkilöllisyyden olemme tarkistaneet, on omakätisesti allekirjoittanut tämän edunvalvontavaltakirjan. Toteamme, että hän on tehnyt valtakirjan vapaasta tahdostaan ja että hän on kyennyt ymmärtämään sen merkityksen.

Kuopiossa 1.7.2023

Pentti Mustonen

Pentti Mustonen s. 7.11.1965
Kirjanpitäjä, Kuopio
os. Kiilakuja 2 B, Kuopio

Marja Isomäki

Marja Isomäki s. 15.5.1980
Opettaja, Kuopio
os. Valmakuja 15 D, Kuopio

Liite 2. Valtakirja lahjoitusmääräyksellä**EDUNVALVONTAVALTAKIRJA****VALTUUTTAJA**

Anna Lotta Heikura (100650-056K)
Marjakuja 24, 90430 Kuopio

VALTUUTETTU

Kalle Markus Heikura (171275-109J)
Mustikkapolku 35, 90230 Kuopio

**VARAVALTUUTETTU JA
TOISSIJAINEN VALTUUTETTU**

Petrus Ville Isoaho (190982-152A)
Savikuja, 90600 Tampere

VALTUUTUS

Valtuutan Kalle Heikuran edustamaan minua omaisuuttani koskevissa ja muissa taloudellisissa asioissa sekä sellaisissa henkilöäni koskevissa asioissa, joiden merkitystä en kykene ymmärtämään sillä hetkellä, jolloin valtuutusta on käytettävä.

Määrään valtuutuksen tulemaan voimaan siinä tapauksessa, että tulen sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi kykenemättömäksi huolehtimaan asioistani.

Nimeän Petrus Isoahon varavaltuutetuksi ja toissijaiseksi valtuutetuksi sen varalta, että Kalle Heikura ei ota valtuutetun tehtävää vastaan, luopuu siitä taikka tulee tilapäisesti tai pysyvästi estyneeksi tai esteelliseksi hoitamaan valtuutetun tehtävää.

Valtuutetun on kaikissa toimissaan otettava huomioon taloudelliset etuni ja huolehdittava, että hoitoni järjestetään asianmukaisesti. Hänen tulee varmistaa, että minusta pidetään huolta parhaalla mahdollisella tavalla.

Valtuutetuilla on oikeus antaa toisillensa taloudellisia sekä henkilöäni koskevia tietoja salassapitovelvollisuuden sitä estämättä.

Valtuutettu on valtuutuksen vahvistamisesta lähtien oikeutettu antamaan puolestani kullekin lapselleni heidän kunakin syntymäpäivänään enintään 300 euron suuruisen rahalahjan.

Tätä edunvalvontavaltakirjaa on laadittu kolme (3) samansanaista kappaletta.

Kuopiossa 1.7.2023.

Anna Heikura

Anna Heikura
Eläkeläinen, Kuopio

TODISTUSLAUSUMA

Yhtä aikaa läsnä olevina esteettöminä todistajina vakuutamme, että Anna Heikura, jonka henkilöllisyyden olemme tarkistaneet, on omakätisesti allekirjoittanut tämän edunvalvontavaltakirjan. Toteamme, että hän on tehnyt valtakirjan vapaasta tahdostaan ja että hän on kyennyt ymmärtämään sen merkityksen.

Kuopiossa 1.7.2023

Pentti Mustonen

Pentti Mustonen s. 7.11.1965
Kirjanpitäjä, Kuopio
os. Kiilakuja 2 B, Kuopio

Marja Isomäki

Marja Isomäki s. 15.5.1980
Opettaja, Kuopio
os. Valmakuja 15 D, Kuopio

1 Aluksi

1.1 Johdanto

”Hänen on pantava asioita tärkeysjärjestykseen, tehtävä valintoja, jotka vaikeissakin tapauksissa kestävät kriittisen tarkastelun. Sen vuoksi edunvalvontavaltuutetun on alituisen kysyttävä, mitä arvoja, mitä tavoitteita ja päämääriä hänen ratkaisunsa palvelevat.”¹ Tämä sitaatti on Aulis Aarnion kirjasta *Lain ja kohtuuden tähden*. Olen tehnyt siihen muutoksen; alkuperäisessä tekstissä on *edunvalvontavaltuutetun* kohdalla sana *lainkäyttäjä*. Situaatti kuvaa mielestäni kuitenkin hyvin myös edunvalvontavaltuutetun tehtävää.

Edunvalvontavaltuutuksesta puhuttaessa pääpaino on kuitenkin yleensä valtuuttajassa. Tällaisen näkökulman ottaminen edunvalvontavaltuutukseen on perusteltua jo valtuutuksen oikeudellisen perusrakenteen vuoksi. Edunvalvontavaltuutus on erityinen muoto yksityisoikeudellisesta valtuutuksesta.² Se perustuu valtuuttajan tahdonilmaisuuksiin. Tahdonvapaus on yksityisoikeudellisten tahdonilmaisujen peruspiirre.³ Edunvalvontavaltuutetun rooli on jäänyt niin oikeuskirjallisuudessa kuin yleisessäkin keskustelussa suhteellisen vähälle huomiolle, vaikka ilman edunvalvontavaltuutettua ei edunvalvontavaltuutusta voi käyttää asioidensa hoitamiseen.

Edunvalvontaoikeudessa⁴, johon myös edunvalvontavaltuutus kuuluu, ensisijaisina periaatteina pidetään ihmisarvon⁵ ja -oikeuksien kunnioittamista.⁶ Myös itsemääräämisoikeuden

¹ Aarnio: *Lain ja kohtuuden tähden*, s. 23.

² Välimäki: *Edunvalvontaoikeus*, s.10 sekä Antila: *Edunvalvontavaltuutus*, s. 1.

³ Välimäki: *Holhoustoimen pääpiirteet* s.159. Ks. myös Kivimäki – Ylöstalo: *Suomen siviilioikeuden oppikirja*. Yleinen osa, s. 239, jossa todetaan, että siviilioikeudessa tahdonilmaisuus edellyttää yksityisen henkilön tahdon toimintaa. Yksityisoikeudellinen oikeustoimi ei esimerkiksi ole viranomaisen päätös kuten tuomio.

Tarkemmin erilaisista tahdonilmaisuuksista ks. Saarnilehto – Hemmo – Kartio: *Varallisuus-oikeus*, s.291–294.

⁴ Edunvalvontaoikeuden määritelmää käsittelemällä alakappaleessa 2.2.

⁵ Ihmisarvo voidaan määritellä esimerkiksi arvokkuuden ilmentymäksi, joka kuuluu jokaiselle. Ks. Aalto: *Arvotodellisuus – Tutkimus päämiehen asemasta holhoustoimen järjestelmässä*, s. 28.

Ks. myös Sarja: *Yleinen edunvalvonta eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa – havaintoja perusoikeuksista ja kanteluteemoista*, s. 9, jossa kirjottaja toteaa, että edunvalvonta perustuu päämiehen ihmisarvon kunnioittamiseen; perustuslaissamme (1.2 §) ihmisarvon loukkaamattomuus on vahvistettu valtiosäännön perusarvoksi.

⁶ HE 52/2006 vp, s. 9.

Ihmisoikeudet ovat yksilöiden perustavanlaatuisia oikeuksia. Ne kuuluvat jokaiselle yhtäläisesti, jakamattomasti ja luovuttamattomasti. Ks. Ojanen: *Perusoikeudet ja ihmisoikeudet Suomessa*, s. 4–6. Ks. myös Välimäki: *Edunvalvontaoikeus*, s. 15, jossa todetaan, että Euroopan neuvoston suosituksessa, joka koskee toimintarajoitteisten aikuisten edunvalvontaa koskevia periaatteita, ensimmäisenä periaatteena on mainittu ihmisoikeuksien ja ihmisarvon kunnioittaminen.

kunnioittamisen ja suojaamisen periaatteet ovat keskeisiä.⁷ Ihmisarvon ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen ovat yleismaailmallisia periaatteita.⁸

Edunvalvontavaltuutuslain⁹ (EVVL) säätämisen taustalla oli monia tavoitteita. Yksi tärkeimmistä oli edistää niiden henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumista, jotka haluavat ennakoita valmistautua mahdolliseen toimintakykynsä heikkenemiseen tai sen menettämiseen.¹⁰ Oikeus itsemääräämiseen on olennainen osa oikeusjärjestystä.¹¹ Perustuslaissamme ei ole nimenomaisesti mainittu itsemääräämisoikeutta, mutta sen on katsottu ilmenevän perustuslain 7 §:stä. Siinä säädetään oikeudesta elämään, henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen.¹² Nimenomaisesti kirjattuna oikeus itsemääräämiseen löytyy esimerkiksi YK:n yleissopimuksesta, joka koskee vammaisten henkilöiden oikeuksia.¹³

Tärkeä osa ihmisarvon kunnioittamista on yksilön mielipiteen huomioon ottaminen häntä koskevissa asioissa.¹⁴ Erityisen tärkeää on, että henkilö saa itse päättää kenet haluaa asioitaan hoitavan.¹⁵ Edunvalvontavaltuutus antaa valtuuttajalle mahdollisuuden ulottaa tahtonsa vaikuttamaan ennalta sellaiseen aikaan, jolloin edellytykset toteuttaa itsemääräämisoikeutta ovat rajoittuneet.¹⁶ Valtuuttajan tahdonilmaisu annetaan kirjallisessa valtakirjassa,

Suosituksen vaikutusta edunvalvontavaltuutuslain säätämiseen käsitelen alakappaleessa 2.1. Ks. suositus kokonaisuudessaan [https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec\(99\)4E.pdf](https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec(99)4E.pdf)

⁷ Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s. 62.

Päämiehen itsemääräämisoikeuden ja ihmisoikeuksien kunnioittamista kutsutaan myös käsitteellä autonomia. Ks. Välimäki: Holhoustoimen pääpiirteet, s. 15.

Itsemääräämisoikeutta käsitelen tarkemmin alakappaleessa 4.1.1.

⁸Saarenpää on todennut edunvalvontavaltuutuksen olevan kansainvälinen ihmisoikeusperusteinen oikeudellinen instituutio. Ks. Saarenpää: Henkilö- ja persoonallisuus oikeus, s. 243.

⁹ Laki edunvalvontavaltuutuksesta (648/2007), voimaan 1.11.2007.

¹⁰ Välimäki: Holhoustoimen pääpiirteet, s. 158.

¹¹ Aalto-Heinilä – Mäki-Petäjä-Leinonen: Päämiehen itsemääräämisoikeuden tukeminen: filosofisesta ideaalista käytännön edunvalvontatyön tarkasteluun, s. 215.

Oikeusjärjestyksellä tarkoitetaan kokonaisuutta, joka muodostuu säädöksistä, säännöksistä, säännöistä sekä näiden soveltamiskäytännöistä. Kiinteästi oikeusjärjestyksen käsitteeseen liittyy oikeusjärjestelmän käsite, jolla tarkoitetaan oikeustieteen avulla syntyntä käsitystä ko. kokonaisuudesta. Ks. Saarenpää: Henkilö- ja persoonallisuus oikeus, s. 206.

¹² Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s. 63.

¹³ Aalto-Heinilä – Mäki-Petäjä-Leinonen: Päämiehen itsemääräämisoikeuden tukeminen: filosofisesta ideaalista käytännön edunvalvontatyön tarkasteluun, s. 215.

Ks. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (27/2016), 3 artikla, a-kohta. https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf

Yleissopimus lisäpöytäkirjoineen tuli voimaan Suomessa 2016.

¹⁴ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 4.

¹⁵ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 4.

¹⁶ Tornberg – Kuuliala: Suomen edunvalvontaoikeus, s.37, Välimäki: Holhoustoimen pääpiirteet, s. 158 sekä Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 5.

edunvalvontavaltakirjassa, jonka laatiminen on sidottu tiukkoihin muotomääräyksiin.¹⁷ Edunvalvontavaltakirjassa valtuuttaja määrää edunvalvontavaltuutetun eli henkilön, jolle luottaa asioidensa hoidon, jos hän tulee kykenemättömäksi huolehtimaan asioistaan esimerkiksi sairauden vuoksi. Edunvalvontavaltakirjaan määritellään ne asiat, joissa edunvalvontavaltuutetulla ja mahdollisilla varavaltuutetuilla on oikeus edustaa valtuuttajaa.¹⁸ Valtuuttajan voidaan sanoa käyttävän ennakkollista itsemääräämisoikeuttaan valitessaan valtuutetun ja määritellessään niiden asioiden sisällön, jonka hoitamisen hän valtuutetulle haluaa uskoa.¹⁹

On kuitenkin huomattava, että vaikka edunvalvontavaltakirjassa ilmaistu valtuuttajan tahto luo perustan edunvalvontavaltuutetun toiminnalle, edellyttää valtuutuksen syntyminen valtuutetun suostumista tehtäväänsä. Ketään ei voida pakottaa edunvalvontavaltuutetuksi.²⁰ Edunvalvontavaltuutus onkin mahdollista ymmärtää myös kaksipuoleiseksi oikeustoimeksi.²¹ Sen osapuolia ovat edunvalvontavaltuutettu ja valtuuttaja.²² Valtuutettu toteuttaa valtakirjaan määritellyt oikeustoimet ja hänen toimistaan riippuu, kuinka hyvin valtuuttajan tahto tulee toteutettua.

Yleensä valtuuttaja haluaa, että edunvalvontavaltuutettu hoitaa hänen puolestaan tavanomaisia asioita kuten maksaa laskuja ja järjestää hoidon. Valtuuttajan on niin halutessaan mahdollista toteuttaa edunvalvontavaltuutuksen avulla myös monimutkaisempia oikeustoimia. Sitä on mahdollista käyttää valtuuttajan omaisuuden lahjoittamiseen, valtuuttajan kiinteistön luovuttamiseen eteenpäin sekä perinnöstä ja tasingosta luopumiseen. Nämä oikeustoimet voivat

¹⁷ Antila: Edunvalvontavaltuutus. s. 2 sekä Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 173.

Edunvalvontavaltuutuksen muotoa tarkastelen lähemmin alakappaleessa 2.3.

¹⁸ Tornberg – Kuuliala: Suomen edunvalvontaoikeus, s.37.

¹⁹ Ennakollisesta itsemääräämisoikeudesta edunvalvontavaltuutuksen yhteydessä on kirjoittanut esimerkiksi Karjalainen. Ks. Karjalainen: Nykyinen minä, tuleva minä ja laki edunvalvontavaltuutuksesta, s. 421.

Karjalainen on tutkinut myös Haagin aikuisten kansainvälisestä suojelua koskevaa yleissopimusta ennakkollisen itsemääräämisoikeuden osalta. Sopimuksen tavoitteena on parantaa aikuisten kansainvälistä suojelua tilanteissa, joissa heidän kykynsä suojella itseään on heikentynyt. Suomessa sopimus tuli voimaan 2011.

Ks. Karjalainen: Eläkeläiset liikkeellä Euroopassa: Haagin yleissopimus aikuisten kansainvälisestä suojelusta, s. 269–270.

²⁰ Vapaus valita, mihin oikeustoimiin haluamme tulla sidotuiksi, kuuluu oikeutemme peruslähtökohtiin. Tätä valinnanvapautta kutsutaan myös yksityisautonomiaksi. Tämä vapaus koskee myös edunvalvontavaltuutettua. Yksityisautonomiasta tarkemmin ks. Bärlund – Nybergh – Petrell: Finlands civil- och handelsrätt. En introduktion, s. 10.

²¹ Oikeustoimen käsitettä ei sen yleisyydestä huolimatta ole pystytty tyhjentävästi määrittelemään. Useimmissa yhteyksissä oikeustoimi on määritelty yksityiseksi tahdonilmaisukseksi, jolla oikeuksia perustetaan, muutetaan, kumotaan tai siirretään. Ks. tästä Kaisto: Oikeustoimiopin perusteet, s. 22–23.

²² Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 280–281.

olla merkityksellisiä myös jäämistösuunnittelun kannalta. Toimintaa, jolla perinnönjättäjä pyrkii vaikuttamaan jäämistöönsä, kutsutaan jäämistösuunnitteluksi. Näillä toimilla voidaan pyrkiä vaikuttamaan esimerkiksi jäämistön määrään, laatuun, edunsaajien piiriin sekä siihen, kuinka paljon edunsaajat mahdollisesti jäämistöstä saavat. Myös toimet, joilla voi olla vaikutusta kuolinpesän hallintoon, voidaan lukea osaksi jäämistösuunnittelua.²³

Lahjaa pidetään testamentin lisäksi merkittävimpanä jäämistöön vaikuttavana oikeustoimena.²⁴ Holhousoikeudessa, joka on osa edunvalvontaoikeutta, vaikuttaa voimakas lahjoituskielto.²⁵ Holhoustoimilain (HolhTL) mukaan edunvalvoja ei saa lahjoittaa päämiehensä omaisuutta (32 §).²⁶ Lahjoituskiellon taustalla vaikuttaa ajatus päämiehen varallisuusosaston säilyttämisestä.²⁷ On katsottu, että päämiehen omaisuudesta luopuminen ilman riittävää vastiketta ei ole hyvää päämiehen taloudellisten asioiden hoitoa.²⁸ Myös EVVL:ssä on lahjoituskielto: 18.1 §:n mukaan valtuutettu ei saa lahjoittaa valtuuttajan omaisuutta. Tämä on pääsääntö. Lahjoituskielto on otettu EVVL:ään holhoustoimilaista; myös perustelut ovat samat, kuitenkin niin, että EVVL:n lahjoituskielto ei ole ehdoton. EVVL 18.2 §:n mukaan lahjan antaminen on mahdollista, jos antamisen perusteet on yksilöity valtakirjassa. Näin ollen jäämistösuunnittelun toteuttaminen edunvalvontavaltuutuksen avulla voi olla mahdollista, jos valtakirjaan on otettu lahjoituksen salliva määräys.

Valtuutetun toimintaa ohjaa lakiin²⁹ kirjattu huolellisuusvelvoite (EVVL 16.1 §), kuulemisvelvoite (EEVL 16.2 §) sekä salassapitovelvollisuus (EVVL 47.1 §).

²³ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I. Perittävän jäämistösuunnittelu s. 1. Kirjoittajat toteavat saman kirjan esipuheessa (2020), että termi ”jäämistösuunnittelu” on alkanut vakiinnuttaa paikkaansa perhe- ja jäämistövarallisuutta koskevissa oikeuslähteissä. Aikaisemmassa teoksessaan jäämistösuunnittelusta, joka ilmestyi vuonna 2012, samat kirjoittajat totesivat kirjan esipuheessa, että termi ”jäämistösuunnittelu” ei ole vakiintunut termi perhe- ja jäämistövarallisuutta koskevissa oikeuslähteissä. Ks. Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu.

²⁴ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus, s. 750. Lahjaa ja sen määritelmää käsitellen tarkemmin alakappaleessa 3.1.

²⁵ Kolehmainen: Edunvalvonta, jäämistö jäämistösuunnittelun mahdollisuudet, s. 265.

²⁶ Anna-Mäki-Petäjä-Leinonen – Karvonen-Kälkäjä: Vanhuusoikeuden perusteet, s. 105.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty näkemys, jonka mukaan lahjoituskielto olisikin kompetenssin rajoitus eikä kieltonormi. Tätä mieltä on ollut Helin. Ks. Helin: Edunvalvojan päätösvallan rajoista, s. 1078. Samoin myös Välimäki. Ks. Välimäki: Holhoustoimen pääpiirteet, s. 82.

²⁷ Välimäki: Holhoustoimen pääpiirteet, s. 82.

²⁸ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 280.

²⁹ Oikeusjärjestelmämme on osa roomanis-germaanista oikeutta (tunnetaan myös termeillä mannereurooppalainen oikeus ja civil law). Roomanis-germaaniselle oikeudelle on tunnusomaista lainsäädännön vahva asema. Ks. tästä tarkemmin, René – Jauffret-Spinosi: Nykyajan suuret oikeusjärjestelmät I s. 111–134. Roomanis-germaanisen oikeuden jonkinlaisena vastakohtana voidaan pitää common law- oikeutta, jossa suurin painoarvo annetaan korkeimpien oikeuksien ennakkoratkaisuille, vaikkakin kirjoitetun lain asema on noussut aiempaa suurempaan rooliin. Ks. common law- oikeudesta tarkemmin Tamm – Letto-Vanamo: Oikeuden maailma. Näkökulmia oikeuskulttuureihin, s. 69–71.

Huolellisuusvelvoite ilmentää suojaamisen periaatetta. Suojaamisen periaatteella katsotaan olevan kaksi ulottuvuutta: suojella henkilöä itseltään kuin myös ulkopuolisilta oikeudenloukkauksilta.³⁰ Suojaamisen periaatteen asema on vahva, mitä lahjoituskielto vielä korostaa.³¹ Kuulemisvelvoite ilmentää itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaatetta.³² Kuulemisvelvoitteen tarkoituksena on turvata valtuuttajan tahdon toteutuminen: valtuutetun on lain mukaan (EVVL 16.2 §) tiedusteltava valtuuttajan mielipidettä ennen kuin hän tekee tätä koskevan päätöksen, mikäli valtuuttaja vielä kykenee ymmärtämään asian merkityksen.

Valtuutetun toimintaa ohjaa myös vahingonkorvausvelvollisuus. Mikäli valtuutettu on tehtävässään laiminlyönyt noudattaa sellaista huolellisuutta, jota häneltä voidaan tehtävässään edellyttää, on hän velvollinen korvaamaan siitä valtuuttajalle aiheutuneet vahingot (EVVL 23 §). Asia voidaan ilmaista myös niin, että valtuutettu on toiminut huolellisuusvelvoitteensa vastaisesti. Vahingonkorvausvelvollisuuden kynnyksenä on lievä huolimattomuus. Ei ole kuitenkaan täysin selvää, mitä lievä huolimattomuus voisi valtuutetun toimintaa ajatellen olla. Onko esimerkiksi mahdollista, että valtuutettu joutuisi vahingonkorvausvelvolliseksi, jos hän ei toteuta valtakirjaan otettua määräystä lahjan antamisesta?

Edunvalvontavalvuutus on oikeustoimi, joka suuntautuu tulevaisuuteen.³³ Valtuutuksen laatimisen ja sen vahvistamisen välillä esimerkiksi valtuuttajan varallisuusasema on saattanut muuttua merkittävästikin. Muutokset voivat vaikuttaa jäämistösuunnitteluun. Miten valtuutetun esimerkiksi tulisi ratkaista tilanne, jossa valtakirjassa on merkittävä lahjoitusmääräys, mutta valtuuttajan varat eivät mahdollisesti riitä hänen asianmukaiseen hoitoon? Valtuutetun tulee tällöin harkita, onko lahjoittaminen edelleen valtuuttajan edun mukaista. Tällaisessa tilanteessa itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaate ja suojaamisen periaate ovat joutuneet kollision. Valintatilanteisiin joutuminen saattaa tulla valtuutetulle yllätyksenä. Voi olla, että valtuutetut suostuvat tehtävänsä osittain tietämättöminä tehtävänsä tuomista velvoitteista, mahdollisesti aktualisoituvasta vahingonkorvausvastuustaan ja oman päätäntävaltansa laajuudesta, varsinkin tilanteissa, jossa valtuutusta käytetään monimutkaisempien oikeustoimien kuten lahjoitusten toteuttamiseen.

³⁰ Mäki-Petäjä-Leinonen: Päämies rationaalisena toimijana – teoriaa ja käytäntöä edunvalvonnassa olevan ihmisen itsemääräämisoikeudesta, s. 5.

³¹ Kolehmainen: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 265.

³² Mäki-Petäjä-Leinonen: Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema, s. 312.

³³ Tornberg – Kuuliala: Suomen edunvalvontaoikeus, s. 38.

1.2 Tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus

Tutkielmani tarkoituksena on tarkastella edunvalvontavaltuutusta erityisesti edunvalvontavaltuutetun näkökulmasta. Rajallisen sivumäärän takia ei ole mahdollista käsitellä kaikkia niitä seikkoja, jotka vaikuttavat ja voivat vaikuttaa valtuutetun tehtävään. Olen valinnut kaksi aihepiiriä, joita erityisesti painotan tässä tutkielmassa. Ne ovat valtuutetun lakiin kirjatut velvoitteet ja ne periaatteet, joista velvoitteet on johdettu sekä valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuus.

Valtuutetun velvoitteita ja toimintaa ohjaavia periaatteita käsittelen seuraavien tutkimuskysymyksiä kautta. Tarkoitukseni on selvittää, mikä on valtuuttajan suojaamisen ja itsemääriusoikeuden kunnioittamisen periaatteiden sekä niistä johdettujen velvoitteiden (huolellisuusvelvoite ja kuulemisvelvoite) sisältö nimenomaan niissä tilanteissa, joissa valtakirjaan on otettu lahjoituksen salliva määräys. Tässä yhteydessä tarkastelen myös kysymystä siitä, kuinka nämä periaatteet ohjaavat edunvalvontavaltuutettua tehtävässään varsinkin lahjoittamista ajatellen. Periaatteiden tarkastelussa ei voida myöskään ohittaa kysymystä, miten edunvalvontavaltuutetun tulisi ratkaista näiden periaatteiden mahdollinen kollisio.

Valtuutetun vahingonkorvausvastuun tarkastelussa pohdin kysymystä siitä, missä tilanteissa edunvalvontavaltuutetun vahingonkorvausvastuu voi aktualisoitua. Tarkemmin sanoen tarkastelen, minkä tyyppisistä vahingoista edunvalvontavaltuutettu voi joutua vahingonkorvausvelvolliseksi nimenomaan lahjoituksen valossa ja ketkä voivat tällöin vaatia valtuutetulta vahingonkorvausta. Tämän selvittämiseen liittyy oleellisesti myös sen tutkiminen, mitä vahingonkorvausvelvollisuuden alarajana pidetty lievä huolimattomuus voisi edunvalvontavaltuutetun toimintaa ajatellen olla.

Tutkielmani tyyppiesimerkiksi olen valinnut sellaisen edunvalvontavaltuutetun, joka on suostunut valtuutetuksi sellaiselle valtuuttajalle, joka on ottanut valtakirjaansa määräyksen lahjan antamisesta. Edunvalvontavaltuutuksen avulla on mahdollista lahjoittaa niin valtuuttajan yksityisvarallisuutta kuin yritysvarallisuuttakin.³⁴ Tässä tutkielmassa keskityn ainoastaan sellaisen omaisuuden lahjoittamiseen, joka kuuluu valtuuttajan yksityisvarallisuuteen.

³⁴ Yrityksen sukupolvenvaihdoksesta edunvalvontavaltuutuksen avulla, ks. Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I, s. 464–465. Edunvalvontavaltuutuksen käytöstä yrityksen osakkaan toimintakyvyttömyyden varalta ks. Mäkelä: Osakkaan kuolema ja toimintakyvyttömyys, s. 91–139.

Rajallisen sivumäärän vuoksi minulla ei ole mahdollisuutta käsitellä kaikkia niitä jäämistösuunnittelullisesti merkittäviä oikeustoimia, joihin edunvalvontavaltuutetulle voidaan antaa valtakirjassa kelpoisuus kuten esimerkiksi perinnöstä ja tasingosta luopuminen.³⁵ Jäämistösuunnittelullisista oikeustoimista käsittelen ainoastaan lahjaa. En käsittele tässä tutkielmassa tilanteita, joissa valtuuttaja ei asu Suomessa tai hänellä on omistuksia kotimaan ulkopuolella.³⁶

Valtuuttajan toimintaa ohjaavista periaatteista ja niistä johdetuista velvoitteista kertoessani keskityn ainoastaan itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaatteeseen ja siitä johdettuun kuulemisvelvoitteeseen sekä suojaamisen periaatteeseen ja siitä johdettuun huolellisuusvelvoitteeseen. Valtuutetun toimintaa myös ohjaavan salassapitovelvollisuuden olen rajannut tarkastelun ulkopuolelle.³⁷ Tämän velvollisuuden noudattamiseen ei liity samanlaisia ristiriidan mahdollisuuksia kuin vastaavasti on tilanne kuulemisvelvoitteen ja huolellisuusvelvoitteen kohdalla. Näiden periaatteiden kollisio on mielestäni todennäköisin niissä tilanteissa, joissa valtakirjaan on otettu määräys sellaisesta oikeustoimesta, jonka tekeminen vähentää valtuuttajan varallisuutta kuten esimerkiksi lahjoitus. Vahingonkorvausvelvollisuuden on lisäksi katsottu aktualisoituvan nimenomaan valtuutetun huolimattoman käytöksen perusteella, joka on kiinteässä yhteydessä valtuutetun huolellisuusvelvoitteen kanssa.

1.3 Tutkimusmetodi ja rakenne

Koska tutkimuskysymyksiini vastaaminen edellyttää voimassa olevan lain tutkimista, olen valinnut tutkimusmetodiksi³⁸ lainopin eli oikeusdogmatiikan. Oikeusdogmaattista metodologiaa käyttämällä pyritään vastaamaan kysymykseen voimassa olevan oikeuden sisällöstä eli

³⁵Perinnöstä ja tasingosta luopumista voidaan pitää suhteellisen harvinaisina oikeustoimina edunvalvontavaltuutuksen näkökulmasta tarkasteltuna ottaen huomioon, että jäämistösuunnittelua ei muutenkaan pidetä edunvalvontavaltuutuksen ydintarkoituksena. Tällaisten oikeustoimien tekemistä varten valtakirjaan on nimettävä luopumis- ja lupatilanteita varten täysin esteetön valtuutettu eli henkilö ei saa olla perheenjäsen kuten aviopuoliso tai lapsi. Valtakirjaan otetaankin tätä varten yleensä määräys ”luopumis- ja lupatilanteissa sekä muissa mahdollisissa esteellisyytilanteissa vara- ja toissijainen valtuutettu”. Henkilö voi olla esimerkiksi valtuuttajan ystävänä, jos hän ei ole esteellinen ja on valtuuttajan mielestä tehtävään sopiva.

³⁶ Edunvalvontavaltuutuksesta kansainvälisissä yhteyksissä käytettynä ks. Helin: Suomen kansainvälinen perhe- ja perintöoikeus, s. 680–691.

³⁷ On hyvin yleistä, että tilanteissa, joissa valtakirjaan on merkitty useita valtuutettuja, otetaan siihen salassapitovelvollisuuden poistava määräys. Ks. liite 2. Valtakirja lahjoitusmääräyksellä.

³⁸ Metodin käsitettä ei ole tyhjentävästi määritelty. Esimerkiksi Jyränki on todennut, että ”metodi on käsitteenä laaja ja epämääräinen.” Ks. Jyränki: Toiset työt, toiset metodit, s. 74. Samoilla linjoilla on myös Häyhä. Ks. Häyhä Johdanto, s. 23. Ks. Myös Aarnio: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta, s. 35–36, jossa kirjoittaja toteaa oikeustieteen metodin olevan enemmänkin näkökulma.

oikeudesta de lege lata.³⁹ Lainopilla on katsottu olevan tehtävänä tulkita ja systematisoida voimassa olevaa oikeutta.⁴⁰ Tulkinnan avulla pyritään selvittämään oikeussäntöjen sisältöä.⁴¹ Systematisoinnilla tarkoitetaan muun muassa jäsentämistä. Jäsentäminen voi koskea esimerkiksi käsitteitä (esim. sopimus) tai oikeusperiaatteita (esim. syyllisyysperiaate).⁴²

Aarnio on todennut, että oikeusdogmatiikasta voidaan erottaa kaksi tutkimussuuntaa: teorettinen lainoppi ja käytännöllinen lainoppi.⁴³ Teorettinen lainoppi systematisoi oikeussäännöksiä. Tulkinta puolestaan ymmärretään osaksi lainopin käytännöllistä ulottuvuutta.⁴⁴ Käytännöllisessä lainopissa oikeustodellisuutta lähestytään ja tarkastellaan muun muassa käsitteistön kautta. Ristiriidaton säädöstulkinta on mahdollinen vain, jos käsitteistö on täsmällinen.⁴⁵ Myös oikeusperiaatteiden punnitsemisen ja tasapainottamisen on katsottu kuuluvan ensisijaisesti käytännöllisen lainopin piiriin.⁴⁶ Muun muassa Robert Alexy on kirjoittanut periaatepunnista. Keskinäisen punninnan avulla pyritään määrittelemään periaatteiden suhde toisiinsa pyrkien lopputulokseen, jossa periaatteet ovat mahdollisimman hyvin tasapainossa keskenään.⁴⁷ Edellä mainitut näkökohdat huomioiden voidaan tutkielmani ajatella kuuluvan nimenomaan käytännöllisen lainopin piiriin, koska tarkoitukseni on selvittää, miten lakiin kirjattuja valtuutetun velvollisuuksia ja vahingonkorvausvastuuta on tulkittu, miten nämä ohjaavat valtuutetun toimintaa ja miten valtuutetun tulisi tasapainoilla hänen toimintaansa ohjaavien periaatteiden kanssa eli minkälaista punnintaa valtuutetun tulisi periaatteiden välillä tehdä ja miten näiden mahdollinen kollisio olisi ratkaistavissa.

Olen jakanut tutkielmani kuuteen päälukuun. Varsinainen ensimmäinen pääluku, luku kaksi, joka seuraa tätä johdanto- ja metodiosiota, käsittelee edunvalvontavaltuutus-instituution perusteita muun muassa sen säätämisen syitä, systemaattista paikkaa, valtakirjan

³⁹ Aarnio: Laintulkinnan teoria, s. 48.

Lainopin yhteydessä voidaan vertailla kansallisen oikeusjärjestyksen normeja ja käytäntöjä vieraisiin oikeusjärjestyksiin. Ks. Hirvonen: Mitkä metodit, s. 26. Vaikka tutkielmani pääpaino keskittyy kotimaiseen oikeuteen, on tutkielmassani myös muutama oikeusvertaileva huomio koskien edunvalvontavaltuutuksen säätämistä ja viranomaiskontrollia muissa pohjoismaissa.

⁴⁰ Hirvonen: Mitkä metodit, s. 22.

⁴¹ Aarnio: Tulkinnan taito: ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta, s. 238.

⁴² Hirvonen: Mitkä metodit, s. 25.

⁴³ Aarnio: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta, s. 37.

⁴⁴ Aarnio: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta, s. 36–37.

⁴⁵ Aarnio: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta, s. 44.

⁴⁶ Hirvonen: Mitkä metodit, s. 25.

⁴⁷ Alexy: Human dignity and proportionality analysis, s. 85.

muotovaatimusta sekä sen sisältöä. Perusteiden selventäminen on oleellista, jotta edunvalvontavaltuutus olisi ymmärrettävissä myös vaativimpien oikeustoimien toteuttamisen välineenä. Tällä viitataan lahjoitukseen, jota käsittelen luvussa kolme. Tässä luvussa käsittelen lahjaa oikeustoimena, edunvalvontavaltakirjaan otettavaa määräystä lahjan antamisesta sekä selvitän, miten laissa olevaa valtuuttajan omaisuutta koskevaa lahjoituskieltoa on mahdollista kiertää. Lahjaoikeustoimen käsitteleminen on välttämätöntä, jotta lukijan on mahdollista myöhemmin ymmärtää, miten lahjoituksen tekeminen tai tekemättä jättäminen vaikuttaa valtuutetun mahdollisen vahingonkorvausvelvollisuuden aktualisoitumiseen.

Neljännessä luvussa käsittelen itsemääräämisoikeuden käsitettä. Valtuuttajan itsemääräämisoikeuden toteuttaminen on koko instituution kantava perusajatus. Se on myös vahvasti sidoksissa valtuutetun velvoitteisiin ja toimintaa ohjaavaan periaatteisiin. Samassa luvussa käsittelen myös valtuuttajan itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaatetta ja siihen liittyvää kuulemisvelvoitetta sekä suojaamisen periaatetta yhdessä huolellisuusvelvoitteen kanssa. Pohdin myös kysymystä siitä, miten mahdollinen itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen ja suojaamisen periaatteen kollisio olisi mahdollista ratkaista. Viidennessä luvussa käsittelen valtuuttajan vahingonkorvausvelvollisuutta. Asioiden käsittelyjärjestys on looginen, koska neljännessä luvussa käsitelty huolellisuusvelvoite liittyy vahingonkorvausvelvollisuuteen. Viimeisessä, kuudennessa luvussa, esitän tutkielman johtopäätökset tiivistetysti ja pohdin mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

2 Yleistä edunvalvontavaltuutuksesta

2.1 Historia, säätäminen ja tavoitteet

Vuoden 1734⁴⁸ lain holhoussäännöstö ei vielä juurikaan tuonut muutosta vallalla olleeseen ajattelutapaan: suvun ja perheen tehtävänä oli kantaa vastuu niistä jäsenistään, jotka eivät itse siihen kyenneet.⁴⁹ Yksinäiset ja köyhät puolestaan elivät kirkon ja muiden armeliaisuuden varassa.⁵⁰ Tämä vastuunkanto, jota voidaan nimittää holhoukseksi, ei kuitenkaan perustunut vain täysin pyyteettömään lähimmäisestä huolehtimiseen. Holhouksella pyrittiin ensisijaisesti säilyttämään perheen ja suvun varallisuus; ”holhokin” etu oli toissijainen.⁵¹

Pohjoismaisilla lakimiespäivillä vuonna 1875 pohdittiin, kuinka holhousjärjestelmää olisi kehitettävä, koska järjestelmää pidettiin keskiaikaisena ja vaihtoehdottomana.⁵² Esimerkiksi täysi-ikäisen vastuuton rahankäyttö oli mahdollista estää vain holhottavaksi julistamalla.⁵³ Vuotta 1898 voidaan pitää merkittävä, koska suvun ja perheen etujen vaalimisesta tuli toissijainen, kun holhottavan etua alettiin korostaa. Tämän muutoksen taustalla oli viranomaisvetoisen holhouksen voimistuminen. Vuoden 1898 holhouslaissa holhoustoimen valvonta siirtyi pois suvulta kokonaan viranomaisille.⁵⁴

Vuonna 1999 voimaan tuli holhoustoimea säätelevä peruslaki, laki holhoustoimesta (HolhTL).⁵⁵ Tämä laki kumosi lähes vuosisadan voimassa olleen vuoden 1898 holhousta

⁴⁸ Vuoden 1734 laki on kodifikaatio. Siihen koottiin sen ajan tärkeä lainsäädäntö. Ks. Tieteen termipankki vuoden 1734 laki https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:vuoden_1734_laki.

⁴⁹ Saarenpää – Mattila – Mikkola: Holhous - yhteiskunnallinen ongelma: luentoja holhousoikeudesta yhteiskunnallisen kontrollin osana, s. 38. Ks. myös Välimäki: Holhoustoimen pääpiirteet, s.4.

⁵⁰ Roiko-Jokela: Suvun vallasta edunvalvontaan. Suomalaisen holhousjärjestelmän kehitys keskiajalta 2000-luvulle, s.5.

⁵¹ Välimäki: Holhoustoimen pääpiirteet, s. 2–3. Välimäki toteaa samassa, että vuoden 1734 laissa perheen ja suvun etujen vaalimisen tärkeys entisestään korostui, kun tässä laissa holhousta koskevat säännökset liitettiin osaksi perintökaarta. Ks. Myös Saarenpää: Edunvalvonta, jäämistö ja jäämistösuunnittelun mahdollisuudet, s. 305, jossa kirjoittaja huomauttaa holhouksen sääntelyn ottamisen osaksi perintökaarta olleen systemaattisesti ymmärrettävää, koska holhouksella haluttiin ennen muuta turvata suvun omaisuuden säilyminen.

Ks. myös Roiko-Jokela: Suvun vallasta edunvalvontaan. Suomalaisen holhousjärjestelmän kehitys keskiajalta 2000-luvulle, s. 152, jossa todetaan, että maaomaisuuden säilyttäminen suvulla on katsottu tärkeäksi ja se on muun muassa oikeuttanut holhouksen.

⁵² Kangas: Suomalaisen siviilioikeuden juuret. Esimerkkinä perhe- ja perintöoikeus, s. 53.

⁵³ Kangas: Suomalaisen siviilioikeuden juuret. Esimerkkinä perhe- ja perintöoikeus, s. 53.

⁵⁴ Välimäki: Holhoustoimen pääpiirteet, s. 4.

⁵⁵ Välimäki: Edunvalvontaoikeus, s. 5.

koskevan lain.⁵⁶ Valtion ammattiviranomaiselle (maistraatille)⁵⁷ annettiin tämän lain myötä tehtäväksi holhustoimen hallinto ja valvonta. Tämä muutos valtiollisesti holhustoimen.⁵⁸ HolhTL:n voimaantulo merkitsi myös muutosta aikaisemmin käytössä olleeseen terminologiaan. Leimaavina pidetyistä termeistä holhooja ja holhottava luovuttiin ja niiden tilalle tulivat edunvalvoja ja päämies.⁵⁹ HolhTL:ssä (1 §) todetaan, että ”holhustoimen tarkoituksena on valvoa niiden henkilöiden etua ja oikeutta, jotka eivät vajaavaltaisuuden, sairauden, poissaolon tai muun syyn vuoksi voi itse pitää huolta taloudellisista asioistaan”. Päämiehen edun valvomisesta huolehtii edunvalvoja, joko valtion virkamies tai ”tavallinen” henkilö, joka soveltuu tehtävään ja suostuu ottamaan sen vastaan.⁶⁰ HolhTL:llä on suuri merkitys myös edunvalvontavaltuutuksen näkökulmasta, johon palaan seuraavassa alakappaleessa 2.2.

HolhTL:n säätämisen jälkeen seuraava merkittävä uudistus toteutui kun laki edunvalvontavaltuutuksesta tuli voimaan 2007.⁶¹ Työ uuden lain säätämiseksi aloitettiin vuonna 2003 oikeusministeriön aloitteesta.⁶² Tavoitteena oli kehittää laki, joka sisältäisi sellaisia säännöksiä, jotka mahdollistaisivat vielä toimintakykyiselle henkilölle varautumisen ennakoita mahdolliseen tulevaan toimintakyvyttömyyteen erityisen valtuutuksen avulla.⁶³ Keskeistä oli siis vahvistaa yksilön itsemääräämisoikeutta.⁶⁴ Itsemääräämisoikeutta edunvalvontavaltuutuksen avulla on mahdollista toteuttaa muun muassa valitsemalla valtuutettu itse, päättämällä valtuutuksella hoidettavat asiat sekä määrittelemällä viranomaisvalvonnan osuus (DVV) valtuutetun valvonnassa.⁶⁵

⁵⁶ Välimäki: Holhustoimen pääpiirteet, s. 4.

⁵⁷Nykyään holhousviranomaisena maistraattien sijasta toimii 1.1.2020 toimintansa aloittanut Digi- ja väestötietovirasto (DVV). Virasto sai alkunsa, kun Väestörekisterikeskus ja maistraatit yhdistyivät samaksi virastoksi.

⁵⁸ Välimäki: Holhustoimen pääpiirteet, s. 3.

⁵⁹Välimäki: Holhustoimen pääpiirteet, s. 5. Ks. myös Saarenpää: Näkymiä vanhusoikeuteen, s. 278, jossa hän toteaa olevan valitettavaa, että termiä holhustoimi ei vaihdettu. Vrt. Välimäki: Holhustoimen pääpiirteet, s. 6, jossa kirjoittaja toteaa, että ”informatiivisista syistä holhous-termistä ei ole kuitenkaan voitu luopua kokonaan.” Ks. myös Mattila: Vertaileva oikeuslingvistiikka: Juridinen kielenkäyttö, lakimieslatina, kansainväliset oikeuskielet, s. 187, jossa kirjoittaja toteaa, että pitkään käytössä ollut termi saattaa muuttua leimaavaksi. Esimerkkinä termi ”holhottava”. Tällaisen sanojen tyyliarvon muuttumisen hän sanoo olevan yleinen kielellinen ilmiö.

⁶⁰ Edunvalvojan henkilöstä tarkemmin ks. Tornberg – Kuuliala: Suomen edunvalvontaoikeus, s. 64–68.

⁶¹ Välimäki: Edunvalvontaoikeus, s. 7.

⁶² Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 2.

⁶³ Antila: Edunvalvontavaltuus, s.2–3.

⁶⁴ Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 3.

⁶⁵ Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 5.

Keskeistä on ollut paitsi lisätä henkilön itsemääräämisoikeutta kuin myös suojata häntä.⁶⁶ Asioidensa hoidon voi järjestää myös oikeistoimilain (228/1929) mukaisella valtuutuksella, joskaan se ei ole välttämättä kovin turvallinen vaihtoehto. Valtuutus ei lakkaa olemasta voimassa valtuuttajan toimintakyvyn heiketessä. Juuri tämän takia se voi olla turvaton, koska yleensä valtuutetun toimintaa valvoo valtuuttaja itse, ja jos hän ei siihen pysty, on mahdollisuus väärinkäytöksille olemassa.⁶⁷ Sen sijaan edunvalvontavaltuutetun toimintaan kohdistuu aina jonkintasoista viranomaisvalvontaa.⁶⁸

EVVL:n säätämisen taustalla eivät vaikuttaneet vain pyyteettömät yksilöiden itsemääräämisoikeuden vahvistamiseen ja väärinkäytöksiltä suojaamiseen liittyneet syyt. Yksi tärkeä tavoite lain säätämisen taustalla oli hillitä kasvavia edunvalvonnan kustannuksia.⁶⁹ Väestön vanhetessa entistä useampien edunvalvojien määrääminen ja heidän toimintansa valvominen tarvitsee alati kasvavia resursseja.⁷⁰

Suomi ei säätänyt tyhjiössä omaa lakiaan edunvalvontavaltuutuksesta. Toimintarajoitteisten aikuisten oikeudellista suojelua koskevista periaatteista annettu Euroopan neuvoston suositus No R (99) 4 vaikutti myös säätämisen taustalla.⁷¹ Merkityksellinen osuus suosituksesta on

⁶⁶ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 7.

⁶⁷Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 7.

Turvattomuuden poistaminen on mainittu yhdeksi lain (EVVL) säätämisen motiiveista. Ks. HE 52/2006 vp, s. 9. Oikeustoimilain mukaisen valtuutuksen käytöstä toimintakyvyttömyyden varalta ks. Mäki-Petäjä-Leinonen: Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema, s. 281–284.

⁶⁸ Tornberg: Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu, s.183. Valtuutetun valvonnasta ks. Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 246–247 sekä Antila: Edunvalvontavaltuutus s. 44.

⁶⁹ Tornberg: Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu, s.183. Samoin Saarenpää: Henkilö- ja persoonallisuus oikeus, s. 286 sekä Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 6.

Ks. myös HE 52/2006 vp, s.9, jossa todetaan näin: ”Vaihtoehtojen kehittämistä edunvalvonnalle puoltavat myös yhteiskunnan voimavaroihin liittyvät syyt.” Ks. myös DVV:n tiedote, jonka mukaan edunvalvonnan tarve tulee huomattavasti lisääntymään tulevana vuosina ikääntymisestä johtuen. <https://dvv.fi/-/monelle-tuntemattoman-asiakirjan-tarve-kasvaa-suomessa-jatkuvasti-edunvalvontavaltuutus-kuuluu-jokaisen-suomalaisen-asiakirjasalkkuun>

DVV on kampanjoinut edunvalvontavaltakirjan tekemisen puolesta. Vuonna 2022 virasto aloitti kampanjan ”Omissa käsissä”, jolla se pyrkii tekemään edunvalvontavaltuutusta tunnetuksi. Ks. lisää kampanjasta <https://omissakassisssa.fi> Ks. myös Digitaalisen lakipalvelu Aatoksen Taloustutkimukselta tilaama tutkimus, joka käsitteli pohjoismaalaisten (Suomi, Ruotsi ja Tanska) kiinnostusta lakiasiakirjoja kuten edunvalvontavaltuutusta kohtaan. Tutkimuksen mukaan edunvalvontavaltuutus on jo noin joka viidennellä yli 35-vuotiaalla suomalaisella. Ks. tutkimuksesta tarkemmin <https://aatos.app/edunvalvontavaltuutus/artikkelit/pohjoismaainen-tutkimus-edunvalvontavaltuutus/>

⁷⁰ Vuosi 2022 oli ensimmäinen, jolloin vahvistettujen edunvalvontavaltuutusten määrä oli suurempi (51 %) kuin määrättyjen edunvalvontojen määrä. Ks. tästä DVV:n tiedote: ”Edunvalvontavaltakirja tulisi löytyä jo nelikymppisen asiakirjasalkusta” <https://dvv.fi/-/edunvalvontavaltakirja-tulisi-loytya-jo-nelikymppisen-asiakirjasalkusta>.

⁷¹HE 52/2006 vp, s. 5.

toisen periaatteen seitsemäs kohta,⁷² jonka mukaan jäsenvaltioiden⁷³ olisi pohdittava sellaisten oikeudellisten järjestelyjen mahdollistamista, jotka antaisivat vielä toimintakykyisille ihmisille ennakolta mahdollisuuden varautua mahdollisesti tapahtuvaan toimintakykynsä menettämiseen.⁷⁴ Suositukseen liittyvän selitysmuistion mukaan tällainen järjestely voi olla esimerkiksi valtuutus.⁷⁵

Pohjoismaisessa vertailussa Suomea voidaan pitää edelläkävijänä kyseisen Euroopan neuvoston suosituksen toteuttamisessa.⁷⁶ Ruotsi, Norja ja Tanska toteuttivat suosituksen tavoitteet Suomea huomattavasti myöhemmin. Ruotsissa laki (lag om framtidsfullmakter) tuli voimaan 2017, vaikka edunvalvontavaltuutusta (framtidsfullmakt) koskeva mietintö näki päivänvalon jo vuonna 2004.⁷⁷ Norjassa edunvalvontavaltuutuksen (fremtidsfullmakt) on voinut tehdä vuodesta 2013 lähtien.⁷⁸ Ruotsi ja Norja eroavat suomalaisesta säätelystä siinä, että Suomessa edunvalvontavaltuutuksen vahvistaa viranomainen, kun taas Ruotsissa ja Norjassa ei ole pakollista erillistä prosessia vahvistamisen suhteen vaan pääsääntöisesti valtuutettu päättää valtuutuksen voimaantulosta.⁷⁹ Myös Tanskassa tunnetaan edunvalvontavaltuutus (fremtidsfuldmagt), jota koskeva laki astui voimaan 2016.⁸⁰ Tanskassa valtakirjan voimaansaattaminen edellyttää, samoin kuin Suomessa, viranomaisvahvistusta.⁸¹

⁷² HE 52/2006 vp, s 5.

Suosituksen alkuperäisen tekstin toisen periaatteen seitsemäs kohta on seuraava: “Consideration should be given to the need to provide for, and regulate, legal arrangements which person who is still capable can take to provide for any subsequent incapacity”.

Ks. Suositus kokonaisuudessaan [https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec\(99\)4E.pdf](https://www.coe.int/t/dg3/healthbioethic/texts_and_documents/Rec(99)4E.pdf)

⁷³ Suomi liittyi Euroopan neuvoston jäseneksi 1989.

⁷⁴ HE 52/2006 vp, s 5.

⁷⁵ Ks. Explanatory Memorandum. Recommendation Rec (1999)4 on principles concerning the legal protection of incapable adults, selitysmuistio, kohta 33. Ks. <https://rm.coe.int/09000016805e302a>

⁷⁶ Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 171.

⁷⁷ Ks. Mietintö koskien framtidsfullmaktia SOU:2004:112 sekä Ruotsin hallituksen esitys koskien lakia framtidsfullmaktista Prop. 2016/17:30. Framtidsfullmaktista yleisemmin ks. Ryrsteds: Framtidsfullmakter: Ett tecken på självsbestämmande.

⁷⁸ Kvisberg – Lund: Kartlegging og utredning av ordningen med fremtidsfullmakter: Rapport til Statens Sivilrettsforvaltning 16. august 20, s. 7. Norjassa edunvalvontavaltuutusinstituution saattaminen osaksi Norjan lakia aloitettiin jo vuonna 2004. Ks. tästä esityö NOU 2004:16.

⁷⁹ Ruotsin osalta valtuutuksen voimaansaattamisesta ks. Aalto: Arvotodellisuus – Tutkimus päämiehen asemasta holhoustoimen järjestelmässä, s. 190 sekä Ryrsteds: Framtidsfullmakter: Ett tecken på självsbestämmande, s. 450–451. Ryrstedt huomauttaa, että viranomaisvahvistus on myös Ruotsissa edunvalvontavaltuutukselle mahdollinen esimerkiksi, jos valtakirjassa on erikseen säädetty, että se tulee saattaa voimaan vain oikeuden arvioinnin kautta. Myös Norjassa on mahdollista saada edunvalvontavaltuutukselle viranomaisvahvistus, jonka antaa virasto Sivilrettsforvaltning. Viranomaisvahvistus on usein tarpeen esimerkiksi pankkiasioinnissa. Ks. edunvalvontavaltuutuksen vahvistamisesta Norjassa tarkemmin Sivilrettsforvaltningin sivuilta <https://www.sivilrett.no/framtidsfullmakt>.

⁸⁰ Ryrsteds: Framtidsfullmakter: Ett tecken på självsbestämmande, s. 434.

⁸¹ Edellytykset edunvalvontavaltuutuksen voimaansaattamiselle löytyvät lain toisesta luvusta. Ks. lov om fremtidsfuldmagter, luku 2.

Välimäki on todennut, että edunvalvontavaltuutuksen säätämisen ”voi nähdä oireena kahdeksan vuotta aikaisemmin kokonaan valtiollistetun holhoustoimen osittaisesta purkamisesta tai yksityistämisestä ja siten tavallaan merkinä paluusta entiseen yksityisluonteiseen edunvalvontaan”.⁸² Välimäki viittaa tässä HolhTL:n voimaantumiseen. Pohjoismaismainen vertailu osoittaa, että Suomessa ei olla menty yksityistämisen osalta niin pitkälle kuin Norjassa ja Ruotsissa, joissa viranomaista ei välttämättä tarvita edes valtuutuksen voimaansaattamiseen. Tästä huolimatta on mielestäni mahdollista todeta, että niiden henkilöiden edunvalvonta, jotka eivät itse siihen kykene, on edunvalvontavaltuutuslain voimaantulon jälkeen palannut osittain takaisin juurilleen eli edunvalvontaa tarvitsevien edunvalvonta hoidetaan perhepiirissä ja vähäisemmällä viranomaisvaikutuksella kuin aiemmin. Usein valtuutettuna toimii joku valtuutetulle läheinen henkilö kuten lapsi tai puoliso.⁸³

2.2 Edunvalvontavaltuutuksen systemaattinen paikka

Termi *edunvalvontaoikeus* ei ole aina ollut käytössä. Aiemmin käytettiin yleisesti nimitystä *holhousoikeus*.⁸⁴ Edunvalvontaoikeus on mahdollista määritellä joko suppeasti tai laajasti.⁸⁵ Saarenpää on määritellyt edunvalvontaoikeuden näin: ”sillä tarkoitetaan niiden säädösten, säännösten ja sääntöjen kokonaisuutta, joiden avulla määritellään ihmisen oikeudellinen toimintakyky oikeussubjektina sekä tuon toimintakyvyn tukemisen ja sen erilaisen rajoittamisen edellytykset ja käytännöt.”⁸⁶ Edunvalvontaoikeuden katsotaan kuuluvan henkilö- ja persoonallisuusosoikeuteen.⁸⁷ Sen yksi tärkeimmistä lähtökohdista on yksilön kunnioittaminen.⁸⁸

Holhoustoimi, jolla tarkoitetaan päämiehen taloudellisten asioiden hoitoa,⁸⁹ on edunvalvontaoikeuden kattavimmin ja yksityiskohtaisemmin säännelty osa-alue. Sitä sääntelee

⁸² Välimäki: Holhoustoimen pääpiirteet, s. 3.

⁸³ Ks. läheispiiriin vaikuttavista tekijöistä Sarja: Edunvalvonta ja läheiset, s. 3–5.

⁸⁴ Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s. 49. Ks. myös Tornberg: Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu, s. 139, jossa todetaan, että 1980-luvulla termi edunvalvonta alkoi näkyä kirjallisuudessa ja virallislähteissä.

⁸⁵ Tornberg – Kuuliala: Suomen edunvalvontaoikeus, s. 4. Ks. Suppeasta ja laajasta määritelmästä tarkemmin Tornberg: Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu, s. 138.

⁸⁶ Saarenpää: Henkilö- ja persoonallisuusosoikeus, s. 241.

⁸⁷ Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s. 50. Ks. henkilö- ja persoonallisuusosoikeudesta tarkemmin Saarenpää: Henkilö- ja persoonallisuusosoikeus, s. 203–240.

⁸⁸ Saarenpää: Henkilö- ja persoonallisuusosoikeus, s. 224. Nykyään on itsestäänselvyys, että jokaisella on oikeus omaan persoonaansa. Vielä 1973 Suomen siviilioikeuden oppikirjassa pohdittiin, onko ihmisellä oikeus omaan persoonaan. Onko yksilöllä oikeus vaatia suojaa esimerkiksi ruumiilliselle koskemattomuudelle? Ks. Kivimäki – Ylöstalo: Suomen siviilioikeuden oppikirja. Yleinen osa, s. 18.

⁸⁹ Välimäki: Holhoustoimen pääpiirteet, s. 17.

HolhTL.⁹⁰ Välimäen mukaan edunvalvontaoikeuden muilla osa-alueilla käytetään hyväksi HolhTL:n säätelyä, joka tekee tästä laista edunvalvontaoikeuden tärkeimmän säädöksen.⁹¹ HolhTL on eittämättä tärkeä, mutta sen mukaisen edunvalvonnan lisäksi katsotaan edunvalvontaoikeuteen kuuluvaksi Tornbergin ja Kuulialan sanoin ”kaikki ne tavat, joilla henkilö voi omien asioidensa ja etujensa hoidon järjestää.”⁹² Näitä tapoja ovat hoitotahto, oikeustoimilain mukainen ”tavallinen” valtuutus, hoitoa koskevat sopimukset, toimeksiannot koskien henkilökohtaisten asioiden hoitoa tai varallisuutta sekä edunvalvontavaltuutus.⁹³

Edunvalvontavaltuutusta koskeva säätely kuuluu holhousoikeuden alaan.⁹⁴ HolhTL on merkittävä säädös myös edunvalvontavaltuutuksen näkökulmasta ja sitä on käytetty apuna EVVL:n laadinnassa. EVVL:n mukaisella edustamisella ja HolhTL:n mukaisella edunvalvonnalla on eroja⁹⁵, mutta tarkoitus on sama eli huolehtia luotettavalla tavalla niistä asioista, joita yksilö ei esimerkiksi sairauden vuoksi itse kykene hoitamaan.⁹⁶ Antilan mukaan EVVL:n tulkinnassa voidaan hyödyntää HolhTL:n esitöitä ja sen alaan kuuluvaa oikeuskäytäntöä.⁹⁷ Suhteessa HolhTL:n mukaiseen edunvalvontaan on edunvalvontavaltuutus ensisijainen. Mikäli edunvalvontavaltuutus on jo vahvistettu, poissulkee se mahdollisuuden HolhTL:n mukaiseen edunvalvontaan eli ei ole mahdollista määrätä edunvalvojaa huolehtimaan niistä asioista, joita edunvalvontavaltuutettu jo hoitaa.⁹⁸

2.3 Valtuutuksen laatiminen ja muotomääräykset

Edunvalvontavaltuutuksen laatiminen on sidottu muotomääräyksiin,⁹⁹ joten se on määrämuotoinen oikeustoimi. Oikeuskirjallisuudessa muotomääräykset on jaoteltu kolmeen

⁹⁰ Välimäki: Edunvalvontaoikeus, s.1.

⁹¹ Välimäki: Edunvalvontaoikeus, s.1.

⁹² Tornberg – Kuuliala: Suomen edunvalvontaoikeus, s. 4.

⁹³ Tornberg – Kuuliala: Suomen edunvalvontaoikeus, s. 4. Vrt. Helin: Yleisteos edunvalvontaoikeudesta. Kirja-arvostelu teoksesta Tornberg, Johanna – Kuuliala, Matti: Suomen edunvalvontaoikeus, s. 1016, jossa Helin kyseenalaistaa kirjassa käytetyn edunvalvontaoikeuden määritelmän. Hän kysyy, ovatko tahdonvapautteen perustuvat yleissiviilioikeudelliset instituutiot (sopimus ja valtuutus) ymmärrettävä osaksi edunvalvontaoikeutta, vain koska niitä voi myös käyttää edunvalvontaoikeuden kannalta merkityksellisiin tarkoituksiin.

⁹⁴ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 2.

⁹⁵ Ks. HE 52/2006 vp, s.11, jossa todetaan, että instituutioiden suurimman eron olevan se, että valtuuttaja itse valitsee valtuutetun ja määrittää ne asiat, joita haluaa valtuutuksella hoidettavan. HolhTL:n mukaiseen edunvalvontaan pääsee vain tuomioistuimen tai holhousviranomaisen päätöksellä.

⁹⁶ HE 52/2006 vp, s.11.

⁹⁷ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 12–13.

⁹⁸ Välimäki: Edunvalvontaoikeus, s. 10, Tornberg – Kuuliala: Suomen edunvalvontaoikeus, s. 37 sekä Antila: Edunvalvontavaltuutus s. 20.

⁹⁹ Ks. Koskinen: Muotomääräysten noudattamatta jättämisen oikeusvaikutukset perhevarallisuus oikeudessa, s. 2, jossa todetaan näin: ”Muotomääräyksillä tarkoitetaan vakiintuneesti niitä ulkoisia seikkoja, jotka määrittävät, missä järjestyksessä, eli miten oikeustoimi on tehtävä.”

ryhmään sen mukaan, miten niiden noudattamatta jättäminen vaikuttaa oikeustoimen pätevyteen.¹⁰⁰ Edunvalvontavaltuutuksen muotomääräykset ovat varsinaisia muotomääräyksiä. Varsinaisten muotomääräyksiä noudattamatta jättäminen johtaa pääasiallisesti oikeustoimen pätemättömyyteen.¹⁰¹ Suhtautuminen varsinaisten muotomääräyksiä noudattamiseen on perinteisesti oikeudessamme ollut tiukkaa.¹⁰² Valtakirjalle asetettujen muotovaatimusten tarkoitus on muun muassa varmistaa, että valtuuttaja ei tee valtakirjaa harkitsemattomasti ja ymmärtää mistä edunvalvontavaltuutuksessa on kysymys.¹⁰³ Edunvalvontavaltakirjan muotovaatimukset ovat pääosin samankaltaiset kuin testamentin.¹⁰⁴ Antilan mukaan tämä antaa mahdollisuuden siihen, että ”valtakirjan muotovaatimuksia koskevaa säännöstä tulkittaessa voidaan ottaa huomioon testamentin muotovaatimuksia koskeva oikeuskäytäntö.”¹⁰⁵

¹⁰⁰ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus, s.132. Muotomääräysten luokittelusta ks. Kaisto: Oikeustoimiopin perusteet, s. 229–234.

¹⁰¹ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus, s.132.

DVV:n tiedotteessa todetaan, että noin 20 prosenttia edunvalvontavaltakirjoista jää vuosittain vahvistamatta. Virasto kehottaa laatimaan valtakirjan lakia tuntevan asiantuntijan kanssa, jotta valtakirja olisi varmasti juridisesti pätevä. Ks. DVV:n tiedote ”Edunvalvontavaltakirja tulisi löytyä jo nelikymppisen asiakirjasalkusta” <https://dvv.fi/-/edunvalvontavaltakirja-tulisi-loytya-jo-nelikymppisen-asiakirjasalkusta>

¹⁰² Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus, s.134–135. Ks. myös Syrjänen: Tuomarin harkinnan rajat – irti legalismin taakasta, s. 343–348, jossa todetaan, että suomalaisessa oikeudessa on yleensäkin suhtauduttu muotovaatimuksiin tiukasti. Muotofunktio-oppi ei ole oikeudessamme juurikaan saanut jalansijaa. Muotofunktio-opin mukaan oikeustoimea voidaan pitää pätevänä pienestä muotovirheestä huolimatta, mikäli on mahdollista osoittaa, että muotovaatimuksen tarkoitus on toteutunut oikeustointa tehdessä virheestä huolimatta. Muotomääräyksiin ei tämän opin mukaan pitäisi siis liikaa takertua. Syrjänen viittaa kirjoituksessaan Aarnioon, joka ennusti vuonna 1994 siirtymää kohti liberaalimpaa suhtautumista muotomääräyksiin. Suurempaa liennytyä muotomääräyksiä noudattamisen suhteen ei ole kuitenkaan tapahtunut. Ks. Aarnio: Muodon uusi tuleminen LM 3/1994 s.273–286. Muotofunktio-opista tarkemmin ks. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus II, s.135–145 sekä Koskinen: Muotomääräysten noudattamatta jättämisen oikeusvaikutukset perhevarallisuus-oikeudessa, s. 3–6. Ks. myös seuraavat KKO:n ratkaisut, jotka muun muassa osoittavat oikeutemme pidättyväisen suhtautumisen muotofunktio-oppiin: KKO 2021:28, KKO 1985 II 103 ja KKO 1996:102.

Toisaalta mitään täydellistä ehdottomuutta muotovaatimusten noudattamisen suhteen ei suomalaisessakaan oikeudessa tunneta. Puutteellisesti laadittu testamentti voi olla pätevä esimerkiksi hätätilestamenttina arvioituna. Ks. hätätilestamenteista tarkemmin Saarenpää: Testamentti viimeisenä tahtona jäämistöoikeuden järjestelmässä. Johdatus testamenttiin omalaatuiseina oikeustoimena, s. 48–50.

¹⁰³ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 35.

¹⁰⁴ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 36. Samoin Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 176. Ks. myös Tornberg – Kuuliala: Suomen edunvalvontaoikeus s. 39, jossa todetaan testamentin ja edunvalvontavaltuutuksen olevan hyvin samantapaisia oikeustoimia muun muassa sen takia, että ne ovat määrämuotoisia, yksipuolisia sekä tulevaisuuteen suuntautuvia.

¹⁰⁵ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 36.

Testamentin tavoin myöskään edunvalvontavaltakirjaan ei ole pakko lisätä päiväystä. Mäki-Petäjä-Leinonen on kritisoinut päiväyksen merkitsemisen vapaaehtoisuutta. Jos päiväystä ei ole, saattaa jälkikäteen olla vaikea arvioida valtuuttajan toimintakykyä valtuutuksen laatimisen aikoihin, jos se kyseenalaistetaan. Ks. Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 176. Myös Antila suosittelee tekoetken päiväyksen merkitsemistä valtakirjaan. Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 37. Päiväyksestä testamentissa ks. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus, s. 149–152.

Edunvalvontavaltakirjaa koskevat pakolliset muotomääräykset löytävät lain kuudennesta pykälästä. Valtuutus tulee tehdä kirjallisesti.¹⁰⁶ Kahden esteettömän todistajan on oltava yhtä aikaa läsnä¹⁰⁷ kun valtuuttaja allekirjoittaa valtakirjan¹⁰⁸ tai valtuuttaja voi myös tunnustaa allekirjoituksensa molempien todistajien läsnä ollessa, jos hän on jo ennakolta allekirjoittanut edunvalvontavaltakirjan. Molemmissa tapauksissa todistajien tulee todistaa valtakirja allekirjoituksillaan.¹⁰⁹ Todistajien tulee tietää, että kyseessä on edunvalvontavaltuutus, mutta asiakirjan sisältöä ei lain mukaan tarvitse heille paljastaa. Todistaminen on tärkeää muun muassa siksi, että jälkikäteen on mahdollista arvioida, ymmärsikö valtuuttaja valtakirjan merkityksen sen laatimishetkellä, mikäli asiakirjan pätevyyttä myöhemmin kyseenalaistetaan.

2.4 Vähimmäisisältö

2.4.1 Valtuuttamistarkoitus

Vähimmäisisältö on osa muotovaatimusta.¹¹⁰ Vähimmäisisältö, joka on otettava huomioon, on ilmaistu EVVL 6.2 §:ssä. Valtakirja otsikoidaan yleensä edunvalvontavaltuutukseksi tai edunvalvontavaltakirjaksi. Tämä on järkevää, koska lain mukaan valtakirjasta on käytävä selväksi valtuuttamistarkoitus eli että valtuuttajan tavoitteena on antaa valtuutetulle oikeus edustaa häntä. Laissa ei ole määritelty valtakirjalle pakollista nimeä. Jos valtuuttamistarkoitus ilmenee valtakirjasta ei asiakirjan väärä nimikään (esimerkiksi lahjakirja) aiheuta oikeudenmenetystä.¹¹¹ Laatijan tarkoitus on oikeudessamme merkityksellinen, ei asiakirjan nimi. Tämä oppi tunnetaan nimellä *falsa demonstratio non nocet*.¹¹² Kankaan mukaan oppi on meillä varsin laajasti tunnustettu useimpien asiakirjojen osalta, joskaan ei täysin

¹⁰⁶ Koskisen mukaan kirjallisen muodon vaatimus on yksi tavallisimmista muotomääräyksistä. Ks. Koskinen: Muotomääräysten noudattamatta jättämisen oikeusvaikutukset perhevarallisuus oikeudessa, s.2. Kirjallisuusvaatimuksesta pääpiirteissään ks. Kaisto: Oikeustoimiopin perusteet, s. 244–246.

¹⁰⁷ Ks. KKO 2016:40, jossa vaadittiin testamentin julistamista pätemättömäksi, koska sitä rasitti kantajien mukaan muotovirhe. Kantajien mielestä todistajat eivät olleet yhtä aikaa paikalla, kun testamenttia allekirjoitettiin, ja he eivät kantajien mukaan myöskään tienneet todistavansa testamenttia. KKO piti testamenttia pätevänä. Vrt. KKO 1985 II 103, jossa testamentti katsottiin pätemättömäksi, sillä perusteella, että todistajat eivät olleet yhtä aikaa läsnä testaattorin tunnustaessa allekirjoituksensa.

¹⁰⁸ Valtuuttajan ollessa kirjoitustaitoinen tulee hänen itse kirjoittaa allekirjoituksensa. Kirjoitustaidoton voi merkitä pelkän puumerkin. Jos valtuuttaja ei jostain syystä kykenisi omakätisesti kirjoittamaan valtakirjaa (käden ovat esimerkiksi halvaantuneet), voi myös joku toinen valtuuttajan pyynnöstä sen tehdä. Ks. Antila: Edunvalvontavaltuutus, s.36. Ks. myös ratkaisu KKO 1950 II 95, joka käsitteli testamentin allekirjoittamista halvaantuneen puolesta.

¹⁰⁹ Todistajien kelpoisuusvaatimuksista tarkemmin ks. Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot. s.178–179.

¹¹⁰ HE 52/2006 vp, s. 19.

¹¹¹ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 39–40.

¹¹² Tuori: Lakimieslatinan käsikirja, s. 53.

poikkeukseton.¹¹³ Vekseli on esimerkiksi pätemätön, jos siinä ei ole sanaa ”vekseli”.¹¹⁴ On kuitenkin huomattava, että vaikka edunvalvontavaltakirja olisikin mahdollista käsittää edunvalvontavaltakirjaksi virheellisestä nimestä huolimatta, ei pelkkä väärän otsikon huomiotta jättäminen pelasta asiakirjaa pätemättömyydeltä, jos valtakirjan laadinnassa ei ole noudatettu varsinaisia muotomääräyksiä.

2.4.2 Valtuutetun kelpoisuus

Valtuutetun kelpoisuus eli asiat, joissa valtuutetulla on oikeus edustaa valtuuttajaa, on kerrottava valtakirjassa.¹¹⁵ Edustusvaltaa, joka perustuu valtuutukseen, nimitetään kelpoisuudeksi.¹¹⁶ Edunvalvontavaltuutuksen vahvistamisen tärkein oikeusvaikutus on tämän kelpoisuuden saaminen.¹¹⁷ EVVL 14 §:n mukaan ”valtuuttaja tulee suhteessaan kolmanteen henkilöön välittömästi oikeutetuksi ja velvoitetuksi sellaisen oikeustoimen perusteella, jonka valtuutettu edunvalvontavaltuutuksen rajoissa tekee valtuuttajan nimissä.”

Mikä sitten määrittää sen, onko valtuutettu tehnyt oikeustoimen valtuutuksen rajoissa? Kelpoisuutta käsiteltäessä ei voida ohittaa toimivallan käsitettä. Molemmat, sekä toimivalta että kelpoisuus, määrittävät valtuutetun oikeutta tehdä oikeustoimia, jotka sitovat valtuuttajaa.¹¹⁸ Mikä näitä oikeusilmiöitä erottaa? Kelpoisuus on tekijä, joka määrittää edustusvallan ulkorajan.¹¹⁹ Valtakirjassa määriteltyyn tehtäväalueeseen kuuluvat oikeustoimet valtuutettu saa pääsääntöisesti tehdä valtuuttajan puolesta.¹²⁰ Mahdolliset rajoitukset, jotka edustusvaltaan kohdistuvat, ovat nähtävissä ulospäin näkyvistä seikoista.¹²¹ Ulospäin näkyvä seikka on esimerkiksi valtakirja. Toimivallan peruste ei puolestaan ole nähtävissä ulkoisista seikoista, vaan se perustuu valtuutetun ja valtuuttajan keskinäiseen sopimiseen asioista.¹²² Toimivalta

¹¹³ Kangas: Perhevarallisuus-oikeus, s. 498. Ks. myös Tuori: Lakimieslatinan käsikirja, s. 53, jossa kirjoittaja toteaa opin olevan lähes yleismaailmallisesti hyväksytty. Ks. myös testamentin osalta nämä KKO:n ratkaisut, joissa väärin otsikoitua asiakirjaa oli kuitenkin pidetty testamenttina: KKO 1938 II 78 (otsikoitu lahjakirjaksi) KKO 1943 II 271 (otsikoitu valtakirjaksi) ja KKO 1969 II 25 (otsikoitu suostumukseksi).

¹¹⁴ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus, s. 152.

¹¹⁵ Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 177.

¹¹⁶ Hemmo – Hoppu: Sopimusoikeus, polku: Verkkokirjahylly>Sopimusoikeus>5. Edustus>Tahdonvaltainen edustus>Valtuutus>Kelpoisuus ja toimivalta>Kelpoisuus

¹¹⁷ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 87.

¹¹⁸ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 88 sekä Hemmo: Sopimusoikeus I, s. 457.

¹¹⁹ Hemmo: Sopimusoikeus I, s. 457.

¹²⁰ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 88 sekä Hemmo: Sopimusoikeus I, s. 457.

¹²¹ Hemmo: Velvoiteoikeuden perusteet, s. 31 sekä Hemmo: Sopimusoikeus I, s. 457–458.

¹²² Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 88.

koskee valtuutetun suhdetta valtuuttajaan (oikeustoimet heidän välillään) ja kelpoisuus valtuutetun suhdetta kolmanteen (oikeustoimet, joita valtuutettu tekee valtuuttajan puolesta).¹²³

Valtuutettu voi halutessaan rajoittaa valtuutetun toimivaltaa toimiohjein. Toimiohjeet voivat koskea erilaisia asioita¹²⁴ ja niissä voidaan antaa määräyksiä esimerkiksi oikeustoimien ehtojen tekemisen suhteen.¹²⁵ Toimiohjeet koskevat usein esimerkiksi omaisuuden realisointia ja omasta kodista luopumiseen liittyviä asioita. On mahdollista, että valtuuttaja haluaa esimerkiksi määrittellä omaisuutensa realisointijärjestyksen. Toimiohje voi silloin olla tällainen:

*” Toivon että Saimaan kesämökki pidetään suvun hallussa, mutta jos se on tarpeen myydä niin vasta kerrostaloasunnon jälkeen. ”*¹²⁶

Lähtökohtaisesti toimiohjeet eivät aiheuta ongelmia. Ne voivat sekä selkeyttää että ohjata valtuutetun toimintaa. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin huomautettu, että valtakirjaan ei välttämättä kannata ottaa viittausta toimiohjeisiin. Esimerkiksi Antila on todennut, että viittaus saattaa aiheuttaa tulkinnanvaraisuutta; onko toimiohje tarkoitettu pelkänsi toimiohjeeksi vai valtuutetun kelpoisuuden rajoitukseksi?¹²⁷ Viittaus saattaa aiheuttaa hämmennystä myös valtuuttajan sopimuskumppaneissa. Katsotaanko heillä olevan selonottovelvollisuus toimiohjeiden sisällöstä? Toimiohjeista on vielä syytä huomauttaa, että ne eivät ole välttämättömiä tai aina tarpeellisiakaan. Jos valtuuttajalla on halu antaa valtuutetulle kaikki päätöksentekovalta, ei toimiohjeita luonnollisestikaan tällöin tarvita.¹²⁸

¹²³Hemmo: Hemmo – Hoppu: Sopimusoikeus, polku: 5. Edustus >Tahdonvaltainen edustus>Valtuutus>Kelpoisuus ja toimivalta>Kelpoisuus.

¹²⁴Toimiohje voi koskea niin talouden hoitoa kuin henkilökohtaisia asioita kuten sitä, että haluaa käydä konsertissa tai hierojalla. Esimerkkejä erilaisista toimiohjeista ks. Mäki-Petäjä-Leinonen – Karvonen-Kälkjä: Vanhuusoikeuden perusteet, s. 99.

¹²⁵Mäki-Petäjä-Leinonen – Karvonen-Kälkjä: Vanhuusoikeuden perusteet, s. 99.

Toimiohjeiden muoto on vapaa. Antila suosittelee kuitenkin tekemään kirjalliset toimiohjeet, käyttämään kahta todistajaa sekä lisäämään valtuuttajan allekirjoituksen, jotta toimiohjeiden olemassaolo voidaan myöhemmin todentaa. Ks. Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 95.

¹²⁶Kuopanportti: Edunvalvontavaltuutus arkikielellä, s. 26. Ks. myös Antila: Edunvalvontavaltuutus, s.95, jossa kirjoittaja toteaa, että valtakirjan sijaan realisointiluettelo olisi järkevämpi ottaa erilliseen toimiohjeeseen. Samoin myös Mäki-Petäjä-Leinonen. Ks. Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 203.

¹²⁷Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 95 näin Myös Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 205.

¹²⁸Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 203.

Tällainen tilanne on mielestäni varsin yleinen, koska on tavallista tehdä edunvalvontavaltakirja ”perusmallin” mukaan, jossa kaikki päätöksentekovalta annetaan valtuutetulle määräyksellä ”saa edustaa minua talouteeni ja henkilöni liittyvissä asioissa” eikä erillisiä toimiohjeita ole. Ks. liite 1. perusvaltakirja.

Kelpoisuuden ja toimivallan ylittämällä on erilaiset oikeusvaikutukset. Valtuuttajaa eivät sido oikeustoimet, jotka valtuutettu on tehnyt kelpoisuutensa ylittäen.¹²⁹ Jos tällainen oikeustoimi on valtuuttajan mielestä hänen etujensa mukainen ja hän on oikeustoimikelpoinen, voi valtuuttaja vahvistaa oikeustoimen.¹³⁰ Toimivallan ylitys ei puolestaan automaattisesti johda oikeustoimen pätemättömyyteen. Toimivallan ylitykseksi katsotaan toimiohjeiden vastainen toiminta.¹³¹ Oikeustoimen sitovuus on riippuvainen kolmannen vilpittömästä mielestä. Valtuuttajan ja valtuutetun välisessä suhteessa saattaa toimiohjeiden vastainen toiminta johtaa vahingonkorvausvelvollisuuden aktualisoitumiseen.¹³² Valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuutta käsitellen myöhemmin luvussa 5.

2.4.3 Valtuuttaja ja valtuutettu

Valtuuttajan ja valtuutetun henkilöllisyys on ilmoitettava valtakirjassa.¹³³ Nimien lisäksi on hyvä merkitä myös esimerkiksi syntymäaika ja henkilötunnus, vaikka niiden merkitseminen ei olekaan pakollista.¹³⁴ Tässä yhteydessä on oleellista myös selvittää, kuka voi toimia valtuuttajana ja valtuutettuna. Valtuuttajalle on laissa asetettu (EVVL 5 §) kaksi vaatimusta: valtuuttajan tulee olla täysi-ikäinen sekä ymmärtää valtuutuksen merkitys. Viimeksi mainittu tarkoittaa siis sitä, että valtuutetun tulee olla oikeustoimikelpoinen.¹³⁵ Valtuuttajan oikeustoimikelpoisuus valtuutuksen laatimisen yhteydessä edellyttää muun muassa, että valtuuttajalla on kyky itsenäiseen tahdonmuodostukseen.¹³⁶

Laissa on vain yksi valtuutetun valintaa rajoittava säännös. EVVL 3 §:n mukaan oikeushenkilö¹³⁷ ei voi toimia valtuutettuna. Tämä tarkoittaa sitä, että vain luonnollinen

¹²⁹ Hemmo: Sopimusoikeus I, s. 457.

¹³⁰ Mäki-Petäjä-Leinonen – Karvonen-Kälkäjä: Vanhuusoikeuden perusteet, s. 102 sekä Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 91.

¹³¹ Mäki-Petäjä-Leinonen – Karvonen-Kälkäjä: Vanhuusoikeuden perusteet, s. 102.

¹³² Mäki-Petäjä-Leinonen – Karvonen-Kälkäjä: Vanhuusoikeuden perusteet, s. 102.

¹³³ Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 40.

¹³⁴ Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 40 sekä Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 177. Ks. myös liite 1 ja 2.

¹³⁵ HE 52/2006 vp, 19. Ks. Mäki-Petäjä-Leinonen – Karvonen-Kälkäjä: Vanhuusoikeuden perusteet, s.19, jossa kirjoittavat toteavat oikeustoimikelpoisuuden yksinkertaisesti tarkoittavan yksilön kykyä tehdä oikeustoimia. Esimerkkeinä oikeustoimista he mainitsevan ostamisen, myymisen ja lahjoittamisen.

¹³⁶ Antila: Edunvalvontavaltuus, s.33. Ks. Myös ratkaisut KKO 1991:7 ja KKO 2004:8. Ratkaisuissa katsottiin, että testaattoreilta puuttui kyky itsenäiseen tahdonmuodostukseen. Testamenttien katsottiin tällä perusteella olevan pätemättömiä.

¹³⁷ Oikeushenkilön vakiintunut määritelmä kuuluu: ”Oikeushenkilö on henkilöiden muodostama yhteenliittymä tai määrättyyn tarkoitukseen sijoitettu omaisuusmassa, jolle oikeusjärjestyksessä tunnustetaan oikeuskelpoisuus ja oikeustoimikelpoisuus”. Ks. Saarnilehto – Hemmo – Kartio: Varallisuus oikeus, s. 302. Oikeushenkilöitä ovat esimerkiksi valtio, kunnat, seurakunnat, osakeyhtiöt ja osuuskunnat.

henkilö eli ihminen voidaan valita valtuutetuksi. Valtuutetulta ei vaadita täysi-ikäisyyttä.¹³⁸ Lainsäätäjät eivät juurikaan ole säännellyt kenet valtuutetuksi saa valita. Tämä on perusteltua, koska valtuuttajan itsemääräämisoikeuden käyttämisen näkökulmasta on oleellista, että valtuuttaja saa itse valita valtuutetun.¹³⁹ Toisaalta EVVL 24.2 §:n 2-kohta voidaan ymmärtää säännökseksi, joka rajoittaa valtuutetun valintaa.¹⁴⁰ Lain mukaan valtuutetuksi ei saa vahvistaa henkilöä, jonka katsotaan olevan sopimaton tai kykenemätön tehtävään. Henkilöä, jolle on määrätty HolhTL:n mukainen edunvalvoja, voidaan pitää tehtävään kykenemättömänä.¹⁴¹ Mikäli valtuutetuksi nimetty on tuomittu rangaistukseen esimerkiksi kavalluksesta, luottamusaseman väärinkäytöstä tai muusta tämän tyyllisestä rikoksesta, saatetaan häntä puolestaan pitää sopimattomana tehtävään.¹⁴² Valtuutetuksi nimetyn ikä, korkeakin sellainen, ei ole este vahvistamiselle.¹⁴³

Yleensä valtuutettuna toimii valtuuttajalle läheinen henkilö kuten puoliso tai lapsi. Kankaan mukaan oman puolison valitseminen valtuutetun tehtävään ei ole kuitenkaan järkevää:

”Edunvalvontavaltuutetun valintaan liittyy aina riski siitä, että edunvalvontavaltuutettu kuolee tai dementoituu ennen valtuuttajaa. Sen vuoksi edunvalvontavaltuutetuksi tulisi nimetä mielellään hieman itseään nuorempi henkilö ja samalla nimetä myös varavaltuutettu. Ideaalimaailmassa olisi hyvä, jos edunvalvoja olisi 10–20 vuotta nuorempi kuin sairastunut itse. Omaa aviopuolisoa ei kannata nimetä edunvalvontavaltuutetuksi, sillä puolisoilla on niin paljon keskenään taloudellisia kytköksiä, että valtuutettu voisi niiden johdosta olla esteellinen.”¹⁴⁴

¹³⁸ Vrt. HolhTL 6.1 §, jonka mukaan vajaavaltainen (eli alle 18-vuotias) ei voi toimia edunvalvojana. Ks. myös Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 64, jossa kirjoittaja toteaa, että holhousviranomaisen lienee järkevintä jättää valtuutus vahvistamatta niissä tapauksissa, joissa valtuutetuksi nimetty on alle 18-vuotias sillä hetkellä, kun valtuutuksen vahvistamista haetaan. Toisaalta kirjoittaja huomauttaa, että valtuutus voidaan tapauskohtaisesti vahvistaa myös silloin, kun valtuutetuksi nimetty on alle 18-vuotias, mutta lähellä täysi-ikäisyyttä, jos valtuutetun tehtävän katsotaan olevan sellainen, jonka hän pystyy hoitamaan.

¹³⁹ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 25.

¹⁴⁰ Välimäki: Holhousvoimien pääpiirteet, s. 164.

¹⁴¹ HE 52/2006 vp, s.33.

¹⁴² HE 52/2006 vp, s.33. Ks. Myös Antila, s. 64, jossa kirjoittaja ehdottaa, että valtuutetuksi nimetyn sopivuutta arvioitaessa voidaan huomiota kiinnittää myös maksuhäiriömerkintöihin. Hänen mukaansa yksi merkintä ei kuitenkaan välttämättä tee henkilöä sopimattomaksi tehtävään. Antilan lähestymistapaa asiaan voidaan pitää järkevänä. Suomessa on lähes 400 000 henkilöä, jolla on maksuhäiriömerkintä. Mielestäni ei voida ajatella, että heistä kaikki olisivat automaattisesti sopimattomia toimimaan valtuutettuina. Ks. Takuusäätiö. Maksuhäiriömerkintä: <https://www.takuusaatio.fi/selviydy-veloistasi/maksuhairiomerkinta/>

¹⁴³ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 65.

¹⁴⁴ Professori Urpo Kankaan haastattelu 25.03.2014.

<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/oikeusoppinut-ala-valtuuta-puolisoa-edunvalvojaksi/133116>

Yleensä edunvalvontavaltuutus tehdään juuri päinvastaisesti kuin Kangas suosittelee. Aviopuolisot tai pariskunnat tekevät valtuutuksen useimmiten niin, että merkitsevät toisensa ensisijaisiksi valtuutetuksi toisilleen. Tämä on hyvin ymmärrettävää inhimillisestä näkökulmasta ajatellen.

EVVL:ssä on esteellisyyssäännöksiä (17 §), jotka on hyvä pitää mielessä valtuutettua valittaessa. Valtuutettu on lain mukaan esteellinen edustamaan valtuuttajaa esimerkiksi silloin, kun vastapuolena on valtuutetun puoliso, valtuutetun lapsi, hänen puolisonsa lapsi, valtuutetun lapsenlapsi, valtuutetun vanhempi tai isovanhempi. Mainitut henkilöt muodostavat usein sen piirin, josta valtuutettu valitaan. Jos valtakirjan avulla aiotaan toteuttaa jäämistösuunnittelua, on hyvä varmistaa, että suunnitellut oikeustoimet eivät kariudu valtuutetun esteellisyyteen. Yleensä esimerkiksi lahjansaaja kuuluu valtuuttajan lähipiiriin. Tämä huomioiden onkin tärkeää kiinnittää huomiota valtuutettujen mahdolliseen esteellisyyteen jo valtakirjaa laadittaessa.

2.4.4 Voimaantuloehto

Jokaisen edunvalvontavaltakirjan tulee sisältää voimaantuloehto. EVVL 6.2 §:n 4-kohdassa on todettu, että ”määräys, jonka mukaan valtuutus tulee voimaan siinä tapauksessa, että valtuuttaja tulee sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi kykenemättömäksi huolehtimaan asioistaan”. Tämän tyyppisen ehdon puuttuminen aiheuttaa sen, että valtakirjaa ei ole mahdollista pitää edunvalvontavaltakirjana.¹⁴⁵ Kyseessä ei tällöin ole valtakirja, jonka voidaan katsoa kuuluvaksi EVVL:n soveltamisalaan.¹⁴⁶ Ei ole pakollista käyttää samaa muotoilua kuin laissa.¹⁴⁷ Tämä lienee kuitenkin jo selvyyden vuoksi järkevintä.

2.5 Valtuutuksella hoidettavat asiat

Valtuutuksella hoidettavat asiat voivat koskea niin valtuuttajan taloutta kuin hänen henkilöäänkin.¹⁴⁸ Mahdollista ja hyvin yleistäkin on antaa valtuutetulle valtakirjassa oikeus hoitaa näitä molempia sisältäviä asioita.¹⁴⁹ Valtuuttajan henkilöä koskevia asioita ovat esimerkiksi suostumuksen antaminen valtuuttajaa koskevaan hoitoon tai päätöksen tekeminen hoitokotiin muuttamisesta.¹⁵⁰ Valtuutetun päätösvalta valtuuttajan henkilöä koskevissa asioissa on aina toissijainen; valtuutettu ei saa tehdä päätöstä, jos valtuutettu pystyy siihen vielä itse.¹⁵¹

¹⁴⁵Välimäki: Holhoustoimen pääpiirteet, s. 161.

¹⁴⁶Antila: Edunvalvontavaltuutus, s.41.

¹⁴⁷Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 178 sekä Antila: Edunvalvontavaltuutus, s.41.

¹⁴⁸ Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 207 sekä Mäki-Petäjä-Leinonen – Karvonen-Kälkjä: Vanhuusoikeuden perusteet, s.111.

¹⁴⁹ Ks. liite 1 ja 2.

¹⁵⁰ Mäki-Petäjä-Leinonen – Karvonen-Kälkjä: Vanhuusoikeuden perusteet, s.111.

¹⁵¹ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 17–18.

Mitä valtuuttajan taloudellisten asioiden hoito sitten voi pitää sisällään? Esimerkkinä taloudellisen asian hoidosta voidaan mainita valtuuttajan omaisuuden myynti.¹⁵² On katsottu, että taloudellisten asioiden hoito ei rajoitu vain siihen omaisuuteen, joka valtuuttajalla jo on hallussaan. Tämä johtuu siitä, että lain esityön mukaan taloudellisten asioiden käsite on ymmärrettävä laajasti.¹⁵³ Näin ollen taloudellisten asioiden hoito voi sisältää myös toimia, jotka koskevat valtuuttajalle mahdollisesti tulevien etujen, esimerkiksi sosiaalietuuksien hakemista.¹⁵⁴

Aina ei ole helppoa erottaa taloudellisia asioita henkilöä koskevista asioista. Esimerkiksi kuntoutuksen järjestäminen voi olla asia, joka koskee sekä valtuuttajan taloutta että hänen henkilöään.¹⁵⁵ Pidetäänkö jäämistösuunnittelullisten oikeustoimien tekemistä henkilöä, vai taloutta koskevana asiana vai onko kyseessä hybridi? Jäämistösuunnittelulliset oikeustoimet ovat pääasiassa taloutta koskevia. Näin ollen ideaalein ratkaisu olisi antaa samalle esteettömälle valtuutetulle oikeus tehdä valtuuttajan puolesta näitä toimia ja myös edustaa häntä taloudellisissa asioissa.

On olemassa myös korostuneesti henkilökohtaisia asioita, joista vain henkilö itse pystyy päättämään. Näitä ovat lain mukaan (EVVL 2.3 §) esimerkiksi isyyden tunnustaminen, testamentin tekeminen ja sen peruuttaminen sekä avioliiton solmiminen. Jos valtuutettu päättäisi näistä valtuuttajan puolesta olisivat oikeustoimet automattisesti pätemättömiä. Ks. HE 52/2006 vp. s.18. Tarkemmin korostuneen henkilökohtaisista asioista ks. Helin: Edunvalvojan päätösvallan rajoista, s. 1086–1088.

¹⁵² Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 16.

¹⁵³ HE 52/2006 vp s.17.

¹⁵⁴ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 17.

¹⁵⁵ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s.17.

3 Lahjoittaminen

3.1 Lahjan käsite ja lahjoituksen tarkoitus

Kankaan mukaan ”lahjaoikeustointa oikeudellisena instituutiona on monet kerrat yritetty käsitteellistää ja määritellä tyhjentävästi”.¹⁵⁶ Tässä ei kuitenkaan olla onnistuttu.¹⁵⁷ Käytössä onkin erilaisia lahjakäsitteitä.¹⁵⁸ Lahjan käsite saattaa vaihdella esimerkiksi oikeusaloittain. Vero-oikeudessa käytetty lahjakäsite eroaa siviilioikeudessa käytetystä.¹⁵⁹ Erilaisia näkemyksiä on herättänyt muun muassa lahjan luonne; onko kyseessä yksipuolinen vai kaksipuolinen oikeustoimi? Yksipuolisesta oikeustoimesta ei Kankaan mukaan ole kyse, sillä niin pätevä luopumistahdonilmaisu kuin myös pätevä vastaanottotahdonilmaisu tarvitaan, jotta oikeusseuraamukset saadaan aikaan.¹⁶⁰

Joissain asioissa on päästy myös yksimielisyyteen. Lahja nimittäin ymmärretään kaikissa lahjakäsityksissä oikeustoimeksi *inter vivos* eli oikeustoimeksi elävien kesken. Oikeutemme ei tunne muita sallittuja kuolemanvaraistoimia kuin testamentin.¹⁶¹ Testamentille ei Saarenpään sanoin ”ole jäämistöoikeudellisessa katsannossa kilpailijoita”.¹⁶² Lahjoitustahtoa pidetään lahjan olennaisena tunnusmerkkinä. Lahjoitustahdolla tarkoitetaan, että lahjanantajan motiivina on lahjansaajan rikastuttaminen.¹⁶³ Lahjoitustahdon selvittäminen voi kuitenkin olla ongelmallista, sillä lahjoittajan motiivi on vain ajatuksen tasolla.¹⁶⁴ Entisestään tämä

¹⁵⁶ Kangas: Lahja, s. 35.

¹⁵⁷ Kolehmainen – Råbinä: Jäämistösuunnittelu I. Perittävän jäämistösuunnittelu, s. 317 sekä Puronen: lahjaverotuksen ala, s. 1.

¹⁵⁸ Kangas: Lahja, s. 36.

¹⁵⁹ Kolehmainen – Råbinä: Jäämistösuunnittelu I. Perittävän jäämistösuunnittelu, s. 317. Näin myös Ossa: Perintö- ja lahjaverotus: polku: Verkkokirjahylly>Perintö- ja lahjaverotus>3. Omaisuuden lahjoittaminen ja lahjaverotus>3.1 Lahjan käsite sekä Puronen: Lahjaverotuksen ala, s. 105.

¹⁶⁰ Kangas: Lahja, s. 34. Vrt. Saarnilehto – Hemmo – Kartio: Varallisuus oikeus, s. 928.

¹⁶¹ On käyty, keskustelua pitäisikö järjestelmämme hyväksyä perintösopimukset, joissa perilliset sopivat jäämistön jakamisesta joko keskenään tai yhdessä perittävän kanssa. Perintösopimus on sallittu esimerkiksi Tanskassa, Norjassa ja Saksassa. Muun muassa Kangas on ehdottanut perintösopimusten hyväksymistä. Ks. Kangas: Lakiosa eilen, tänään ja huomenna, s. 600 sekä Kangas: Kaikella on aikansa, s. 1085. Joissakin tilanteissa voi olla mahdollista, että perintösopimus katsotaan myös meillä tehokkaaksi. Ks. Mikkola: Perittävän tekemät lahjoitukset ja niihin liitetyt määräykset: määräämisvallan rajoista ja mahdollisuuksista, s. 324.

¹⁶² Saarenpää: Testamentti viimeisenä tahtona jäämistöoikeuden järjestelmässä, s. 7.

¹⁶³ Kolehmainen: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 266.

Lahjoitustahdosta käytetään myös sen latinan kielistä nimeä *animus donandi*. Sana *animus* tarkoittaa mieltä tai tarkoitusta. Ks. Tuori: Lakimieslatinan käsikirja, s.22. Ks. myös: Mattila: Latinet i den finländska juridiska litteraturen, s.302–303, jossa kirjoittaja huomauttaa, että latinankielisiä termejä käytetään meillä oikeuskirjallisuudessa yhä vähemmän, koska nykyään sanoille on suomenkieliset vastineet.

¹⁶⁴ Kolehmainen: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 266. Samoin myös Puronen. Ks. Puronen: Lahjaverotuksen ala, s. 1.

ongelmallisuus voi korostua edunvalvontavaltuutuksen kontekstissa, koska valtuuttaja ei pääsääntöisesti toteuta lahjoitusta itse vaan sen tekee valtuutettu.¹⁶⁵ Ennen kuin siirryn käsittelemään lahjoitusta tarkemmin, on tässä yhteydessä hyvä mainita myös Kolehmainen näkemys lahjan käsitteestä edunvalvontaoikeudellisissa yhteyksissä ”lahjaa on syytä tarkastella edunvalvontaa sekä edunvalvontavaltuutusta koskevista normeista käsin”.¹⁶⁶ Tähän näkökantaan on helppo yhtyä tämän tutkielman aihetta ajatellen.

Jäämistösuunnittelussa halutaan usein huomioida verotukselliset näkökohdat.¹⁶⁷ Edunvalvontavaltakirjaan voidaan ottaa esimerkiksi lahjoitusta koskevia määräyksiä, joilla lahjojen antaminen on mahdollista jaksottaa pidemmälle aikavälille. Tällainen järjestely on tärkeää valtuuttajalle, joka haluaa minimoida lahjaveron progressiivisuudesta¹⁶⁸ koituvat lahjansaajalle maksettavaksi tulevat ”ylimääräiset” verot.¹⁶⁹

Monille lahjojen antaminen on tärkeää. Lahjoittaminen ei suinkaan aina ole ”iso” oikeustoimi. Valtakirjaan voidaan ottaa esimerkiksi valtuuttajan läheisten syntymäpäiviä ajatellen seuraavanlainen määräys:

”Valtuutettu on valtuutuksen vahvistamisesta lähtien oikeutettu antamaan puolestani kullekin lapselleni ja lapsenlapselleni heidän kunakin syntymäpäivänään enintään 300 euron suuruisen rahalahjan.”¹⁷⁰

Se, onko yllä mainitussa esimerkissä kyseessä merkkipäivämuistaminen ilman erityistä jäämistösuunnittelullisesta tarkoitusta ei ole oleellista, koska lahjoittamista koskevat säännökset ovat samat riippumatta siitä, missä tarkoituksessa lahja on annettu. Toisaalta voidaan myös todeta, että jokainen valtuuttajan omaisuudesta annettu lahja vähentää summaa, joka hänen kuolemansa jälkeen katsottaisiin perinnöksi. Näin ollen jokaista lahjoitusta

¹⁶⁵ Kolehmainen: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 266.

¹⁶⁶ Kolehmainen: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 266–267.

¹⁶⁷ Ks. Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I. Perittävän jäämistösuunnittelu, s. 3, jossa kirjoittajat kritisoivat verosuunnittelun ylikorostunutta asemaa.

¹⁶⁸ Verohallinto on sivuillaan selittänyt progression merkityksen näin ”Progressiivinen verotus tarkoittaa sitä, että maksat veroa sen perusteella, kuinka paljon saat tuloja.” Ks. https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/verokortti-ja-veroilmoitus/ulkomailta_suomeen/toihin_suomeen/progressiivinen-verotus/

Vaikka progression vaikutus henkilön tuloihin onkin helppo ymmärtää, ei kysymys progressiivisesta verotuksesta ole kuitenkaan niin yksinkertainen. Muun muassa progressiivisuuden oikeudenmukaisuutta on pohdittu.

Ks. Myrsky: Oikeudenmukaisuus ja verotus, s. 749–754.

¹⁶⁹ Ks. Lahjaveron progressiivisuudesta ja lahjojen ”pilkkomisen” verotuksellista hyödytä Ks. Puronen: Lahjaverotuksen ala, s. 59–60.

¹⁷⁰ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 194.

valtuuttajan omaisuudesta voitaisiin mielestäni pitää hänen jäämistönsä määrään vaikuttavana oikeustoimena, mutta ei välttämättä tarkoituksellisena jäämistösuunnittelullisena oikeustoimena.

3.2 Lahjoituskielto ja siitä poikkeaminen

3.2.1 Pääsääntönä lahjoituskielto

Kuten johdannossa olen todennut, holhousoikeudessa vaikuttaa yleisenä pääsääntönä lahjoituskielto, jonka taustalla on ajatus päämiehen varallisuusaseman säilyttämisestä sekä toimintakyvyttömän henkilön suojaamisesta. Edunvalvontavaltuutettua koskeva lahjoituskielto löytyy EVVL 18 §:n 1 momentista. Tässä yhteydessä on tärkeää huomauttaa, että lahjoituskielto koskee ainoastaan valtuutettua. Mikäli valtuuttaja on edelleen oikeustoimikelpoinen voi hän itse toteuttaa lahjoitukset, vaikka edunvalvontavaltuutus olisikin vahvistettu.¹⁷¹

Valtuutetun toiminnan kannalta on oleellista tietää, mitä lahjoituskielto pitää sisällään eli minkälaisiin oikeustoimiin valtuutettu ei saa lahjoituskiellon perusteella ryhtyä. Pelkkään lainkohtaan (18.1 §) tutustuminen ei valaise asiaa eikä myöskään EVVL:n esityö, jossa asiaa ei ole juurikaan käsitelty. EVVL:n esityössä todetaan kuitenkin, että lain lahjoituskielto vastaa HolhTL:n lahjoituskieltoa (32.1 §).¹⁷² Näin ollen huomio voidaankin kiinnittää HolhTL:n ja sen edeltäjän esitöihin, joista tärkein lahjoituskiellon kannalta on holhousoimikunnan mietintö.¹⁷³

Toimikunnan mietinnössä oleellista on tieto, että lahjan käsitettä on tulkittava *laajasti*.¹⁷⁴ Kaikki sellaiset oikeustoimet, jotka ovat vastikkeettomia ja joilla vajaavaltaiselle kuuluvaa omaisuutta siirretään pois hänen omistuksestaan ja määräysvallastaan, katsotaan kuuluvaksi lahjan käsitteen alaisuuteen.¹⁷⁵ Tähän kuuluvat myös etuudet, joilla katsotaan olevan taloudellista arvoa.¹⁷⁶ Sallittua ei myöskään ole luovuttaa vastikkeetta käyttöoikeuksia.¹⁷⁷

¹⁷¹ Kolehmainen: Edunvalvonta, lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 266, Mäki-Petäjä-Leinonen – Karvonen-Kälkälä: Vanhuusoikeuden perusteet, s. 105–106 sekä Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 211.

¹⁷² HE 52/2006 vp, s. 27.

¹⁷³ Helin: Edunvalvojan päätösvallan rajoista, s.1078.

¹⁷⁴ KM 1974:117 s. 63.

¹⁷⁵ KM 1974:117 s. 63.

¹⁷⁶ KM 1974:117 s. 63.

¹⁷⁷ Välimäki: Edunvalvontaoikeus, s. 96.

Huomionarvoista on myös, että lahjoituskielto ei koske ainoastaan vastikkeettomia lahjoituksia. Näin ollen ei ole sallittua myöskään toteuttaa oikeustoimia, jotka voidaan mieltää lahjanluontoisiksi sillä perusteella, että niistä saatu vastike on vähäinen.¹⁷⁸ Myös tavanomaiset lahjat kuuluvat lahjoituskiellon piiriin.¹⁷⁹

3.2.2 Lahjoituskiellosta poikkeaminen

EVVL:n lahjoituskielto ei ole ehdoton.¹⁸⁰ Laki ei estä valtuuttajaa antamasta sellaista lahjaa, jonka antamisen perusteet on valtakirjassa yksilöity (EVVL 18.2 §). Toisin sanoen, lahjan antamisen edellytys on, että yksilöintivaatimus on täytetty. Mitä yksilöintivaatimus sitten pitää sisällään? Yksilöintivaatimus täyttyy, jos valtakirjassa on määritelty lahjoituksen kohde, sen saaja sekä antamisajankohta.¹⁸¹ On katsottu, että nämä asiat tulee määritellä juuri muotovaatimukset täyttävässä asiakirjassa, koska EVVL 18.2 §:n mukaan lahjan antamisen perusteet tulee yksilöidä *valtakirjassa*.¹⁸² Yksilöintivaatimuksen taustalla on halu suojata valtuuttajaa.¹⁸³ On selvää, että rajoittamatonta oikeutta lahjoittaa valtuuttajan omaisuutta voitaisiin käyttää väärin.

¹⁷⁸ Välimäki: Edunvalvontaoikeus, s. 96 sekä Antila: Edunvalvontavaltuuus, s. 110.

Lahjaluontoisuudesta ks. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus, s. 776, Puronen: Lahjaverotuksen ala, s.113 sekä Saarenpää: Tasajaon periaate, s. 226–228.

¹⁷⁹ Antila: Edunvalvontavaltuuus, s. 110.

Täyttää selvyyttä, mitä tavanomaisella lahjalla tarkoitetaan, ei ole. Perintökaaren mukaan ennakkoperinnöksi eivät lukeudu lahjat, joissa epäsuhtaa niiden antajan olosuhteiden ja arvon välillä ei ole. (PK 6:4). Aarnion ja Kankaan mukaan ”ennakkoperintö on lahja, joka on PK 6 luvun mukaan otettava huomioon laskennallisena lisäyksenä määritettäessä perittävän kuoleman jälkeen perillisen arvomääräistä perintöosaa”. Ks. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus, s. 753–754. Ennakkoperinnön avulla pyritään huolehtimaan, että perittävän omaisuus tulee oikeudenmukaisesti jaettua. Ks. Mikkola: Perittävän tekemät lahjoitukset ja niihin liitetyt määräykset: määräämisvallan rajoista ja mahdollisuuksista, s. 313. Sitä, onko lahjaa pidettävä tavanomaisena, riippuu siis antajan olosuhteista. Esimerkiksi varakkaan henkilön omaisuudesta annettu arvokas taulu voidaan katsoa tavanomaiseksi lahjaksi, mutta samaa tuskin voisi todeta, jos taulun olisi antanut ”tavallisen” omaisuuden omistava henkilö. Tavanomaisista lahjoista tarkemmin ks. Saarenpää: Tasajaon periaate, s. 228–231.

Ks. myös Oikeusministeriön työryhmämietintö 2004:13. Edunvalvontavaltuuus. Holhouslainsäädännön tarkistamistyöryhmän mietintö, s. 35, jossa pohdittiin sen sallimista, että valtuutettu voisi antaa valtuuttajan puolesta tavanomaisia lahjoja.

¹⁸⁰ Vrt. HolhTL:n mukainen (32.1 §) edunvalvojaa koskeva ehdoton lahjoituskielto.

HolhTL:n mukaisesta lahjoituskiellosta ks. Välimäki: Holhoustoimen pääpiirteet, s. 82–84 sekä Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s. 293–297.

¹⁸¹ HE 52/2006 vp. s. 27. Valtuuttaja voi suhteellisen vapaasti määritellä lahjan antamisajankohdan. Omaan kuolemaansa hän ei sitä kuitenkaan voi kytkä, sillä kyseessä olisi tuolloin PK 17:2 §:ssä kielletty kuolemanvaraislahja. Ks. Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I. Perittävän jäämistösuunnittelu, s. 433.

¹⁸² Antila: Edunvalvontavaltuuus, s. 111. Toisaalta kirjoittajan mukaan on mahdollista myös täydentää alkuperäistä valtakirjaa esimerkiksi lahjoitusmääräyksellä, kun myös täydennys tehdään noudattaen muotovaatimuksia.

¹⁸³ HE 52/2006 vp. s.27.

Oikeuskirjallisuudessa esimerkiksi näin muotoiltua lahjoitusmääräystä on pidetty riittävästi yksilöitynä: ”*Lapsilleni on joka kolmas vuosi annettava juuri alle verotusarvon jäävä rahalahja*”.¹⁸⁴

Myös tällaista määräystä on oikeuskirjallisuudessa pidetty riittävän yksilöitynä: ”*Valtuutettu saa lahjoittaa lapsilleni, lapsenlapsilleni sekä heidän puolisoilleen niin suuren määrän omistamani X Oy:n osakkeita ja niin usein kuin se on mahdollista ilman veroseuraamuksia*”.

185

Edellä mainittu määräys jättää paljon harkintavaltaa valtuutetulle. Määräys ei esimerkiksi kerro, missä suhteessa osakkeita tulee henkilöiden kesken antaa. Jos asialla ei ole valtuuttajalle merkitystä ja hän luottaa valtuutetun arviointikykyyn, voitaneen määräystä pitää tarkoituksenmukaisena. Toisaalta tulkinnanvaraisuutta lienee kuitenkin parempi yrittää välttää niin paljon kuin mahdollista.¹⁸⁶

3.3 Valtuutetun velvollisuus lahjan antamiseen ja lahjansaajan oikeus vaatien täyttämistä

3.3.1 Lahjoitusmääräys yksinomaan edunvalvontavaltakirjassa

On perusteltua ajatella, että valtuuttaja ottaa valtakirjaansa vain sellaisia määräyksiä, joita haluaa myös noudatettavan. Erityisen loogista tämä on niissä tapauksissa, joissa valtuuttaja haluaa edunvalvontavaltuutuksen avulla lahjoittaa omaisuuttaan, koska lahjoitusmääräys on erikseen otettava valtakirjaan. Tämän tutkielman kannalta on oleellista selvittää, mitä lahjoitusmääräys tarkoittaa valtuutetun toimintaa ajatellen eli katsotaanko valtuutetulla olevan velvollisuus toteuttaa lahjoitus. Oikeuskirjallisuudessa asiaan on otettu selvä kanta. Lahjoitusmääräyksen katsotaan antavan valtuutetulle vain kelpoisuuden lahjan antamiseen

¹⁸⁴ Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 211.

Tällaisissa yhteyksissä verovapaan lahjan raja on merkityksellinen. Ks. lisää verovapaista lahjoista <https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/lahja/milloin-pitaa-maksaa-lahjaveroa/kuinka-paljon-voi-lahjoittaa-verovapaasti/>

¹⁸⁵ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I. Perittävän jäämistösuunnittelu, s. 463.

¹⁸⁶ Juuri tulkinnanvaraisuus aiheuttaa usein ongelmia varsinkin oikeustoimissa, jotka saavat oikeusvaikutuksensa vasta sen jälkeen, kun oikeustoimen tekijän tarkoitusta ei ole enää mahdollista selvittää tai sitä on vaikea selvittää. Testamentin osalta testaattorin tahtoa ei luonnollisestikaan voida enää selvittää, kun testamenttia joudutaan tulkitsemaan. Edunvalvontavaltuutuksen osalta valtuuttajan tahdon kysyminen saattaa olla vaikeaa, jos hän on menettänyt toimintakykynsä. Ks. ratkaisu KKO 1992:197, jossa arkikielessä yksiselitteisenä pidetty sana ”tasan” aiheutti tulkinnanvaraisuutta testamenttimääräyksessä, jonka mukaan omaisuus oli ”jaettava tasan perillistemme kesken”.

ilman velvollisuutta toteuttaa sitä.¹⁸⁷ Lahjansaajan kannalta tämä tarkoittaa sitä, että oikeutta lahjan vaatimiseen ei ole.¹⁸⁸ On myös mahdollista, että valtuutetun kuuluukin tietyissä tilanteissa jättää lahja antamatta jo huolellisuusvelvoitteen perusteella. Valtuutetun huolellisuusvelvoitetta käsitellen tarkemmin alakappaleessa 4.1.3.

Lahjoitusmääräys pelkästään edunvalvontavaltakirjassa on siis valtuutetun toimintaa ajatellen enemmänkin ohjeistus kuin toimintaan velvoittava määräys. On pohdittu, voisiko edunvalvontavaltakirjaan otettua lahjoitusmääräystä pitää tiettyjen edellytysten täytyttyä sitovana lahjanlupauksena, jolloin valtuutetun tulisi toteuttaa lahjoitus. Tätä mahdollisuutta selvitän seuraavaksi.

3.3.2 Lahjoitusmääräys edunvalvontavaltakirjassa sitovana lahjanlupauksena

Lahjanantaja voi halutessaan luvata antaa lahjan vasta tulevaisuudessa eli tehdä lahjanlupauksen.¹⁸⁹ Lahjanlupausta säätelee lahjanlupauslaki (625/1947). Se koskee irtainta omaisuutta. Lain ensimmäisen pykälän mukaan lupaus antaa lahja tulevaisuudessa on sitomaton niin kauan kuin lahja on täytetty. Toisin sanoen lupauksen antaja voi milloin tahansa ennen tätä hetkeä perua lupauksen. Samaisessa pykälässä on kuitenkin kerrottu myös ne poikkeukset, joissa lahjanlupauksen katsotaan sitovan. Jos lahjanlupaus on tehty velkakirjassa tai muussa asiakirjassa, katsotaan sen sitovan lupauksen antajaa. Tämä ei kuitenkaan yksistään riitä, sillä lisäksi vaaditaan, että lahjanlupauksen sisältävä asiakirja annetaan lahjansaajalle.¹⁹⁰

Tämän tutkielman kannalta oleellista on tietää, voidaanko edunvalvontavaltakirjaan otettua lahjoitusmääräystä pitää sitovana lahjanlupauksena. Oikeuskirjallisuudessa on päädytty kielteiseen kantaan.¹⁹¹ Näin on katsottu olevan siitakin huolimatta, että edunvalvontavaltakirjaa

¹⁸⁷ Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 111, Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 283 sekä Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 212.

¹⁸⁸ Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 111 sekä Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 283

¹⁸⁹ Saarnilehto – Hemmo – Kartio: Varallisuus oikeus, s. 929.

¹⁹⁰ Sitovana on pidetty myös sellaista lahjanlupausta, joka on tarkoitettu tulemaan yleisön tietoon. Mikäli vallitsevat asianhaarat lupausta annettaessa eivät muuta osoita. Oikeuskirjallisuudessa esimerkkinä on mainittu tilanne, jossa juhlapuhuja julkisesti lupaa lahjoittaa rahaa sellaiselle järjestölle, jonka edustaja on paikalla. Ks. Viljanen – Tuomisto – Tolonen – Tammi-Salminen – Saarnilehto – Kartio – Karhu – Hemmo – Annola, Vesa, Varallisuus oikeus, polku: Verkkokirjahylly>Varallisuus oikeus>VII Sopimustyypeistä>2. Omistajanvaihdossopimukset>Irtaimen esineen luovutus>Irtaimen lahja>Lahja ja lahjanlupaus>Lahja ja peräytymisoikeus.

Ks. myös Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 282.

¹⁹¹ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 282, Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 111 sekä Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 212–213.

voitaisiin periaatteessa pitää laissa mainittuna *muuna asiakirjana*. Lisäksi tämä asiakirja voitaisiin myös antaa lahjansaajalle.¹⁹² Koska kyseessä ei ole sitova lahjanlupaus ei valtuutetulla ole velvollisuutta toteuttaa lahjoitusta eikä lahjansaajalla ole oikeutta vaatia lahjoituksen täyttämistä.

Valtuutetun täytyy kuitenkin huolehtia sellaisesta lahjanlupauksesta, jonka katsotaan olevan sitova.¹⁹³ On mahdollista, että tällainen sitova lupaus on tehty aiemmin, ennen valtuutuksen vahvistamista, kun valtuuttaja on ollut terve. Lahjanlupauksen ei katsota peruuntuvan sen takia, että edunvalvontavaltuutus vahvistetaan.¹⁹⁴ Toisaalta lahjanlupauksen peruuttamiselle saattaa antaa oikeutuksen syy, minkä takia valtuutus on alun perin vahvistettu.¹⁹⁵ Sitova lahjanlupaus lahjansaajan kannalta merkitsee, että hänellä oikeus vaatia lahjaa kanteella. Mahdolliset oikeudenkäynnistä aiheutuvat kulut saattavat aktualisoida valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuuden.¹⁹⁶ Valtuutetun vahingonkorvausvastuuta käsittelemme tarkemmin luvussa viisi.

3.3.3 Edunvalvontavaltuutus kaksipuoleisena oikeustoimena kolmannen hyväksi

Kuten jo johdannossa kävi ilmi, voidaan edunvalvontavaltuutusta tietyssä mielessä pitää myös kaksipuolisena oikeustoimena jo sen perusteella, että valtuutetun suostumus on välttämätön edellytys valtuutuksen käyttämiselle. Oikeuskirjallisuudessa on myös todettu, että esimerkiksi välipuhe, jossa valtuuttaja ja valtuutettu sopivat valtuutetulle maksettavasta korvauksesta, lisää

¹⁹² Edunvalvontavaltakirjoja laaditaan yleensä useita samansisältöisiä kappaleita. On siis täysin mahdollista, että yksi näistä voitaisiin antaa myös lahjansaajalle. On kuitenkin huomattava, että mikäli valtuuttaja haluaa edunvalvontavaltuutuksen syntyvän, tulee hänen antaa valtuuttamista koskeva tahdonilmaisu valtuutetulle. Ks. Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 52. Helpoin tapa lienee antaa valtakirja valtuutetulle. Tämä mahdollisuus on mainittu myös laissa (EVVL 9 §). Voi myös olla, että lahjansaaja ja valtuutettu ovat sama henkilö, mutta silloin käsillä on selvä esteellisyysongelma.

Testamenttia ja edunvalvontavaltuutusta pidetään samantapaisina oikeustoimina, mutta erojakin on. Yksi koskee ymmärrystä siitä, mikä asiakirjasta tehty kappale on tärkein. Tärkein testamentista tehty kappale on se, joka löytyy perittävän jäämistöstä. Ks. ratkaisu KKO 2016:32, perustelun kohta 13. Edunvalvontavaltuutuksen osalta nimenomaan tärkeää on, että valtuutetulla on oma kappaleensa asiakirjasta (tai tieto valtuutuksesta), jotta valtuutus voi syntyä. Tietysti voidaan väittää edunvalvontavaltakirjan päätyneen valtuuttajan tahdonvastaisesti valtuutetulle. Näyttötaakasta tällaisessa tilanteesta ks. Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 53–54.

¹⁹³ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 282.

¹⁹⁴ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I. Perittävän jäämistösuunnittelu, s.467–468.

Lahjanlupaus 5 §:ssä on kerrottu ne perusteet tilanteet, jotka oikeuttavat sitovan lahjanlupauksen peruuttamiseen ennen sen täyttämistä. KKO on todennut, että myös täytetty lahja voidaan poikkeuksellisesti peruuttaa. Ks. KKO 1991:95.

¹⁹⁵ Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I. Perittävän jäämistösuunnittelu, s.467–468.

¹⁹⁶ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 282.

oikeustoimen kaksipuoleisuutta.¹⁹⁷ Tämä tekisi mahdolliseksi sen, että valtuuttajan ja valtuutetun välistä suhdetta voitaisiin arvioida sopimusoikeuden normien mukaan.¹⁹⁸ Osapuolilla voisi tuolloin olla määritellyt pääsuoritusvelvollisuudet. Valtuutetun pääsuoritusvelvollisuus olisi tehdä työsuoritus ja valtuuttajan puolestaan maksaa työsuorituksesta korvaus.¹⁹⁹ Mutta miten tällainen järjestely sitten vaikuttaisi lahjoittamiseen ja valtuutetun velvollisuuksiin lahjan antamisen suhteen? Sopimusoikeuden peruseriaatteen mukaan sopimuksen oikeusvaikutukset koskevat ainoastaan sen osapuolia.²⁰⁰ Sopimuksiin, jotka heikentävät kolmannen oikeuksia, on suhtauduttu pidättyväisesti.²⁰¹ Sen sijaan osapuolten on katsottu voivan solmia sopimuksia, joista sivullinen hyötyy eli toisin sanonon sopimuksia kolmannen hyväksi.²⁰²

Vaikka osapuolet keskenään sopisivatkin, että kolmas saa heidän sopimuksensa perusteella hyötyä, ei tämä vielä riitä tekemään sopimuksesta sellaista, jonka perusteella kolmas todella hyötyisi. Mikäli kolmannella ei katsota olevan itsenäistä oikeutta vaatia sopimuksen täyttämistä, ei sopimuksesta kolmannen hyväksi ole kyse.²⁰³ Katsotaanko sitten lahjansaajalla olevan tällainen oikeus edunvalvontavaltuutuksen kontekstissa? Lähtökohtaisesti lahjansaajaa ei voida pitää oikeussuhteen osapuolena siinä missä valtuuttajaa ja valtuutettua.²⁰⁴ Mainittu välipuhe voi kuitenkin muuttaa tilanteen. Kolehmainen painottaa, että järjestely välipuheineen täytyy toteuttaa tietyllä tavalla, jotta kolmannelle syntyisi tällainen oikeus. Jos lahjansaajan oikeus valtuuttajan ja valtuutetun taholta nimenomaisesti sitoudutaan pitämään voimassa ja tämä lupaus annetaan lahjansaajalle, syntyy hänelle tällöin oikeus esittää kannekelpoisia vaatimuksia itsenäisesti.²⁰⁵ Jos lahjansaajalle on muodostunut kokonaistilanne huomioiden perusteltu syy luottaa siihen, että hänen oikeutensa pysyy, on tällöin katsottu lahjan tulevan

¹⁹⁷ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 281 sekä Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 214.

¹⁹⁸ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 281 sekä Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 214.

¹⁹⁹ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 281.

²⁰⁰ Hemmo: Sopimus ja delikti, s. 253, Hemmo: Sopimusoikeus II, s. 407, Saarnilehto – Hemmo – Kartio: Varallisuus oikeus, s. 283 sekä Häyhä: Jälleenvakuutus sopimuksena, s. 339.

Tähän peruseriaatteeeseen tai oppiin viitataan oikeuskirjallisuudessa välillä myös englanninkielisellä termillä ”privity of contract-oppi”. Ks. Harsu: Due Diligence-toimeksianto ja asianajajayhtiön korvausvastuu, s. 112–113.

²⁰¹ Hemmo: Sopimus ja delikti, s. 253.

²⁰² Saarnilehto – Hemmo – Kartio: Varallisuus oikeus, s. 285.

Klassinen esimerkki kolmannen hyväksi tehdystä sopimuksesta on edunsaajamääräyksen sisältävä henkivakuutus sopimus. Ks. lisää kolmannen hyväksi tehtävistä sopimuksista vakuutus oikeudellisten esimerkkitalanteiden valossa Hemmo: Sopimusoikeus II, s. 410–412.

²⁰³ Saarnilehto – Hemmo – Kartio: Varallisuus oikeus, s. 285 sekä Hemmo: Sopimusoikeus II, s. 409–410.

²⁰⁴ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 281.

²⁰⁵ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s.291.

sitovaksi.²⁰⁶ Kolehmainen mukaan lahjansaaajalle on muodostunut oikeus saada luontoissuoritus²⁰⁷ eli lahjan kohde itselleen, jos hän niin vaatii eikä esimerkiksi vahingonkorvausta.²⁰⁸

3.3.4 Lahjan täyttämisaikojen ajallinen ulottuvuus

Milloin lahjansaaajan mahdollisuus vaatia lahjan täyttämistä alkaa ja onko sitä mahdollisesti rajoitettu ajallisesti? On selvää, että lahjansaaajan on saatava tietoonsa, että hän on lahjansaaajan asemassa. Kuten edellä kerrotusta on pääteltävissä, ei lahjansaaajan asemaa voida pitää kovinkaan vahvana, varsinkaan niissä tapauksissa, joissa järjestelyä ei voida pitää sopimuksena kolmannen hyväksi tai sitovana lahjanlupauksena. Jos näistä tapauksista ei ole kysymys, niin periaatteessa valtuutetulla ei ole velvollisuutta kertoa lahjansaaajalle asemastaan. Näin ollen on mahdollista, että hän ei siitä koskaan saa tietää.²⁰⁹

Mikäli lahjansaaaja saa tietää oikeusasemastaan, on hänen reagoitava tilanteeseen viime kädessä nostamalla kanne, jos hänellä on kannekelpoinen oikeus vaatia lahjaa. Vaade on kuitenkin tehtävä ennen valtuuttajan kuolemaa. Tämä johtuu siitä, että edunvalvontavaltuutus on oikeustoimi *inter vivos*. Valtuutus lakkaa olemasta voimassa, kun valtuuttaja kuolee. (EVVL 11 §). Kaikki oikeustoimet, jotka valtuutettu on tehnyt valtuuttajan kuoleman jälkeen ovat kuolinpesää sitomattomia.²¹⁰ Näin ollen on selvää, että valtuutetun täytyy toimeenpanna lahjoitusmääräykset valtuutetun vielä eläessä. Myöskään valtuuttajan kanssa asioiva sivullinen ei voi enää saada vilpittömän mielen suojaa, jos oikeustoimi on tehty valtuuttajan kuoleman jälkeen.²¹¹ Valtuuttajan kuolema ei kuitenkaan estä hänen oikeudenomistajiaan vaatimasta lahjaa takaisin lahjansaaajalta, mikäli lahjoitus on tehty kelpoisuus ylittäen valtuuttajan vielä eläessä.²¹² Tällaisessa tilanteessa on katsottu, että lahjansaaaja ei saa vilpittömän mielen suojaa.²¹³

²⁰⁶ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuutus, lahja ja lahjansaaajan asema, s.291. Ks. myös ratkaisu KKO 1962 II 113.

²⁰⁷ Luontoissuorituksella tarkoitetaan sitä, että velvoite täytetään siinä muodossa kuin on sovittu. Ks. Saarnilehto – Hemmo – Kartio: Varallisuus-oikeus, s. 232. Luontoissuorituksen saaminen ei kuitenkaan ole poikkeuksetonta. Ks. poikkeuksista tarkemmin Hemmo: Velvoiteoikeuden perusteet, s. 48–49.

²⁰⁸ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuutus, lahja ja lahjansaaajan asema, s. 292. Ks. myös. Häyhä: Jälleenvakuutus sopimuksena, s. 370.

²⁰⁹ Vrt. PK 15:2. Ks. myös KKO 1990:44 perustelujen ensimmäinen kappale, josta voidaan päätellä, että testamenttia hallussaan pitävällä on ainakin jonkin asteinen velvollisuus myötävaikuttaa siihen, että testamentin saaja tulee testamentista tietoiseksi.

²¹⁰ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 165.

²¹¹ Välimäki: Edunvalvontaoikeus, s. 241.

²¹² Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 113.

²¹³ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 113.

4 Valtuutetun velvoitteet ja toimintaa ohjaavat periaatteet

4.1 Toimintaa ohjaavat periaatteet

4.1.1 Itsemääräämisoikeuden käsite

Ahti Saarenpään, Heikki Mattilan ja Matti Mikkolan vuonna 1972 ilmestyneessä teoksessa *Holhous – yhteiskunnallinen ongelma* todetaan että ”Seitsemän vuosikymmenen ajan opiskelijoille on selitetty holhouksen tarkoittavan holhotin etua. Kukaan ei ole kuitenkaan vaivautunut kysymään miten holhotin ’etu’ toteutuu ja mitä se itseasiassa merkitsee!”²¹⁴ Edunvalvojan kuin myös edunvalvontavaltuutetun tehtävänä on huolehtia edustamansa henkilön edusta. Mitään yksiselitteistä vastausta siihen, mikä henkilön etu on, ei luonnollisestikaan edelleenkään pystytä ihmisten erilaisuuden takia antamaan ainakaan suoraan laissa.

Vaikka kysymykseen yksilön edusta ei pystytäkään vastaamaan aukottomasti, on ajattelussa kuitenkin vuosien saatossa tapahtunut edistystä. Nykyään pohditaan kysymystä, mikä on kenenkin edun mukaista. Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen on nykyään keskeisenä periaatteena koko edunvalvontajärjestelmässä.²¹⁵ Saarenpää on painottanut tuetun itsemääräämisoikeuden tärkeyttä.²¹⁶ Mutta mitä edunvalvontavaltuutetun sitten perimmiltään katsotaan tukevan? Helin on todennut, että ”Holhousoikeudessa on keskeisesti kysymys ihmisen suojaamisesta puuttamalla hänen itsemääräämisoikeuteensa tai tukemalla tuon oikeuden vastuullista käyttöä.”²¹⁷ Tämän tutkielman kannalta on siis välttämätöntä perehtyä itsemääräämisoikeuden käsitteeseen tarkemmin, koska edunvalvontavaltuutetun toiminta on ennen muuta valtuutetun itsemääräämisoikeuden tukemista tai sen välillistä toteuttamista, mikäli valtuuttaja ei pysty enää toimimaan itsenäisesti.

²¹⁴ Saarenpää – Mattila – Mikkola: *Holhous – yhteiskunnallinen ongelma*, s. 31.

Kangas on pitänyt tätä teosta merkittävä, koska sen myötä muun muassa vajaavaltaiten oikeusturvakysymykset otettiin huomion kohteeksi. Ks. Kangas: *Uskottu mies holhousoikeuden järjestelmässä*, s.60. Teoksen merkityksellisyyteen viittaa myös Mikkilä. Ks. Mikkilä: *Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa*, s. 27.

²¹⁵ Tornberg: *Edunvalvonta, ja oikeudellinen laatu*, s. 47–48.

²¹⁶ Saarenpää: *Henkilö- ja persoonallisuusosoikeus*, s. 254.

²¹⁷ Helin: *Edunvalvojan päätösvallan rajoista*, s. 1070.

Käsite itsemääräämisoikeudesta ei ole oikeusjärjestyksessämme kovinkaan vanha.²¹⁸ Nykyään se käsitetään oikeudelliseksi peruseriaatteeksi.²¹⁹ Itsemäärisoikeudella on useita kontekstisidonnaisia määritelmiä.²²⁰ Kuitenkin jo nimensä puolesta itsemääräämisoikeus tiivistää perusajatuksen eli se tarkoittaa yksilön oikeutta määrätä itsestään. Lainsäädännössämme nimenomaista termiä ”itsemääräämisoikeus” on käytetty säästeliäästi.²²¹ Itsemääräämisoikeus kuitenkin ilmenee lainsäädännössämme.²²² Sitä onkin mahdollista kuvata metaoikeudeksi²²³ eli oikeudeksi oikeuden taustalla.²²⁴ Itsemääräämisoikeus onkin nähtävissä esimerkiksi perusoikeuksien²²⁵ taustalla, joista PL 7 §:n mainitsin jo johdannossa.²²⁶ Sen on katsottu myös konkretisoituvan PL 10 §:ssä, joka koskee yksityiselämän suojaa²²⁷ sekä PL 14.4 §:n säännöksessä.²²⁸

Tässä tutkielmassa tarkastelen itsemääräämisoikeutta immuniteetin ja kompetenssin kautta, sillä oikeustieteilijöiden piirissä vallitsee ainakin jonkinasteinen yhteisymmärrys siitä, että nämä elementit on ymmärrettävä osaksi itsemääräämisoikeutta.²²⁹ Kompetenssi on yksilölle kuuluva kelpoisuus, jonka avulla hän voi tahdonilmaisullaan muuttaa oikeuksiaan ja

²¹⁸ Tornberg: Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu, s. 120. Samoin Myös Saarenpää: Henkilö- ja persoonallisuus oikeus, s. 216.

Itsemääräämisoikeuden käsitteen ”nuoruus” liittyy siihen, että perinteisessä hallintovaltiossa se ei ole näytelty suurta osaa. Hallintovaltion eräänlaisena vastakohtana pidetään oikeusvaltiota. Hallintovaltiossa hallintoelimet puuttuvat kansalaisten asioihin itse luomallaan toimivallalla, kun puolestaan oikeusvaltiossa tällaisen toimivallan käyttämisen perustana on laki. Lakeja ei oikeusvaltiossa säädetä ”pienessä piirissä” vaan niin, että kansan valitsema valtioelin on mukana. Äärimmäisiä muotoja hallintovaltioista nähdään totalitaarisissa maissa.

Ks. Aer: Veli Merikoski ja kysymys hallinnollisesta harkintavallasta, s. 23.

²¹⁹ Tornberg: Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu, s. 120.

²²⁰ Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s. 63.

²²¹ Mäki-Petäjä-Leinonen – Karvonen-Kälkälä: Vanhuusoikeuden perusteet, s. 21.

Termi löytyy kuitenkin nimenomaisesti mainittuna esimerkiksi laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992) Ks. Saarenpää: Henkilö- ja persoonallisuus oikeus, s. 216 sekä Tiensuu – Aalto- Heinilä – Mäki-Petäjä-Leinonen: Itsemääräämisoikeus. Teoriasta käytäntöön: Johdanto: itseys, autonomiamia ja itsemääräämisoikeus, s. 38–39.

²²² Mäki-Petäjä-Leinonen – Karvonen-Kälkälä: Vanhuusoikeuden perusteet, s. 21.

²²³ Meta tulee kreikan kielestä ja tarkoittaa muun muassa takana, jälkeen ja kanssa. Ks. Meta-sanana merkityksestä ks. <https://kielikello.fi/metasoppaa/>

²²⁴ Tornberg: Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu, s.35.

²²⁵ Perusoikeudet ovat erityisen tärkeitä oikeuksia, jotka kuuluvat yhdenvertaisesti kaikille. Niistä säädetään perustuslaissa Ks. Hallberg – Karapuu – Ojanen – Scheinin – Tuori – Viljanen: Perusoikeudet, Polku: verkkokirjahylly>Perusoikeudet>I Johdanto> 1. Perusoikeusjärjestelmä>Perusoikeuksien tarkoitus>Perusarvojen vahvistaminen>Oikeus ja arvot.

²²⁶ Tiensuu – Aalto- Heinilä – Mäki-Petäjä-Leinonen: Itsemääräämisoikeus. Teoriasta käytäntöön, Johdanto: itseys, autonomiamia ja itsemääräämisoikeus, s. 7.

²²⁷ Tornberg: Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu, s. 225.

²²⁸ Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s.42.

²²⁹ Kompetenssin ja immuniteetin itsemääräämisoikeuden osaksi määrittävät ainakin Mäki-Petäjä-Leinonen: Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema, s. 12, Helin: Edunvalvojan päätösvallan rajoista, s. 1070, Anja-Karvonen-Kälkälä yhdessä Mäki-Petäjä-Leinosen kanssa teoksessa Vanhuusoikeuden perusteet, s. 21 sekä Kolehmaisen: Edunvalvojan edustusvalta ja päämiehen itsemääräämisoikeus, s. 289.

velvollisuuksiaan. Immunitetti puolestaan muodostaa kompetenssin kääntöpuolen.²³⁰ Ihmisellä katsotaan olevan omaa oikeusasemaansa koskeva immunitetti; muutoksien tekeminen tähän oikeusasemaan kuuluu vain henkilölle itselleen eikä muilla ole siihen valtaa.²³¹ Kompetenssin ei ole katsottu liittyvän vain henkilöön itseensä. Se sisältää myös ajatuksen toisten velvollisuudesta auttaa henkilöä muun muassa päätöksenteossa ja itsenäisessä ajattelussa.²³² Aikaisemmin oikeustieteessä on ollut vallalla ajatus yksilön jakamattomasta autonomiasta; rationaaliset yksilöt tekevät elämäänsä koskevia järkeviä ratkaisuja ilman muiden myötävaikutusta.²³³ Tämä ajattelutapa on saanut haastajan relationaalisesta autonomiasta; emme toimi päätöksiä tehdessämme tyhjiössä, vaan päätöksiimme vaikuttavat ihmissuhteemme (relaatiot).²³⁴ Läheiset voivatkin auttaa päätöksenteossa, jos kykyä siihen ei itsellä ole tai kyky on heikentynyt.²³⁵

Valtuutuksen vahvistamisen jälkeen valtuuttaja ei pysty enää täysimääräisesti käyttämään itsemääräämisoikeuttaan. Jos näin olisi, valtuutusta ei voisi vahvistaa. Kun valtuutus on vahvistettu ja valtuutettu alkaa toimimaan tehtävässään, siirrytään valtuuttajan kohdalla relationaalisen autonomian aikaan – ainakin ideaalitulanteessa. Karjalainen on todennut valtuutuksen vahvistamisen jälkeisestä ajasta osuvasti: ”Tällöin vasta testataan se, kuinka valtuuttajan itsemääräämisoikeutta toteutetaan.”²³⁶ Valtuuttajan itsemääräämisoikeutta valtuutettu toteuttaa ensisijaisesti kuulemisvelvoitteen kautta, johon perehdyn tarkemmin seuraavaksi.

²³⁰ Tornberg: Edunvalvonta, itsemääräisoikeus ja oikeudellinen laatu, s. 126.

²³¹ Mäki-Petäjä-Leinonen: Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema, s. 12 sekä Helin: Edunvalvojan päätösvalan rajoista, s. 1070.

²³² Tornberg: Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu, s. 124.

²³³ Mäki-Petäjä-Leinonen: Autonomiiaa relaatioissa – ikääntyvien ihmisten kokemuksia autonomiansa toteutumisesta, s.349.

²³⁴ Mäki-Petäjä-Leinonen: Autonomiiaa relaatioissa – ikääntyvien ihmisten kokemuksia autonomiansa toteutumisesta, s.349.

²³⁵ Mäki-Petäjä-Leinonen: Autonomiiaa relaatioissa – ikääntyvien ihmisten kokemuksia autonomiansa toteutumisesta, s. 239, 352. Ks. Myös Shogen: Supported Decision-Making: Theory, Research, and Practice to Enhance Self-Determination and Quality of Life, s. 13, joka tarjoaa arvokkaan huomion tuetusta päätöksenteosta. Kirjoittaja toteaa, että kaikki turvautuvat periaatteessa tuettuun päätöksentekoon, eivät vain ne henkilöt, joiden katsotaan olevan erityisesti tuen tarpeessa. Kysymme toisilta neuvoa pystyäksemme tekemään informoituja päätöksiä. Kysymme neuvoa mitä moninaisemmissa asioissa; auton korjauksesta oikeudellisten asiakirjojen tekemiseen.

²³⁶ Karjalainen: Nykyinen minä, tuleva minä ja laki edunvalvontavaltuutuksesta, s. 427.

4.1.2 Itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaate ja kuulemisvelvoite

Oikeus määrätä omista asioista on meille jokaiselle tärkeää. Niin kauan kuin pystymme itse päättämään asioistamme ja arvioimaan etumme mukaisuuden, ei ongelmaa itsemääräämisoikeuden toteuttamisen suhteen periaatteessa ole. Ongelmallisemmaksi tilanne muuttuu silloin, kun henkilö ei enää pysty toteuttamaan itsemääräämisoikeuttaan vaan tarvitsee siinä muiden apua. Itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaate toteutuu käytännössä kuulemisvelvoitteen kautta. Kuulemisvelvoitteen katsotaan ilmentävän valtuuttajan itsemääräämisoikeutta.²³⁷ EEVL 16.2. §:n mukaan:

“Ennen kuin valtuutettu tekee päätöksen tehtäviinsä kuuluvassa asiassa, hänen on tiedusteltava valtuuttajan mielipidettä, jos asiaa on tämän kannalta pidettävä tärkeänä ja kuuleminen voi tapahtua ilman huomattavaa hankaluutta. Kuuleminen ei kuitenkaan ole tarpeen, jos valtuuttaja ei kykene ymmärtämään asian merkitystä.”

EEVL 16.2 § vastaa HolhTL:n 43 §. Siinä on säädetty edunvalvojaa koskevasta kuulemisvelvoitteesta.²³⁸ Näin ollen selvitetessä valtuutetun kuulemisvelvoitetta voidaan tulkinta-apua saada HolhTL:n kuulemisvelvoitetta koskevasta oikeuskirjallisuudesta kuin myös sitä koskevasta oikeuskäytännöstä. Näiden säännöksiä avulla pyritään painottamaan osapuolten yhteistoiminnan tärkeyttä.²³⁹

Jo säännöksen sanamuoto osoittaa, että velvollisuus tiedustella valtuuttajan mielipidettä on ehdollinen. Jos pykälää luetaan käänteisesti, ehdollisuus on entistä helpompi ymmärtää; valtuuttajan mielipidettä ei tarvitse kysyä asioissa, jotka eivät ole hänelle tärkeitä. On kuitenkin mielestäni vaikea vetää raja siihen mikä on tärkeää ja mikä ei, koska ihmiset ovat erilaisia. HolhTL:n tai EEVL:n esityöt eivät valaise asiaa. Myöskään oikeuskirjallisuudessa selkeää kantaa ei ole muodostettu. Näin ollen tapauskohtainen harkinta muodostuu lähtökohdaksi arvioitaessa asian tärkeyttä.²⁴⁰ Täysin ilman ohjenuoria ei kuitenkaan tarvitse harkintaa lähteä

²³⁷ Mäki-Petäjä-Leinonen: Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema, s. 312–313 sekä Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s. 211.

²³⁸ Karjalainen: Nykyinen minä, tuleva minä ja laki edunvalvontavaltuutuksesta s. 428.

²³⁹ HE 52/2006 vp, s.26. Ks. myös Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s. 211.

²⁴⁰ Sarja: Yleinen edunvalvonta eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa – havaintoja perusoikeuksista ja kanteluteemoista, s. 21.

tekemään. Eduskunnan oikeusasiamies²⁴¹ on nimittäin ratkaissut tapauksia, jotka ovat koskeneet asian tärkeyttä päämiehelle. Päämiehelle tärkeitä asioita ovat eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuihin olleet päämiehen kotia koskevat asiat kuten kodin myynti (dnro 2709/4/10) ja siellä järjestetyt suuremmat siivoukset (dnrot: 3050/4/15 ja 605/2/14) sekä myös koti-irtaimistoa koskevat päätökset, muun muassa myyminen (dnro 3026/4/08). Myös pankkitileihin liittyvät päätökset, esimerkiksi niiden lopettaminen, on katsottu päämiehelle tärkeäksi asiaksi (dnro 3943/4/11).

Tutkielman aiheen kannalta on tärkeä tietää, voidaanko lahjoittamista pitää valtuuttajalle sellaisella tavalla merkityksellisenä asiana, että hänen mielipidettään tulee tiedustella. Oikeusasiamies ei ole asiasta lausunut. Oikeuskäytännössä tai oikeuskirjallisuudessa asiaa ei myöskään ole kommentoitu ainakaan suoranaisesti niin, että se olisi mainittu erikseen sellaiseksi asiaksi, jossa valtuutetun tulee kuulla valtuuttajaa. Pohdittaessa edunvalvontavaltuutusta ja siihen otettua lahjoitusmääräystä on mielestäni perusteltua nostaa se niiden asioiden joukkoon, jotka ovat valtuuttajalle tärkeitä ja näin ollen mielipidettä niiden suhteen tulee tiedustella. Tämä on perusteltavissa jo sillä, että valtuuttaja tuskin ottaa valtakirjaansa sellaisia määräyksiä, joita hän ei pidä tärkeinä. Toisekseen lahjoittamista koskeva määräys on erikseen otettava valtakirjaan. Mielestäni lahjoitusta voidaan pitää yhtä tärkeänä kuin osaa niistä asioista, joissa oikeusasiamiehen mukaan tulee tiedustella päämiehen mielipidettä, kuten esimerkiksi pankkitilin lopettaminen.

Jos asia on valtuuttajan kannalta tärkeä, tulee häntä siis kuulla. Jos kuitenkin katsotaan, että kuuleminen ei voi tapahtua ilman huomattavaa hankaluutta, ei sitä tarvitse tehdä. Mitä sitten pidetään huomattavana hankaluutena? Asiaa ei ole avattu laissa eikä esitöissä. Oikeuskirjallisuudessakin sitä on käsitelty vähän. Se, että kuulemisesta aiheutuu lisätyötä, ei Saarenpään mukaan ole hyväksyttävä ”huomattava hankaluus”.²⁴² Arvioitaessa huomattavaa hankaluutta myös sillä on katsottu olevan merkitystä, mitä asiaa valtuuttajalta ollaan tiedustelemassa.²⁴³ Jos asia koskee voimakkaasti päämiehen yksityiselämää, tulisi Tornbergin ja Kuulialan mukaan päämiestä aina kuulla, vaikka esimerkiksi välimatka olisi pitkä.²⁴⁴

²⁴¹ Eduskunnan oikeusasiamies valvoo eri viranomaisten toiminnan laillisuutta. Ks. tarkemmin oikeusasiamiehen asemasta, tehtävistä ja reagentikeinoista Myrsky: Eduskunnan oikeusasiamies ja verotus, s. 474–476. Oikeusasiamiehen tehtävästä holhousviranomaisen valvojana ks. Sarja: Eduskunnan oikeusasiamies holhousviranomaisen valvojana. Edilex 2023/12. Ks. myös Tornberg: Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen laatu, s. 141–142.

²⁴² Saarenpää: Henkilö- ja persoonallisuus oikeus, s. 273.

²⁴³ Tornberg – Kuuliala: Suomen edunvalvontaoikeus, s.400.

²⁴⁴ Tornberg – Kuuliala: Suomen edunvalvontaoikeus, s.400.

Esimerkkinä he mainitsevat kodista luopumisen. ”Huomattavalle hankaluudelle” ei toisin sanoen heidän mukaansa tule tällaisissa asioissa antaa juuri merkitystä.²⁴⁵ Huomattavan hankaluuden on katsottu liittyvän nimenomaan kuulemisen toteuttamiseen.²⁴⁶ Vaikuttaisi olevan mielestäni niin, että ”huomattavan hankaluuden” tulisi olla jotain sellaista, joka tekisi lähes mahdottomaksi valtuuttajan mielipiteen kysymisen. Tällaista tilannetta on nykyisessä yhteiskunnassa vaikea keksiä, koska lähes jokaisella on joku yhteydenpidon toisiin mahdollistava laite, joten mielipiteen tiedustelemiseksi ei tarvitse itse mennä edes fyysisesti paikalle.²⁴⁷

Vaikka kuuleminen voitaisiin tehdä ilman huomattavaa hankaluutta ja asiaa pidettäisiin valtuuttajalle tärkeänä, ei kuulemista kuitenkaan lain mukaan ole tarpeen tehdä, mikäli valtuuttaja ei kykene ymmärtämään asian merkitystä. On selvää, että esimerkiksi koomaan vaipunut henkilö tai pitkälle edennyt muistisairautta sairastava, on sellaisessa tilassa, jossa asian ymmärtäminen on mahdotonta. Periaatteessa tällainen tilanne on kuulemisvelvoitteen kannalta ristiriidattomin, koska on ilmeistä, että kuulemista ei tarvitse järjestää.²⁴⁸ Yksinkertaisena voitaneen pitää myös sellaista tilannetta, jossa valtuuttaja vielä hyvin ymmärtää asiat. Tällöin hänen mielipidettään tulee kysyä. Jos valtuuttaja ymmärtää päätettävien asioiden merkityksen, voi hän tehdä niissä päätökset. Valtuutuksen vahvistaminen ei siis aiheuta valtuuttajan oikeustoimikelpoisuuden menetystä.²⁴⁹ Lisäksi valtuuttajan kanta ratkaisee, jos valtuuttajan ja valtuutetun välillä vallitsee asiasta ristiriita, ja valtuuttaja edelleen ymmärtää päätettävän asian merkityksen.²⁵⁰

Kuulemisvelvoitetta ajatellen vaikeimpia tapauksia lienevät sellaiset, joissa ei ole täyttä selvyyttä, ymmärtääkö valtuuttaja asian merkityksen. Valtuuttajan ymmärryskyvyn vaihtelu saattaa myös tuoda asiaan oman lisähaasteensa. Esimerkiksi muistisairautta sairastava saattaa välillä ymmärtää asiat hyvinkin, jos hänellä on ”valoisa hetki” eli hän on tilassa, jossa

²⁴⁵ Tornberg – Kuuliala: Suomen edunvalvontaoikeus, s.400.

²⁴⁶ Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s. 216.

²⁴⁷ Ks. Kuuliala: Edunvalvontaan esitetyn kuuleminen alioikeudessa, s. 286, jossa kirjoittaja puoltaa näkemystä kirjallisesta päämiehen kuulemisesta, jos henkilökohtainen kuuleminen ei jostain syystä ole mahdollista. Tällainen lähtökohta sopii hänen mielestään yhteen päämiehen itsemääräämisoikeuden ja osallistumisoikeuden kunnioittamisen kanssa.

²⁴⁸ Ks. Karjalainen: Nykyinen minä, tuleva minä ja laki edunvalvontavaltuutuksesta, s. 431.

²⁴⁹ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 106. Ks. Myös Mäki-Petäjä-Leinonen: Vanhuuden ennakointia – välineenä edunvalvontavaltuutus, s. 152.

²⁵⁰ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 106.

hetkellisesti on mahdollista ymmärtää oikeustoimien merkitys.²⁵¹ Jos katsotaan, että valtuuttajan ymmärryskyvyssä on odotettavissa sellainen vaihe, että hän pystyy ymmärtämään asian merkityksen, tulisi valtuutetun odottaa ja kysyä tuona ajankohtana valtuuttajan mielipidettä päätökseen, jos asia ei ole kiireellinen.²⁵²

Valtuutetun tulisi siis arvioida onko valtuuttajalla ymmärryskykyä, mutta miten? Tähän ei liene yksiselitteistä vastausta. Oikeuskirjallisuudessa asiaa on käsitelty esimerkiksi juristien näkökulmasta. Juristit saattavat joutua arvioimaan henkilön ymmärryskykyä esimerkiksi tilanteissa, joissa asiakkaalle ollaan laatimassa testamenttia tai edunvalvontavaltakirjaa.²⁵³

Juristi voi ymmärryskykyä selvittäessään havainnoida esimerkiksi asiakkaan muistia (esim. mitkä ovat lasten nimet), kielellistä päättelykykyä (esim. ymmärtääkö asiakas käytetyt käsitteet esim. vuokra-asunto) sekä toiminnanohjausta (esim. tekeekö asiakas asiat loogisessa järjestyksessä).²⁵⁴ Myös johdonmukaisuuden huomioiminen on tärkeää. Johdonmukaisuutta pidetään merkinä ymmärryskyvyn tallella olosta.²⁵⁵ Ristiriitaisuus aiemmin ilmoitettuun tahtoon nähden saattaa olla osoitus ymmärryskyvyn heikkenemisestä.²⁵⁶ Toisaalta mieli saattaa muuttua eikä se välttämättä tarkoita sitä, että ei enää ymmärrä käsillä olevaa asiaa. Kaikille kuuluu oikeus muuttaa mieltään.²⁵⁷ Oikeuskirjallisuudessa on myös nostettu esille oikeus

²⁵¹ Mäki-Petäjä-Leinonen: Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema, s. 207. Valoisat hetket tunnetaan myös nimellä lucida intervalla. Valoisista hetkistä testamenttauskelpoisuuden valossa ks. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus, s. 303–307.

²⁵² Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 97.

²⁵³ Mäki-Petäjä-Leinonen – Kiukkonen – Juva: Onko päämies tolkuissaan – asianajaja oikeudellisen toimintakyvyn arvioitsijana, s. 631. Toisaalta estettä ei ole sille, että juristi pyytää asiakkaan ymmärryskyvystä lääkärinlausunnon. Myös valtuutettu voi halutessaan tehdä saman.

Nykyisen tutkimustiedon valossa on huomattu, että lääkäreillä ja oikeusoppineilla on hyvin erilaisia näkemyksiä, millä perusteilla muistisairaille tulisi määrätä edunvalvoja. Myös oikeusoppineiden kannat eroavat. Osalle oikeusoppineista impulsiivisuus oli osoitus henkilön vapaasta tahdosta, kun taas osa mielsi impulsiivisuuden liittyvän hermokudoksen tuhoutumiseen. Lääkärit puolestaan pitivät impulsiivisuutta selkeimpänä edunvalvontaa puoltavana oireena. Ks. Näkki – Mäki-Petäjä-Leinonen – Ervasti – Halkoaho – Nurmi – Solomon – Suhonen – Portaankorva – Krüger – Solje: Diverging medical and legal perceptions of the need for legal guardianship in people with dementia: A qualitative study.

Lääkärinlausunnoista ja niiden merkityksestä edunvalvontaoikeudessa Ks. Saarenpää: Henkilö- ja persoonallisuus oikeus, s. 292–295.

²⁵⁴ Mäki-Petäjä-Leinonen – Kiukkonen – Juva: Onko päämies tolkuissaan – asianajaja oikeudellisen toimintakyvyn arvioitsijana, s. 631.

²⁵⁵ Kolehmainen: Edunvalvonta. lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 271.

²⁵⁶ Kolehmainen: Edunvalvonta. lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 271.

²⁵⁷ Karjalainen: Nykyinen minä, tuleva minä ja laki edunvalvontavaltuutuksesta, s. 431.

tehdä ”huonoja” päätöksiä.²⁵⁸ Valtuutettu saattaakin joutua tilanteeseen, jossa valtuuttajan nykyinen tahto ei olekaan linjassa aiemmin ilmaistun kanssa.²⁵⁹

Myös oikeustoimen monimutkaisuus, josta valtuuttajan mielipidettä ollaan kysymässä, tulisi huomioida. Ymmärryskykyä saattaa olla vielä jäljellä yksinkertaisempien oikeustoimien ymmärtämiseen.²⁶⁰ Oikeuskirjallisuudessa esimerkkinä enemmän päätöksentekokykyä vaativasta oikeustoimesta on mainittu riskisijoitukset ja osakekaupat, kun taas vähemmän kykyä on esimerkiksi katsottu tarvittavan yksinkertaisen testamentin laatimiseen.²⁶¹ On tärkeää huomata, että kyseessä on vain esimerkki. Jos on nuoresta asti tehnyt osakekauppoja saattaa hyvinkin olla, että pystyy niitä vielä tekemään, vaikka toimintakyky olisikin heikentynyt. Valtuuttajan tuntemisen merkitys nouseekin tärkeäksi tekijäksi, kun hänen ymmärryskykyään arvioidaan. Valtuutetun lienee sitä helpompi arvioida valtuuttajan ymmärryskykyä mitä paremmin hän tuntee valtuuttajan ja tämän historian.

Entä jos asia on valtuuttajalle tärkeä ja häntä voidaan kuulla ilman huomattavaa hankaluutta ja hän myös ymmärtää asian merkityksen, mutta tästä huolimatta valtuutettu ei kuitenkaan kuule valtuuttajaa? Valtuutetulle ei tule sanktioita, jos hän laiminlyö kuulemisvelvoitteensa.²⁶² Myös oikeustoimet, jotka on tehty kuulemisvelvoite laiminlyöden, ovat päteviä.²⁶³ Valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuus voi aktualisoitua, jos valtuutettu *kuulee* valtuuttajaa, mutta ohittaa tämän tahdon, mikäli katsotaan että kyseeseen tulee toimivallan ylitys ja vahinkoa on syntynyt.²⁶⁴ Kuulemisvelvoitteen osalta voinkin kokoavasti todeta, että kyseessä vaikuttaa

²⁵⁸ Harding: Legal constructions of dementia: discourses of autonomy at the margins of capacity, s. 429, Mäki-Petäjä-Leinonen: Päämies rationaalisen toimijana – teoriaa ja käytäntöä edunvalvonnassa olevan ihmisen itsemääräämisoikeudesta, s. 5, Aalto-Heinilä – Mäki-Petäjä-Leinonen: Päämiehen itsemääräämisoikeuden tukeminen: filosofisesta ideaalista käytännön edunvalvontatyön tarkasteluun, s. 230 sekä Karjalainen: Nykyinen minä, tuleva minä ja laki edunvalvontavaltuutuksesta, s.431.

²⁵⁹ Karjalainen: Nykyinen minä, tuleva minä ja laki edunvalvontavaltuutuksesta, s. 431.

²⁶⁰ Kolehmainen: Edunvalvonta. lahja ja jäämistösuunnittelu, s. 271. Näin myös Mäki-Petäjä-Leinonen: Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema sekä Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 34.

²⁶¹ Mäki-Petäjä-Leinonen: Päämies rationaalisen toimijana – teoriaa ja käytäntöä edunvalvonnassa olevan ihmisen itsemäärisoikeudesta, s.4.

²⁶² Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 98 Ks. myös Karjalainen: Nykyinen minä, tuleva minä ja laki edunvalvontavaltuutuksesta, s. 429.

²⁶³ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 98. Hallituksen esityksessä on myös todettu, että kuulemissäännös vaikuttaa vain valtuuttajan ja valtuutetun välisessä suhteessa (HE 52/2006 vp, s. 26). Sama kanta on omaksuttu myös oikeuskäytännössä edunvalvojan ja päämiehen välisessä suhteessa (KKO 2005:2). KKO:n mukaan kuulemissäännökset ovat merkityksellisiä vain päämiehen ja edunvalvojan välillä. Ne eivät rajoita edunvalvojan kelpoisuutta. Edunvalvoja voikin tehdä myös päätöksiä, joihin hänellä ei ole päämiehen suostumusta. Tämä pätee niissäkin tilanteissa, joissa päämiehen toimintakelpoisuutta ei ole rajoitettu. KKO:n kanta koskien päämiehen mielipiteen ja suostumuksen ohittamista on kohdannut kritiikkiä. Ratkaisua kriittisesti ovat arvioineet esimerkiksi Tornberg ja Kuuliala, ks. Suomen edunvalvontaoikeus s. 8 ja Saarenpää, ks. Edunvalvonta, jäämistö ja jäämistösuunnittelun mahdollisuudet, s. 327 vrt. Antila: Edunvalvontavaltuutus s. 4.

²⁶⁴ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 98.

olevan ennemminkin valtuutetun subjektiivinen tahto kuunnella valtuuttajaa ja ottaa hänet mukaan itseään koskevaan päätöksentekoon kuin todellinen velvoite.²⁶⁵ Se, haluaako valtuutettu kuulla valtuuttajaa, on hänen harkinnassaan.²⁶⁶ Valtuuttajan ja valtuutetun välillä on kuitenkin yleensä läheissuhde ja luottamussuhde, joten on mahdollista ajatella, että valtuutettu haluaa lähtökohtaisesti kuulla valtuuttajaa ja hoitaa hänen asioitaan mahdollisimman hyvin, vaikka mitään sanktioita kuulemisvelvoitteen laiminlyönnistä ei tulekaan.

4.1.3 Valtuuttajan suojaamisen periaate ja huolellisuusvelvoite

Oikeus saada suojaa ulkopuolisten oikeudenloukkauksia vastaan määrittää suojaamisen periaatetta.²⁶⁷ Kuka tätä suojaa tarvitsee? Perinteisesti suojaamisen periaate on liitetty esimerkiksi lapsiin, vanhuksiin, mielenterveyden haasteista kärsiviin ja henkilöihin, joilla on toimintarajoitteita.²⁶⁸ ”Oikeus” saada suojaa on kuitenkin harhaanjohtava. Aiemmin suojaaminen nimittäin hoidettiin paternalistisesti eli kontrolloimalla.²⁶⁹ Paternalismi oli hallitsevassa roolissa aina 1980-luvulle saakka.²⁷⁰

Kokonaan historiaan paternalismi ei ole kuitenkaan jäänyt. Se on edelleen nähtävissä HolhTL:ssä ja myös EVVL:ssä. Kokonaan paternalismista ei ole mahdollista luopua eikä se olisi tarkoituksenmukaistakaan. Joskus on henkilön edun mukaista myös kontrolloida häntä. Suojaamisen periaatteen ei katsota nimittäin sisältävän vain ajatusta henkilön suojaamisesta ulkopuolisilta oikeudenloukkauksilta vaan tarvittaessa myös itseltään.²⁷¹ Paternalistisen

²⁶⁵ Herring on todennut, että laki on yleensäkin kirjoitettu niin, että siinä annetaan vain minimistandardit eikä kuvausta siitä mikä olisi ideaali. Hän käyttää esimerkkinä rikoslakia. Rikoslakia seuraamalla voi tietää, mikä on rikollista toimintaa ja pystyä välttämään sitä. Sen avulla ei voi kuitenkaan tietää, miten olla hyveellinen. Ks. Herring: *Law through the life course*, s. 6. Mielestäni kuulemisvelvoitetta koskeva säännös EVVL:ssä antaa vain minimistandardin, joka sekin on muotoiltu hyvin väljäksi.

²⁶⁶ Tutkimustietoa kuinka hyvin ja miten valtuutetut pyrkivät tiedustelemaan valtuuttajan mielipidettä ei ole. Edunvalvojien osalta asiasta on myös empiiristä tutkimustietoa. Ks. Aalto-Heinilä – Mäki-Petäjä-Leinonen: *Päämiehen itsemääräämisoikeuden tukeminen: filosofisesta ideaalista käytännön edunvalvontatyön tarkasteluun*, s. 226–241.

²⁶⁷ Mäki-Petäjä-Leinonen: *Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema*, s.15.

²⁶⁸ Mäki-Petäjä-Leinonen: *Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema*, s.15. Ks. myös Herring: *Law and the Relational Self*, s. 24–45, jossa Herring kritisoi näkemystä, että olisi olemassa vain tiettyjä ihmisryhmiä, kuten esimerkiksi vanhukset ja lapset, jotka ovat haavoittuvaisia ja tarvitsevat suojaa. Hän toteaa, että kaikki ihmiset ovat haavoittuvaisia esimerkiksi jo sen perusteella, että voimme sairastua.

²⁶⁹ Välimäki: *Edunvalvontaoikeus*, s.18.

²⁷⁰ Välimäki: *Edunvalvontaoikeus*, s. 18 sekä Mikkilä: *Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa*, s. 65.

²⁷¹ Mäki-Petäjä-Leinonen: *Päämies rationaalisena toimijana – teoriaa ja käytäntöä edunvalvonnassa olevan ihmisen itsemääräämisoikeudesta*, s. 5. Näin myös Välimäki: *Edunvalvontaoikeus*, s. 19 sekä Mikkilä: *Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa*, s. 64.

ajattelutavan²⁷² lisäksi suojamisen periaatteeseen liittyy nykyään olennaisena osana henkilön edun pohtiminen. Jos tehdään päätös, jonka tarkoituksena on suojaaminen, tulisi perusta tällä toimella olla suojattavan henkilökohtaisessa edussa.²⁷³ Suojaamisen periaatteessa on Mäki-Petäjä-Leinosen mukaan kyse optimointikäskystä ”pyri turvaamaan se, etteivät X:n henkilöön tai talouteen liittyvät edut vaarannu”.²⁷⁴

Miten suojaamisen periaate sitten toteutuu käytännössä ja miten se vaikuttaa edunvalvontavaltuutetun toimintaan? Jo mainittua optimointikäskyä voitaneen suoraan soveltaa myös edunvalvontavaltuutetun tehtävään. Suojaamisen periaate ilmenee myös EVVL 16.1 §:ssä. Se koskee valtuutetun yleistä huolellisuusvelvoitetta. Huolellisuusvelvoitteen voidaan katsoa olevan osa suojaamisen periaatetta. EVVL 16.1 §:n mukaan:

”Valtuutetun tulee valtuuttajan puolesta toimiessaan tunnollisesti pitää huolta valtuuttajan oikeuksista ja edistää hänen parastaan.”

Säännöksen sanamuodosta ei voida vielä päätellä paljoakaan, miten valtuutetun tulisi käytännössä toimia. On katsottu, että konkreettisen sisältönsä huolellisuusvelvoite saakin vasta valtuutetun arkisessa työskentelyssä.²⁷⁵ Mutta mistä valtuutettu voi tietää toimivansa huolellisuusvelvoitteen mukaisesti? EVVL:n esityössä huolellisuusvelvoitetta on kommentoitu niukasti. Siinä todetaan kuitenkin, että oikeustoimien ehtojen, joita valtuutettu tekee valtuuttajan puolesta, tulee olla hänen etunsa mukaisia.²⁷⁶ Enempää asiaa ei avata. Tämä on ymmärrettävää, koska lainsäätäjät lähtee tapauskohtaisesta harkinnasta ja hallituksen esityksessä todetaankin näin: “Sitä, mihin toimenpiteisiin valtuutetun on huolellisuusvelvollisuutensa täyttääkseen ryhdyttävä valtuuttajan puolesta, olisi arvioitava kussakin yksittäistapauksessa erikseen ottaen huomioon valtuutuksen sisältö ja olosuhteet muutoin”.²⁷⁷ Tällainen näkökulma on perusteltu, koska lainsäätäjän on mahdotonta kirjoittaa huolellisuusvelvoitetta koskeva säännös niin, että se sopisi jokaiseen tilanteeseen ja jokaiselle

²⁷²Välimäen mukaan vanhankantaisesta paternalismista puuttui lähimmäisen kunnioitus. Samanlaisesta paternalismista ei hänen mukaansa enää ole kysymys. Ks. Välimäki: Edunvalvontaoikeus, s. 20. Vrt. Tornberg: Edunvalvonta, itsemääräämisoikeus ja oikeudellinen asema, s. 193–194.

²⁷³ Mäki-Petäjä-Leinonen: Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema, s.16 sekä Mäki-Petäjä-Leinonen–Karvonen-Kälkälä: Vanhuusoikeuden perusteet, s. 29–30.

²⁷⁴ Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 51.

Optimointikäskystä yleisemmin ks. Mielityinen: Vahingonkorvausoikeuden periaatteet, s. 70–78.

²⁷⁵ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 96.

²⁷⁶ HE 52/2006 vp, s. 26.

²⁷⁷ HE 52/2006 vp, s. 26.

valtuuttajalle.²⁷⁸ Joitain ohjenuoria lainsäätäjä on kuitenkin hallituksen esityksessä antanut. Huolellisuusvelvoitteen vastaiseksi on katsottu valtuutetun yhtäkkinen valtuuttajan asioiden hoidon lopettaminen (taloudelliset asiat) valtuutuksen vahvistamisen jälkeen sekä se, että valtuutettu ei ilmoita holhousviranomaiselle, että ei enää hoida tehtävänsä.²⁷⁹ Niin passiivisella (esim. laiminlyönti) kuin aktiivisellakin menettelyllään valtuutettu saattaa toimia huolellisuusvelvoitteen vastaisesti.²⁸⁰

Miten valtuuttajan tulee huolehtia valtuutetun omaisuudesta? Tämän tutkielman aiheen kannalta tämä on merkityksellistä tietää, koska lahjoittaminen liittyy yleisesti valtuuttajan taloudellisten asioiden hoitoon. Pelkästään lakitekstiin tutustuminen ei juurikaan valaise asiaa, koska omaisuuden hoitoa ei siinä lähes ollenkaan ole käsitelty.²⁸¹ Yleisesti on kuitenkin katsottu, että huolellisuusvelvoite koskee erityisesti valtuuttajan omaisuudesta huolehtimista; omaisuudesta tulee huolehtia huolellisesti ja tunnollisesti.²⁸² Helpoin tilanne valtuutetun kannalta lienee sellainen, jossa valtuuttaja on antanut toimiohjeet koskien omaisuutensa hoitoa. Niitä valtuutetun on nimittäin katsottu ensisijaisesti olevan velvoitettu noudattamaan.²⁸³

On kuitenkin hyvin mahdollista, että valtuuttaja ei ole antanut valtuutetulle toimiohjeita. Jos toimiohjeita ei ole, on katsottu, että HolhTL:ssä olevat omaisuuden hoitamista koskevat säännökset voivat tällöin toimia ohjenuorina.²⁸⁴ Merkityksellinen on tällöin esimerkiksi HolhTL 37.1 §: ”Edunvalvojan on hoidettava päämiehensä omaisuutta, sillä tavoin, että omaisuus ja sen tuotto voidaan käyttää päämiehen hyödyksi ja tyydyttämään hänen henkilökohtaisia tarpeitaan”. Selvää konkretiaa valtuuttajan tehtävää ajatellen tämä ei kuitenkaan tuo. Mikkilä on muun muassa todennut, että ”hyöty” ja ”tarve” ovat yleiskielisiä

²⁷⁸ Kuriositeettina tässä yhteydessä mainittakoon kodifikaatioiden kulta-aika 1700-luku, jolloin laki ainakin osittain pyrittiin kirjoittamaan niin, että se oli aukoton ja kattoi kaikki elämänosa-alueet. Merkittävimpänä esimerkkinä laista, jolla yritettiin kattaa ”kaikki”, voidaan pitää Preussin yleistä maanlakia (ALR), jossa oli noin 17 000 pykälää. Ks. Pihlajamäki: Johdatus varhaismoderniin oikeushistoriaan, s. 148–149.

Ks. Myös Aarnio: Lain ja kohtuuden tähden, s 20, jossa todetaan, että nykyään jo lain valmisteluvaiheessa voidaan varautua soveltamistilanteiden nopeaan vaihteluun jättämällä tietyt lainkohdat avoimiksi, esimerkkinä ”jos erityisistä ei muuta johdu”.

²⁷⁹ HE 52/2006 vp, s.26.

²⁸⁰ Ks. Antila: Edunvalvontavaltuus, s.96.

²⁸¹ Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 124. Näin myös Mäki-Petäjä-Leinonen - Karvonen-Kälkälä: Vanhuusoikeuden perusteet, s. 104.

²⁸² Mäki-Petäjä-Leinonen -Karvonen-Kälkälä: Vanhuusoikeuden perusteet, s. 104 sekä Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 125.

²⁸³ Antila: Edunvalvontavaltuus, s.124 sekä Mäki-Petäjä-Leinonen - Karvonen-Kälkälä: Vanhuusoikeuden perusteet, s. 104.

²⁸⁴ Mäki-Petäjä-Leinonen-Karvonen-Kälkälä: Vanhuusoikeuden perusteet, s. 104 sekä Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 124–125.

ilmaisuja.²⁸⁵ Näin ollen ne hänen mukaansa jättävät harkintavaltaa edunvalvojalle.²⁸⁶ Olennainen asia kuitenkin selviää; päämiehen hyöty ja hänen tarpeidensa tyydyttäminen on omaisuuden hoidon lähtökohta. Päämiehen hyvä asetetaan tällöin ensisijaiseksi (esimerkiksi elämänlaadun kohentaminen) eikä lähtökohtana ole omaisuuden hoitaminen perillisten eduksi, esimerkiksi säästämällä varallisuutta heille.²⁸⁷ Kolehmaisella mukaan päämiehen eduksi on ymmärretty hänen varallisuusasemansa optimointi.²⁸⁸ Kolehmaisella mukaan kuitenkin myös altruististen tarpeiden tyydyttäminen voidaan nähdä päämiehen etuna, jos hän hänellä on esimerkiksi ollut tahto jakaa varallisuuttaan muille.²⁸⁹

Miten valtuutetun tulisi sitten toimia huolellisuusvelvoitteensa huomioiden niissä tilanteissa, joissa valtakirjaan on otettu lahjoitusmääräys? On tapauskohtaisessa harkinnassa, mihin toimiin valtuutetun tulee ryhtyä, jotta hän täyttää huolellisuusvelvoitteensa.²⁹⁰ Periaatteessa mitään tapauskohtaista harkintaa ei kuitenkaan tarvitse tehdä tilanteissa, joissa valtuutettu jättää lahjan antamatta, koska kuten aiemmin olen tuonut ilmi, valtuutetulle ei pelkän edunvalvontavaltakirjassa olevan lahjoitusmääräyksen perusteella tule velvollisuutta toteuttaa lahjoitusta.²⁹¹ Lahjoituksen toteuttaminen sen sijaan esimerkiksi tilanteessa, jossa valtuuttajan varat eivät riitä hoidosta maksamiseen, saatettaisiin katsoa huolellisuusvelvoitteen vastaiseksi ja se mahdollisesti johtaisi vahingonkorvausvastuun aktualisoitumiseen. Verrattuna kuulemisvelvoitteen laiminlyöntiin, huolellisuusvelvoitteen vastainen toiminta saattaa siis johtaa tilanteeseen, jossa valtuutettu joutuu vahingonkorvausvelvolliseksi.²⁹² Valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuutta käsittelemme tarkemmin seuraavassa luvussa.

Periaatteessa valtuutettu pääsisi siis helpoimmalla, jos vain jättäisi lahjoitusmääräykset huomiotta, mutta tämä ei palvelisi valtuuttajan itsemääräämisoikeuden kunnioittamista. Olosuhteet voivat kuitenkin muuttua. Valtuutuksen laatimisen aikaan valtuuttajalla on saattanut olla paljonkin varallisuutta, joka on sittemmin huvennut. Hyvässä taloudellisessa tilanteessa

²⁸⁵ Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksen teossa, s. 190.

²⁸⁶ Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksen teossa, s. 190.

²⁸⁷ Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksen teossa, s. 191.

²⁸⁸ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 282. Ks. myös Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 212.

²⁸⁹ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 282–283.

²⁹⁰ Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 96.

²⁹¹ Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 111.

²⁹² Huolimatta eroista vahingonkorvausvelvollisuudessa ovat nämä molemmat velvoitteet pakottavia (indispositiivisia) säännöksiä. Valtuuttaja ei siis voi halutessaankaan pätevästi määrätä, että valtuutettu on tehtävässään vapautettu noudattamasta näitä. Ks. Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 10–11 sekä Välimäki: Holhoustoimen pääpiirteet, s. 165–166.

valtakirjaan otettu lahjoitusmääräys, saattaakin myöhemmin osoittautua vaikeammaksi toteuttaa.²⁹³

Voisiko olla mahdollista, että valtuutettu antaa valtuuttajan omaisuudesta arvoltaan pienemmän lahjan kuin valtakirjassa on määrätty, jos valtuuttajan sen hetkinen taloudellinen tilanne ei muuhun anna myötä? Näin toimien valtuutettu voisi ainakin osittain toteuttaa valtuuttajan itsemääräämisoikeutta. Katsottaisiinko tällainen toiminta kuuluvaksi valtuuttajan harkintavallan piiriin vai tulisiko kyseeseen kelpoisuuden ylitys? Vastausta voi etsiä edunvalvontavaltuutuksen perustasta eli siitä, että edunvalvontavaltuutus perustuu valtuuttajan tahdonilmaisuuksiin. Edunvalvontavaltuutuksessa keskeistä on kunnioittaa valtuuttajan tahdonvapautta. Koko instituution kantava perusajatus on antaa valtuuttajalle oikeus käyttää ennakkollista itsemääräämisoikeuttaan niin, että valtuuttaja voi ennakolta antaa määräyksiä tulevaisuuttaan varten. Mielestäni onkin mahdollista valtuuttajan niin halutessa antaa valtuutetulle suoraan harkintavalta lahjoituksen määrän suhteen jo valtakirjassa ilman, että yksilöintivaatimuksen katsotaan vaarantuvan. Aiemmin kohdassa 3.1 mainittua syntymäpäivälahjoitusta koskevaa esimerkkiä voidaan tässäkin kohtaa käyttää.

*”Valtuutettu on valtuutuksen vahvistamisesta lähtien oikeutettu antamaan puolestani kullekin lapselleni ja lapsenlapselleni heidän kunakin syntymäpäivänään enintään 300 euron suuruisen rahalahjan.”*²⁹⁴

Esimerkissä valtuutetulle on annettu rahalahjan arvon yläraja ”enintään”. Tällaisella harkintavaltaa jättävällä muotoilulla on mahdollista varautua mahdollisiin valtuuttajan

²⁹³ Mielestäni asiakirjojen päivittämisen tärkeydestä ei juurikaan, ainakaan julkisuudessa puhuta. Pääpaino vaikuttaa olevan ihmisten kannustamisessa asiakirjojen kuten edunvalvontavaltuutuksen laadintaan. Olisi kuitenkin tärkeää päivittää asiakirjoja, jos olosuhteet muuttuvat. Ks. Tornberg – Kuuliala: Suomen edunvalvontaoikeus, s. 38. Valtuuttaja voi niin kauan, kun on oikeustoimikelpoinen, tehdä valtuutukseen muutoksia. Ks. Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösunnittelu I. Perittävän jäämistösunnittelu, s. 465. Sama koskee valtuutuksen peruuttamista. Ks. Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 156–157. Mahdollisiin olosuhteiden muutoksiin voi yrittää varautua jo asiakirjan laatimisvaiheessa. Ks. Mikkola: Dynaaminen testamentti osana kansainvälisen perittävän jäämistösunnittelua, s. 869.

²⁹⁴ Antila: Edunvalvontavaltuutus, 194. Ks. myös liite 2. Valtakirja lahjoitusmääräyksellä.

Ks. Myös Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 192, jossa todetaan holhousviranomaiselta puuttuvan oikeus tarkastella valtuutuksen sisältöä. Jos valtakirjaan on kuitenkin otettu ehtoja, jotka antavat epäillä valtuuttajan ymmärryskykyä tai hyväksikäyttöä (esim. laaja lahjoitusvalta), saattaa koko valtakirjan pätevyys tulla kyseenalaistetuksi. Ks. myös Antila: Edunvalvontavaltuutus, s.69, jossa todetaan, että erittäin poikkeuksellisissa tapauksissa holhousviranomaisen on mahdollista hakea valtuuttajalle valtuutuksen vahvistamisen sijaan edunvalvojaa (esim. todella laaja oikeus lahjoittaa valtuuttajan omaisuutta). Mielestäni valtuuttajan ei kuitenkaan tarvitse kantaa huolta tällaisesta mahdollisesta itsemääräämisoikeutensa puuttumisesta, jos hän haluaa antaa valtuutetulle kohtuullisessa määrin harkintavaltaa lahjoituksen toteuttamisen suhteen, koska tällainen puuttuminen on mahdollisista vain erittäin poikkeuksellisesti ja em. mainituissa tilanteissa myös tarkoituksenmukaista jo valtuuttajan suojaamisen perusteella.

taloudellisessa tilanteessa tapahtuviin muutoksiin. Valtuutetulla on kelpoisuus lahjan antamiseen, mutta jos valtuuttajan taloudellinen tilanne on huonontunut, on myös pienemmän lahjan antaminen mahdollista.²⁹⁵ Lahjan arvoa alentavista ehdoista päättäminen on katsottu kuuluvaksi valtuutetun kelpoisuuden piiriin,²⁹⁶ sillä ehdolla, että valtuuttaja ei ole tätä kieltänyt valtakirjassa.²⁹⁷ Lahjoituksen arvoa pienentämällä valtuutetulla on mahdollisuus toteuttaa valtuuttajan itsemääräämisoikeutta ainakin osittain, mutta kuitenkin toimia huolellisuusvelvoitettaan rikkomatta. Suuremman summan lahjoittaminen sen sijaan olisi selvä kelpoisuuden ylitys eikä sitoisi valtuuttajaa.²⁹⁸

4.2 Suojelu ja itsemäärääminen – periaatteiden kollisio

Liisa on 82-vuotias pitkälle edennyttä muistisairautta sairastava laitoshoidossa asuva henkilö. Ennen sairauden pahenemista Liisa pystyi asumaan kotona. Liisan edunvalvontavaltuutettuna toimii hänen nuorempi ystävänsä Maija. Liisa on ottanut valtakirjaansa määräyksen, jonka mukaan Maijalla on kelpoisuus antaa Liisan ainoalle tyttärelle Eveliinalle tämän jokaisena syntymäpäivänä 800 euroa. Laitohoito on kuitenkin kallista ja Liisalla on pieni eläke. Liisa on sairauteensa takia kykenemätön ilmaisemaan tahtoaan. Maija pohtiikin nyt, mitä tehdä?

Tämä esimerkki on keksitty, mutta se saattaisi hyvin olla myös oikeasta elämästä. Ei ole tavatonta, että valtuutettu joutuu tilanteeseen, jossa hän joutuu pohtimaan toteuttaako valtuuttajan tahtoa juuri niin kuin valtakirjassa on määrätty vai tulisiko hänen huolellisuusvelvoitteeseensa vedoten toimia toisin. Tällaista tilannetta voidaan kuvata myös niin, että suojaamisen periaate on joutunut kollisioon itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaatteen kanssa. Sarja kuvannut itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen ja suojelun välistä

²⁹⁵ Siitä kuinka yksityiskohtainen valtakirjan tulee olla, on esiintynyt oikeuskirjallisuudessa jonkin verran eriäviä mielipiteitä. Kovin yksityiskohtaiseksi ei esimerkiksi Antilan mielestä valtakirjaa kannata tehdä. Ks. Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 95. Samoilla linjoilla on ollut myös Välimäki. Ks. Välimäki: Edunvalvontaoikeus, s. 234. Vrt. Saarenpää: Henkilö- ja persoonallisuus oikeus, s. 288. Ks. Myös: Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 173, jossa kirjoittaja toteaa, että joissakin tapauksissa on riittävää, että valtakirja on ns. karvalakkimalli (ks. liite 1). Suositeltavana laatia valtakirja lakimiehen avustuksella on hänen mukaansa ainakin silloin kun varallisuutta on paljon ja valtuuttaja haluaa antaa yksityiskohtaisia määräyksiä.

²⁹⁶ Ks. Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I. Perittävän jäämistösuunnittelu, s. 464.

²⁹⁷ Ks. Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I. Perittävän jäämistösuunnittelu, s. 464.

²⁹⁸ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s.113. Ks. myös Kolehmainen – Rabinä: Jäämistösuunnittelu I. Perittävän jäämistösuunnittelu, s. 464, jossa todetaan lahjan arvoa nostavat ehdot kielletyksi. Esimerkkinä mainitaan lahjoitettavan yrityksen osakkaiden muuttaminen erilajisiksi niin, että lahjoituksen kohde arvomääräisesti nousee. Tällainenkin toiminta on valtuutetun osalta kuitenkin sallittua, mikäli niin on valtakirjassa määrätty.

suhdetta toteamalla että ”kyse on kaikkia edunvalvontatilanteita koskevasta, lainsäädäntöön perustuvasta ja järjestelmän sisään rakennetusta ristiriidasta”.²⁹⁹

Ovatko kaikki päätöksentekotilanteet sitten yhtä vaikeita valtuutetun näkökulmasta? Karjalainen on tyypitellyt erilaisia päätöksentekotilanteita, joihin valtuutettu voi joutua. Valtuutettu saattaa joutua tilanteeseen, jossa hän tekee päätökset yksin. Näin on esimerkiksi silloin, kun valtuuttaja on menettänyt päätöksentekokykynsä. Valtuutetun tulee tehdä päätökset yksin myös silloin, kun valtuuttaja ei enää kykene ilmaisemaan tahtoaan.³⁰⁰ Myös sellaiset tilanteet ovat mahdollisia, joissa valtuuttajalla on edelleen päätöksentekokykyä. Tällaisessa tilanteessa valtuutetun ja valtuuttajan välillä saattaa olla toimiva yhteistyö eikä ristiriitoja ole. Tällaista tilannetta ei ole tutkielman aihetta ajatellen syytä avata tämän enempää. Voi olla myös mahdollista, että valtuuttajalla on päätöksentekokykyä, mutta hän on eri mieltä valtuutetun kanssa tai hänen mielipiteensä eroaa aiemmasta.³⁰¹ Miten valtuutetun tulisi toimia näissä tilanteissa ja yrittää ratkaista mahdollinen periaatteiden konflikti? Asiaa on pohdittu oikeuskirjallisuudessa, mutta yksiselitteistä ratkaisua ei ole löydetty. Tapausten ja ihmisten erilaisuuden vuoksi mitään ”patenttiratkaisua” ei olekaan löydettävissä. Oikeuskirjallisuudesta on kuitenkin löydettävissä joitakin suuntaviivoja koskien valtuutetun päätöksentekoa, joita käsittelen seuraavaksi.

Miten valtuuttajan kuuluu tehdä päätöksiä tapauksissa, joissa valtuuttaja on menettänyt päätöksentekokykynsä tai hänen mielipidettään ei ole enää mahdollista kysyä? Valtuuttajan toiminnan lähtökohtana tulee olla kunnioittaa valtuuttajan tahtoa.³⁰² Sinänsä tilanne on ”helppo” valtuutetun kannalta, koska valtuuttajan tahto ilmenee valtakirjasta ja mahdollisista toimiohjeista eikä sitä jouduta presumoimaan eli olettamaan.³⁰³ Valtuutetun toiminnan kantava perusajatus on noudattaa valtakirjan määräyksiä ja mahdollisia toimiohjeita.³⁰⁴ Edellä

²⁹⁹ Sarja: Perusoikeudet edunvalvonnan laillisuusvalvonnassa, s. 382.

³⁰⁰ Karjalainen: Nykyinen minä, tuleva minä ja laki edunvalvontavaltuutuksesta, s.431.

³⁰¹ Karjalainen: Nykyinen minä, tuleva minä ja laki edunvalvontavaltuutuksesta, s. 431.

³⁰² Ks. Mäki-Petäjä-Leinonen: Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema, s. 20.

³⁰³ Tahdon presumoinnista ks.Mäki-Petäjä-Leinonen: Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema, s. 21 sekä Tornberg – Kuuliala: Suomen edunvalvontaoikeus, s. 403.

Oikeuskirjallisuudessa on tuotu esiin ongelmallisuus, joka liittyy toisen tahdon olettamiseen. Miten voidaan varmistua siitä, että olettaja ei sekoita omia ajatuksiaan ja mielipiteitään vahingossa sen henkilön tahdoksi, jonka tahtoa hän yrittää olettaa? Ks. Vieraan tahdon eliminoimisesta testamentin tulkinnasta Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus, s. 112–115. Ks. myös Häyhä: Rakkaus, sopimus, jossa perhesuhteet, s.352, jossa kirjoittaja pohtii kysymystä siitä, mistä tiedämme, mikä on toisen etu ja nostaa esiin mahdollisuuden, siitä että ”rakkauden nimessä” omaksumme toisen eduksi, sen mitä itse pidämme toisen parhaana.

³⁰⁴ Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 212.

mainitussa esimerkissä Maijan tulisi siis lähtökohtaisesti toteuttaa Liisan tahto lahjoituksen suhteen. Tämä lähtökohta on perusteltu, jos itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaatteelle annetaan etusija. Mielestäni itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen tulee aina, jos suinkin mahdollista, asettaa etusijalle. Jos siitä aletaan kevyin perustein tinkimään, murenee samalla koko instituution perusajatus. Valtuuttajan valtakirjassa ilmaiseman lahjoitustahdon ohittaminen olisi mielestäni sallittua vain silloin, kun se suojaamisen periaatteen näkökulmasta olisi välttämätöntä kuten esimerkiksi, jos ei olisi muuten varaa maksaa valtuuttajan hoidosta tai asumisesta.³⁰⁵ On selvää, että lahjoittamista ei voida asettaa ensisijaiseksi tilanteessa, jossa valtuuttajan varat eivät riitä edes perusasioista huolehtimiseen.³⁰⁶

Karjalainen on pitänyt valtuutetulle pulmallisina sellaisia tilanteita, joissa valtuuttajan aiemmin ilmaistu tahto eroaa nykyisestä.³⁰⁷ Lisäksi voi olla, että valtuuttaja ja valtuutettu eivät ole samaa mieltä asioista. Miten valtuuttaja voi toimia kyseisissä tilanteissa? Lähtökohta on kunnioittaa valtuuttajan tahtoa³⁰⁸ jota pelkkä diagnoosi ei oikeuta sivuuttamaan.³⁰⁹ Oikeuskirjallisuudessa on myös pohdittu, että saattaa olla mahdollista, että esimerkiksi muistisairaat joutuvat perustelemaan poliittisia ja uskonnollisia näkemyksiään enemmän, jotta heidän näillä elämänalueilla tehtyjä päätöksiä voitaisiin kunnioittaa.³¹⁰

Aiemmin mainitsemani oikeutta tehdä niin sanottuja huonoja päätöksiä on käsitelty oikeuskirjallisuudessa.³¹¹ On selvää, että toimintakyvyltään heikentyviä tulee myös tietyissä tilanteissa suojata eikä valtuutettu saisi antaa valtuuttajan tehdä ”liian” huonoja päätöksiä. Esimerkiksi Karjalainen on ehdottanut, että valtuuttajan hetkelliset tahdonilmaisut eivät saa liikaa ohjata valtuutetun päätöksentekoa. Hänen mukaansa valtuutetun päätöksien tulisi olla

³⁰⁵Mäki-Petäjä-Leinonen on lähtenyt ajatuksesta, jossa itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen on ensisijaista eli henkilön suojaamiseen lähdetään vasta tarpeesta, ks. Mäki-Petäjä-Leinonen: Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema, s. 357 ja 20. Samanlaisesta olettamasta lähtee myös Välimäki, ks. Edunvalvontaoikeus, s. 19.

³⁰⁶ Ks. Antila: Edunvalvontavaltuutus, s.112.

³⁰⁷ Karjalainen: Nykyinen minä, tuleva minä ja laki edunvalvontavaltuutuksesta, s. 431.

³⁰⁸ Mäki-Petäjä-Leinonen: Dementoituvan henkilön oikeudellinen asema, s. 20.

³⁰⁹ Mäki-Petäjä-Leinonen – Karvonen-Kälkälä: Vanhuusoikeuden perusteet, s. 24.

³¹⁰ Harding: Legal constructions of dementia: discourses of autonomy at the margins of capacity, s. 429 sekä Mäki-Petäjä-Leinonen: Päämies rationaalisen toimijana – teoriaa ja käytäntöä edunvalvonnassa olevan ihmisen itsemääräämisoikeudesta, s. 5.

³¹¹ Harding: Legal constructions of dementia: discourses of autonomy at the margins of capacity, s. 429, Mäki-Petäjä-Leinonen: Päämies rationaalisen toimijana – teoriaa ja käytäntöä edunvalvonnassa olevan ihmisen itsemääräämisoikeudesta, s. 5, Aalto-Heinilä – Mäki-Petäjä-Leinonen: Päämiehen itsemääräämisoikeuden tukeminen: filosofisesta ideaalista käytännön edunvalvontatyön tarkasteluun, s. 230 sekä Karjalainen: Nykyinen minä, tuleva minä ja laki edunvalvontavaltuutuksesta, s.431.

sellaisia, että niillä mahdollistetaan valtuuttajalle mahdollisuus elää omannäköistä elämää pitkällä tähtäimellä.³¹² Leilakseen mukaan päämiehen tekemiä johdonmukaisia, realistisia ja jatkuvia tahdonilmaisuja tulee noudattaa.³¹³ Jos esimerkin Liisa olisi vielä kykenevä ilmaisemaan tahtonsa lahjoittamisen suhteen ja hän sanoisi, että ei enää haluaakaan lahjoittaa tyttärelleen koskaan mitään, ei Leilaksen ja Karjalaisen ajatuksia soveltaen Maijan tulisi siis heti reagoida tähän yhtäkkiseen mielenmuutokseen. Toki jos Liisa johdonmukaisesti toisi uuden kantansa esiin, tulisi Maijan noudattaa tätä Liisan muuttunutta tahtoa, koska jokaisella on oikeus muuttaa mieltään. Jos Liisa taas toteaisi, että haluaisi lahjoittaa tyttärelleen niin paljon, että hänelle itselleen jäisi varaa vain välttämättömään hoitoon, voitaisiin esittää kysymys, voiko tällainen päätös mahdollistaa valtuuttajalle Karjalaisen peräänkuuluttaman mahdollisuuden elää oman näköistä elämää, johon kuuluvat muutkin asiat kuin vain välttämätön hoito. Vastaus lienee kielteinen. Osa suojelun periaatteettahan on suojella henkilöä myös itseltään.

Liallinen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen saattaa olla myös joissakin tilanteissa vajaakykyisen edun vastaista.³¹⁴ Herring on myös todennut, että kaikille päätöksille ja mielihaluille ei voi antaa samanlaista painoarvoa. Tärkeimpiä ovat ne, jotka perustavat henkilön syvään juurtuneisiin arvoihin (deeply held values). Vähemmän arvoa puolestaan tulisi antaa ohimeneville mielihaluille (fleeting desires).³¹⁵ Herringin mukaan sellaisiin päätöksiin, joita voidaan pitää viimeksi mainittuina, voisi läheisillä olla oikeus puuttua eli niissä itsemääräämisoikeuden periaate olisi vain heikosti velvoittava.³¹⁶ Jos siis esimerkin Liisan tiedetään olevan erittäin antelias persoona, voitaisiin yhtäkkistä lahjoitustahdosta luopumista pitää tämän valossa hänen arvojensa vastaisena. Se, että henkilö toimii altruistisesti esimerkiksi lahjoittamalla omaisuuttaan, voi olla osa henkilön (valtuuttaja) identiteettiä.³¹⁷

Kuten on havaittavissa itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaate ja suojaamisen periaate asetetaan usein vastakkain ja näiden periaatteiden soveltaminen nähdään jonkinlaisena joko-tai-ilmionä. Onko tällaisen näkökannan ottaminen aiheeseen kuitenkin ainoa

³¹² Karjalainen: Nykyinen minä, tuleva minä ja laki edunvalvontavaltuutuksesta, s. 433.

³¹³ Leilas: Yleisen edunvalvojan havaintoja päämiehen itsemääräämisoikeudesta, s. 70.

³¹⁴ Mäki-Petäjä-Leinonen: Päämies rationaalisena toimijana – teoriaa ja käytäntöä edunvalvonnassa olevan ihmisen itsemääräämisoikeudesta, s. 6.

³¹⁵ Herring: Losing it? Losing what? The law and dementia, s.12.

³¹⁶ Herring: Losing it? Losing what? The law and dementia, s.12.

³¹⁷ Ks. Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s. 300.

mahdollisuus? Välimäki on ehdottanut näkökantaa, jossa nämä periaatteet nähdään toisiaan täydentävinä.³¹⁸ Hän on todennut että ”Päämiehen ihmisoikeuksilla ei ole enää merkitystä, jos päämiehen suojaaminen on unohdettu, mutta jos suojaamisessa on unohdettu päämiehen ihmisoikeudet, kysymys ei olekaan päämiehen etujen suojaamisesta”.³¹⁹ Asiat eivät useinkaan ole mustavalkoisia, vaan joukossa on myös harmaan sävyjä. Itsemääräämisoikeuden toteuttamisen voisi joko-tai-ajattelun sijaan nähdä prosessina, jossa myös sille, että itsemääräämisoikeutta on yritetty tukea, annettaisiin merkitystä, vaikka suojaamisen periaate lopullisessa päätöksessä saisikin ratkaisevan aseman. Esimerkiksi Mäki-Petäjä-Leinonen on todennut, että autonomian ulottuvuudeksi voidaan ymmärtää myös henkilön osallisuuden ja mielipiteiden kunnioittaminen.³²⁰ Tällainen lähtökohta sopii hyvin yhteen relationaalisen autonomian kanssa. Toimintakyvyltään heikentyvää voi tukea päätöksenteossa.³²¹ On mahdollista esimerkiksi kertoa valtuuttajalle hänen taloudellisesta tilanteestaan ja tuoda ilmi vaihtoehtoja, joihin varat riittävät.³²² Valtuuttaja voi sitten tehdä päätöksen näiden eri vaihtoehtojen väliltä. Myös neuvottelemisen valtuuttajan ja valtuutetun välillä on tärkeää.³²³

Jos valtuuttaja on otettu mukaan itseään koskevaan päätöksentekoon ja itsemääräämisoikeuden käyttöä on yritetty tukea, ei mielestäni tällaisessa tilanteessa voida puhua siitä, että valtuuttajan itsemääräämisoikeus on täysin ohitettu, jos päätöksessä kuitenkin syystä tai toisesta päädytään suojaamisen periaatteen kannalle. Lienee helpompi hyväksyä sellaiset päätökset, joissa itsemääräämisoikeutta on pyritty kunnioittamaan kuin sellaiset, joissa valtuuttaja on alusta asti ollut ulkopuolinen häntä koskevassa päätöksenteossa, vaikka molemmissa lopputulos olisikin se, että suojaamisen periaatteen nimissä valtuuttajan tahtoa ei voitaisi toteuttaa.

Aiemmin suojaamisen periaatteetta käsitellessäni toin esille Mäki-Petäjä-Leinosen kannan, että suojaamisen periaatteessa olisi kyse optimointikäskystä. Aarnion ja Kankaan mukaan periaatteita voidaan yleisimminkin pitää optimointikäskyinä.³²⁴ Niiden luonne

³¹⁸ Välimäki: Edunvalvontaoikeus, s. 19.

³¹⁹ Välimäki: Edunvalvontaoikeus, s. 20.

³²⁰ Mäki-Petäjä-Leinonen: Päämies rationaalisen toimijana – teoriaa ja käytäntöä edunvalvonnassa olevan ihmisen itsemääräämisoikeudesta, s. 8.

³²¹ Aalto-Heinilä – Mäki-Petäjä-Leinonen: Päämiehen itsemääräämisoikeuden tukeminen: filosofisesta ideaalista käytännön edunvalvontatyön tarkasteluun, s. 231.

³²² Ks. Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s. 219.

³²³ Ks. Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s. 219 sekä Aalto-Heinilä – Mäki-Petäjä-Leinonen: Päämiehen itsemääräämisoikeuden tukeminen: filosofisesta ideaalista käytännön edunvalvontatyön tarkasteluun, s. 233–236.

³²⁴ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus, s. 110.

optimointikäskyinä (”noudata periaatteen ilmaisemaan normia niin pitkälle kuin se on mahdollista”) tulee heidän mukaansa esille erityisesti silloin kun kaksi periaatetta joutuu törmäyskurssille.³²⁵ Periaatteiden konfliktissa pyritään optimaaliseen lopputulokseen eli sellaiseen, jossa molempien periaatteiden vaatimukset pyritään sovittamaan yhteen. Aarnion ja Kankaan mukaan periaatteilla ei ole sääntöjen tavoin joko-tai-luonnetta eli niin, että sääntö joko tulee noudatettavaksi tai ei. Periaatteita he luonnehtivat suuntaviivoiksi.³²⁶ Suuntaviivoja on heidän mukaansa mahdollista seurata ”eri vahvuisesti”.³²⁷ Tätäkin soveltaen itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaate ja suojaamisen periaate on mahdollista nähdä toisiaan täydentävinä eikä toisiaan poissulkevinä; yksittäisissä tapauksissa ne saavat vain eri painotuksen.

³²⁵ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus, s. 110.

³²⁶ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus, s. 110.

³²⁷ Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus, s. 110.

5 Valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuus

5.1 Vahingonkorvausvastuun tarkoitus

Vanhan suomalaisen sanonnan mukaan on parempi katsoa kuin katua. Kuinka paljon ”katsoisimme”, jos meidän ei koskaan tarvitsisi välittää tekojemme seurauksista eikä mitään sanktioita olisi? Yhtenä vahingonkorvauksen tarkoituksena pidetään sitä, että on halua toimia huolellisemmin, koska muuten on riski, että joutuu vahingonkorvausvelvolliseksi.³²⁸ Toisin sanoen mahdollinen vahingonkorvausvastuu tehostaa käyttäytymissäntöjen noudattamista.³²⁹ Vahingonkorvauksen avulla vahingonkärsineellä on mahdollisuus saada kompensatiota.³³⁰ Perusajatuksena onkin, että vahingonkorvausvastuun avulla haitalliset seuraukset, jotka vahinko aiheuttaa, siirretään vahingonaiheuttajan korvattavaksi.³³¹ Vahingonkärsijä yritetään palauttaa samanlaiseen tilanteeseen kuin ennen vahinkoa.³³² Puhutaan täyden korvauksen periaatteesta.³³³ Ei ole kuitenkaan katsottu tarkoitukseksi, että vahingonkärsijä voisi hyötyä vahingosta esimerkiksi taloudellisesti. Vahingonkorvausoikeudessamme vaikuttaakin yleisenä periaatteena myös rikastumiskielto.³³⁴

Mistä pohjimmiltaan on kysymys vahingosta puhuttaessa? Oikeus vahingonkorvaukseen on sidoksissa perusoikeuksiin (PL luku 2).³³⁵ Puhutaan perusoikeuksien suojaamisesta.³³⁶ Korvattavia vahinkolajeja ovat oikeutemme mukaan henkilö-, esine- ja varallisuusvahingot sekä kärsimys.³³⁷ Perustuslaissa turvatut oikeudet henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen, turvallisuuteen (PL 7 §) ja yksityiselämän suojaan (PL 10 §) antavat perustan henkilövahingolle ja kärsimyskorvaukselle.³³⁸ Omaisuuden suoja (PL 15 §), elinkeinovapaus sekä oikeus tehdä työtä (PL 18 §) puolestaan antavat perustan esine- ja varallisuusvahinkojen korvattavuudelle.³³⁹

³²⁸ Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 23.

³²⁹ Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 23.

³³⁰ Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 23.

³³¹ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus, s. 7.

³³² Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 372.

³³³ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus, s. 452 sekä

³³⁴ Hemmo: Vahingonkorvausoikeuden oppikirja, s. 140 sekä Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 372.

³³⁵ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus, s. 10.

³³⁶ Miellyinen: Vahingonkorvausoikeuden periaatteet, s. 185.

³³⁷ Miellyinen: Vahingonkorvausoikeuden periaatteet, s. 188.

³³⁸ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus, s. 10.

³³⁹ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus, s. 10. Toisaalta perusoikeuksien käyttäminen vahingonkorvausta puoltavana seikkana saattaa myös olla vaikeaa, jos samassa vahingonkorvaustapauksessa on

Valtuuttajan oikeus vahingonkorvaukseen ei eroa kenenkään muunkaan oikeudesta saada vahingonkorvausta.³⁴⁰ Se, minkälainen mahdollisuus valtuuttajalla on turvautua vahingonkorvaukseen, on kuitenkin toinen kysymys. Onko valtuutettu lähes automaattisesti suojassa toimintakyvyttömän valtuuttajan vahingonkorvausvaatimuksilta? Voiko joku toinen, esimerkiksi mahdollinen lahjansaaaja olla taho, joka on oikeutettu korvaukseen, jos lahjoitusta ei toteuteta vai voiko valtuutettu aina vedota huolellisuusvelvoitteeseensa, vaikka lahja olisi jätetty perusteettomasti antamatta? Jotta näihin kysymyksiin on mahdollista vastata, on ensin selvitettävä vahingonkorvausoikeuden kolme keskeistä peruselementtiä, jotka ovat vastuuperuste, vahinko ja syy-yhteys.³⁴¹

5.2 Korvausvastuun edellytykset

5.2.1 Tuottamus vastuuperusteena

Kun käsitellään vahingonkorvausoikeutta, oikeudenalan nimi saattaa antaa harhaanjohtavan vaikutelman vahinkojen korvaamisesta, niin että lähtökohtana olisi oikeus korvaukseen. Pääsääntö on kuitenkin ”kärsiä” vahingot itse. Tästä pääsäännöstä voidaan poiketa, jos pystytään näyttämään, että on jokin peruste, johon korvausvelvollisuus perustuu.³⁴² Puhutaan vastuuperusteista.³⁴³ Yleisin vastuuperuste on vahingonkorvauslaissa³⁴⁴ mainittu tuottamus. Mitä tarkoitetaan, kun puhutaan tuottamuksesta? Tuottamukselle ei ole yhtä yleispätevää määritelmää. Korvausvastuun edellytyksistä sitä pidetäänkin epämääräisimpänä.³⁴⁵ Tuottamusta ei ole määritelty laissa. Näin ollen vastausta termin määrittelemiseksi on

vahingonkorvausta puoltavan perusoikeuden lisäksi myös perusoikeus, joka puhuu korvattavuutta vastaan. Ks. Hemmo: Vahingonkorvausoikeus, s. 17.

³⁴⁰Valtuuttaja ei voi halutessaankaan supistaa valtuutettua koskevaa vahingonkorvausvelvollisuutta, koska vahingonkorvausvelvollisuuden osoittava säännös (EVVL 23 §) on pakottava. Vahingonkorvauksen pakottavuutta on perusteltu valtuuttajan suojaamisella. Ks. Antila: Edunvalvontavaltuus, s.10–11.

³⁴¹ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus, s. 30. Kirjottajat puhuvat samassa yhteydessä vahingonkorvausoikeuden pirstaloitumisesta. Vahingonkorvausoikeuden periaatteet ja käsitteet eivät yhtenäistä oikeudenalaa, mikäli niille annetaan merkityssisältö vasta yksittäistapauksissa. Pirstaloitumista on mahdollista torjua kuvaamalla vahingonkorvausoikeuden järjestelmä mainittujen peruselementtien (vahinko, syy-yhteys ja vastuuperuste) kautta, vaikka kaikilta niiltä puuttuu tyhjentävä määritelmä.

³⁴² Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus, s. 11. Kirjoittajat huomauttavat myös, että lähestymistapa voisi myös olla päinvastainen eli niin, että vain esittämällä jonkun vapautumisperusteen, voisi olla vahingonkorvausvastuusta vapaa. Tällaisessa järjestelmässä pääsääntönä siis olisi oikeus korvaukseen.

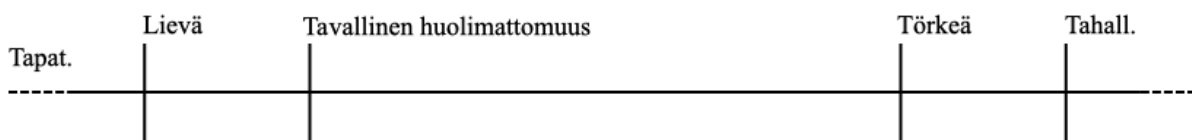
³⁴³ Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 85.

³⁴⁴Keskeisin korvaussäännöstö on vahingonkorvauslaki (1974/412). Kyseessä on yleislaki, joka tulee sovellettavaksi sopimuksen ulkoiseen vastuuseen. Laki on toissijainen suhteessa erityislakeihin. Ks. Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus, s. 57. Katso tarkemmin vahingonkorvauslain ja muun lainsäädännön välisestä suhteesta Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 13–21.

³⁴⁵ Hahto: Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa, s. 2.

lähdeittävä etsimään oikeustieteestä ja oikeuskäytännöstä.³⁴⁶ Yleisimmin käytetty tuottamuksen määritelmä sisältää niin tahallisuuden (dolus) kuin huolimattomuudenkin (culpa).³⁴⁷ Tätä määritelmää käytän tässä tutkielmassa, koska se vastaa holhousoikeudessa käytettävää tuottamuksen määritelmää. EVVL:n 23.1 §:n mukaan ”valtuutettu on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on valtuuttajan puolesta toimiessaan tahallisesti tai huolimattomuuttaan aiheuttanut valtuuttajalle”.

Hemmon mukaan tuottamuksellisena voidaan pitää sellaista toimintaa, josta ajatellaan, että vahingonaiheuttajan olisi pitänyt olla toimimatta tai toimia toisin tilanteessa, jossa vahinkoriski on ollut ennalta arvattavissa.³⁴⁸ Ståhlbergin ja Karhun mukaan tuottamus on kulloisessakin tilanteessa vaadittavan huolellisuuden laiminlyöntiä.³⁴⁹ Tuottamus onkin kiinteässä yhteydessä huolellisuuteen. Huolellisuusvelvollisuuden rikkominen on tuottamusta.³⁵⁰ Tuottamusta on katsottu olevan eri asteista. Hemmo on kuvannut tuottamusten asteita näin:³⁵¹

Edunvalvontavaltuutetun vahingonkorvausvastuuta ajatellen merkityksellisin tuottamuksen asteista on lievä tuottamus, koska sen ylittyminen voi aktivoida vahingonkorvausvastuun.³⁵² Toisaalta tuottamuksen asteelle edunvalvontavaltuutetun vahingonkorvausvelvollisuutta ajatellen ei tarvitse antaa suurempaa merkitystä, koska lievä tuottamus on alin mahdollinen tuottamuksen aste.³⁵³ Näin ollen valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuuden aktualisoitumista tutkittaessa, on siis tarve pohtia vain sitä, voidaanko valtuutetun toimintaa pitää ylipäätään

³⁴⁶ Hahto: Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa, s. 2.

³⁴⁷ Hemmo: Vahingonkorvausoikeuden oppikirja, s. 17.

³⁴⁸ Hemmo: Vahingonkorvausoikeuden oppikirja, s. 18.

³⁴⁹ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus, s. 93.

³⁵⁰ Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 89.

³⁵¹ Hemmo: Vahingonkorvausoikeus, 49. Myös Saxénilla on ollut samasuuntainen ajatus tuottamuksen asteista eli että on olemassa myös ns. tavallisen tuottamuksen aste. Ks. tästä Saxén: Skadeståndsrätt s. 38. Samoin myös Hahto: Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa, s. 99. Vrt. Kivivuori: Työnantajan ja työntekijän vastuu, s. 66.

³⁵² Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 150.

³⁵³ Ennen lievää tuottamusta tulevat vain tapaturmaisesti aiheutetut vahingot. Tapaturmaisesti aiheutettujen vahinkojen ei ole katsottu kuuluvan kenenkään korvattavaksi muuta kuin ankaran vastuun tilanteissa. Ankaran vastuun tilanteissa korvausvelvolliseksi joutuu, vaikka toiminta ei olisi ollut huolimattomaa. Yleisesti ankarasta vastuusta puhutaankin tuottamuksesta riippumattomana vastuuna. Ks. Virtanen: Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 87.

huolimattomana ei niinkään sitä minkä asteista se on.³⁵⁴ Kuten kuvastakin on nähtävissä, on lievän huolimattomuuden soveltamisalue yhdessä törkeän huolimattomuuden kanssa kapein. Joissakin tilanteissa on katsottu, että pelkästään lievä huolimattomuus ei johda vahingonkorvausvelvollisuuden syntymiseen. Esimerkkinä voidaan mainita työntekijän vastuu.³⁵⁵ On siis mahdollista todeta, että edunvalvontavaltuutettu voi joutua ”helpommin” vastuuseen huolimattomasta toiminnastaan, koska jo lievä huolimattomuus on riittävä synnyttämään vahingonkorvausvastuun.

Jo aiemmin olen tuonut ilmi valtuutetun huolellisuusvelvoitteen yhteyden suojaamisen periaatteen kanssa. Kertauksena aiemmasta on tässä yhteydessä syytä mainita, että valtuutetun huolellisuuden arviointi on tapauskohtaista. Mitään yleistä mittapuuta ei ole, jota seuraamalla valtuutettu voisi varmistua siitä, että hän toimii huolellisuusvelvoitteensa mukaisesti. Hallituksen esityksessä³⁵⁶ mainitut esimerkit huolellisuusvelvoitteen vastaisena pidetystä toiminnasta kuten valtuuttajan taloudellisten asioiden hoitamisen äkillinen lopettaminen ja se, että valtuutettu ei ilmoita holhousviranomaiselle luopuneensa tehtävästään, ovat siis lainsäätäjän mielestä ainakin teoriassa sellaisia tapauksia, joissa korvauskynnyksenä pidetty lievä huolimattomuus on ylittynyt.

Holhousoikeudessa huolellisuuden mittapuuna on pidetty ja pidetään osittain edelleenkin ns. huolellista miestä tai huolellista perheenisää, joka tunnetaan myös nimellä *bonus pater familias*.³⁵⁷ Itse vahingonkorvausoikeudessa *bonus pater familias* on kuitenkin jäänyt historiaan.³⁵⁸ Tämä huolellinen perheenisä ei ole eikä koskaan ole ollut oikea henkilö, vaan

³⁵⁴Tuottamuksen aste ei kuitenkaan aina ole merkityksetön asia. Sillä on merkitystä, esimerkiksi jos korvausvastuu voi syntyä vain tietyn tuottamuksen asteen, kuten esimerkiksi törkeän tuottamuksen, ollessa kyseessä.

Ks. Hahto: Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa, s. 98–99 sekä Hemmo: Vahingonkorvausoikeuden oppikirja, s. 18.

³⁵⁵Saarnilehto: Vastuuvakuutus, työntekijän vastuu ja sovittelu, s. 20 sekä Hahto: Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa, s. 113.

³⁵⁶HE 52/2006 vp, s. 26.

³⁵⁷Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s. 200 sekä Välimäki: Edunvalvontaoikeus, s. 84–85. Käsite *bonus pater familias* on vanhaa perua, ja se on saanut alkunsa antiikin Roomassa. Ks. Tuori: Lakimieslatinan käsikirja, s. 28.

³⁵⁸Ks. Hahto: Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa, s. 3.

kyseessä on fiktio.³⁵⁹ On kysytty, miten huolellinen perheenisä tilanteessa toimisi.³⁶⁰ Toimisiko tämä huolellisen perheenisän malli sitten mittapuuna arvioitaessa valtuutetun huolellisuutta? Vastaus lienee kielteinen. Mikkilä on kirjoittanut, että bonus pater familias tarkoittaa ”normaalin huolellisen miehen mittapuuta eli huolellisuutta arvioidaan yleisestä näkökulmasta objektiivisin kriteerein”.³⁶¹ Hän jatkaa sanomalla, että ”edunvalvonnassa tämä kriteeri tarkoittaa sitä, miten keskiverto järkevä ja huolellinen edunvalvoja tilanteessa toimisi.”³⁶² Mutta mitä tarkoittaa keskiverto ja huolellinen? Yksiselitteistä vastausta ei ole annettavissa. Yksi valtuutetun toimintaan kohdistuva arviointikriteeri kuitenkin selviää: huolellisuutta tulee arvioida objektiivisella mittapuulla tai kriteeristöllä.³⁶³ Tällä tarkoitetaan, että edunvalvoja (tapauksessamme valtuutettu) ei voi vedota siihen, kuinka hän hoitaa omia asioitaan, vapautua huolellisuusvelvoitteestaan vetoamalla omiin kykyihinsä (jos ne ovat puutteelliset) tai hoitaa päämiehen (valtuuttajan) omaisuutta täysin niin kuin päämies (valtuuttaja) itse haluaisi talouttaan hoidettavan.³⁶⁴ Helin puolestaan on todennut, että bonus pater familias kuluttaa kohtuullisesti. Kulutuksesta jääneen omaisuuden hän sijoittaa luotettavasti ja tuottavasti. Muunlaiset päämäärät, jotka eivät tähtää kohtuulliseen kulutukseen tai varallisuuden varmaan sijoittamiseen, eivät ole osa bonus pater familiaksen taloudenhoidon ideaalia.³⁶⁵

Tämän tutkielman kannalta on oleellista selvittää, miten mahdollinen vahingonkorvausvelvollisuuden olemassaolo ohjaa valtuutetun toimintaa. Vahingonkorvausvelvolliseksi joutumisen pelko saattaa saada toimimaan huolellisemmin ja välttämään vahinkoja. Puhutaan preventiosta.³⁶⁶ On selvää, että preventio ei teoriassakaan voi toimia, jos henkilö ei ole tietoinen siitä, että hän voi joutua vahingonkorvausvelvolliseksi. Yleiset edunvalvojat, jotka ovat valtion virkamiehiä epäilemättä tietävät

³⁵⁹ Huolellinen perheenisä ei ole ainoa fiktiivinen henkilö, jonka avulla erilaisia standardeja on oikeustieteessä luotu. Huolellisen perheenisän lisäksi tunnetaan myös järkevä sijoittaja arvopaperimarkkinaoikeudellisissa yhteyksissä, keskivertokuluttaja kuluttajaoikeudessa ja tavaramerkkioikeudessa sekä alan ammattimies patenttioikeudessa. Järkevästä sijoittajasta ks. Salo – Oksaharju: Järkevän sijoittajan monet kasvot, s. 418–446, keskivertokuluttajasta tavaramerkkioikeudesta koskien pizzan nimeen kohdistunutta tavaramerkin loukkausta ks. Weckström: Krapularuuasta mehevä tavaramerkkiriita, s. 654–655 ja alan ammattimiehestä patenttioikeudessa ks. Björkwall: Hyödyllisyysmallisuojan keksinnöllisyysvaatimus ja siihen liittyvät ongelmat, s. 65–70.

³⁶⁰ Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 89.

³⁶¹ Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s.200.

³⁶² Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s.200.

³⁶³ Välimäki: Edunvalvontaoikeus, s. 84 sekä Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s. 200.

³⁶⁴ Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s. 200–201. Näin myös Välimäki: Edunvalvontaoikeus, s. 84–85.

³⁶⁵ Ks. Helin: Holhottavalle kuuluvan varallisuuden lahjoittamiskiellostä, s.30.

³⁶⁶ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus. s.7.

vahingonkorvausvastuunsa. Epäselvempi tilanne saattaa olla yksityisten edunvalvojien kohdalla, mutta viranomaisvalvonnan olemassaolon olettaisi vaikuttavan tavalla, jossa ainakin vakavimmat laiminlyönnit huomataan ja niihin puututaan. Epäselvempää on, kuinka paljon edunvalvontavaltuutettu tietää omista vastuistaan ja mahdollisesta vahingonkorvausvelvollisuudestaan.³⁶⁷ On oletettavaa, että yleiset moraaliset näkökohdat ja halu huolehtia omasta läheisestä ohjaavat ensisijaisesti valtuutetun toimintaa. Lainsäätäjällä lienee ainakin osittain lähtenyt tästä oletuksesta, koska edunvalvontavaltuutus perustuu ennen muuta valtuuttajan ja valtuutetun väliseen luottamussuhteeseen³⁶⁸ ja viranomaiskontrollia ei muun muassa tämän takia ole katsottu tarvittavan kuin suhteellisen vähäisesti.³⁶⁹

Mikkilän mukaan on mahdollista, että huolellisuusvelvoite, jota vahingonkorvausvastuu tehostaa, saattaa aiheuttaa sen, että edunvalvoja pyrkii välttämään taloudellisia riskejä.³⁷⁰ Toiminnassa voivat tällöin korostua päämiehen varojen säästäminen ja säilyttäminen senkin uhalla, että päämiehen etu olisi jotain muuta.³⁷¹ Näin toimien on mahdollista välttää huolellisuusvelvoitteen vastainen toiminta ja samalla vahingonkorvausvelvollisuus. Tällainen ajattelutapa ei lahjoittamistilanteita ajatellen ole optimaalinen. Myös bonus pater familiaksen taloudenhoidon ideaali, jossa korostuu kohtuullinen kuluttaminen ja omaisuuden kartuttaminen sijoittamalla, palvelee huonosti valtuuttajan lahjoittamistahdon toteuttamista.

5.2.2 Korvattavat vahingot

Kaikki vahingot eivät kuulu korvausvelvollisuuden piiriin. Korvattavien vahinkojen pitää olla niin sanotusti juridisesti relevantteja.³⁷² Vahingonkorvauslaissa säännökset korvattavista vahingoista löytyvät viidennestä luvusta.³⁷³ Korvattavia vahinkoja ovat vahingonkorvauslain

³⁶⁷ Ei ole tietoa siitä, kuinka paljon edunvalvontavaltuutetut lukevat EVVL:ää. Lakiin tutustuvien valtuutettujen määrä lienee kuitenkin vähäinen. Saarenpää on lisäksi todennut, että EVVL on maallikoita ajatellen melko vaikealukuinen. Ks. Saarenpää: Henkilö- ja persoonallisuus oikeus, s. 286–287.

³⁶⁸ Ks. Karjalainen: Nykyinen minä, tuleva minä ja laki edunvalvontavaltuutuksesta, s. 420.

³⁶⁹ Edunvalvontavaltuutettuun kohdistuva viranomaiskontrolli on huomattavasti niukempaa kuin edunvalvojaan kohdistuva. Huolellisen perheenisän ideaalia on kritisoitu siitä, että huolellisuus määrittyy valvontajärjestelmän tehokkuuden mukaisesti. Toisin sanoen mitään ideaalia huolellisesta perheenisästä ei ole niin kauan kuin kontrolliviranomainen asettaa esimerkiksi edunvalvojan toiminnan huolellisuuden kyseenalaiseksi. Kontrollin määrä, laatu ja tiukkuus määrittävät huolellisuuden mallin. Ks. Saarenpää – Mattila – Mikkola: Holhous – yhteiskunnallinen ongelma, s. 105–106. Vastakritiikkinä ks. Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s. 206.

³⁷⁰ Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s. 205.

³⁷¹ Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s. 205. Ks. myös s. 292.

³⁷² Hemmo: Vahingonkorvausoikeuden oppikirja, s. 113.

³⁷³ Mielityinen: Vahingonkorvausoikeuden periaatteet, s. 188.

mukaan henkilövahingot, esinevahingot ja ns. sanotut puhtaat varallisuusvahingot.³⁷⁴ Lisäksi nykyään omana korvattavana vahinkolajina pidetään myös kärsimystä.³⁷⁵ Vahingonkorvausoikeudessa käytetään myös muun muassa jaottelua, jossa aineelliset vahingot erotetaan aineettomista vahingoista.³⁷⁶ Aineelliset vahingot ovat sidottavissa materiaan ja niiden arvo on mahdollista määrittää objektiivisesti.³⁷⁷ Esimerkkinä voidaan mainita henkilövahingon yhteydessä tapahtuva ansion menetys.³⁷⁸ Aineettomat vahingot puolestaan eivät ole objektiivisesti arvioitavissa. Niiden kohdalla ei ole kysymyksessä varallisuuden vähentyminen. Esimerkiksi kärsimys voidaan laskea aineettomaksi vahingoksi.³⁷⁹ Yleistä on myös tehdä korvattavien vahinkolajien sisällä jaottelua. Esimerkiksi varallisuusvahingot jaotellaan yleensä kahteen kategoriaan. Varallisuusvahingolla viitataan esimerkiksi vahingosta aiheutuneeseen varallisuuden vähentymiseen.³⁸⁰ Varallisuusvahinkoina pidetään ensinnäkin sellaisia vahinkoja, jotka liittyvät esine- tai henkilövahinkoihin. Toinen varallisuusvahinkojen kategoria muodostuu näistä riippumattomista vahingoista eli jo mainitsemistani ns. puhtaista varallisuusvahingoista.³⁸¹ Antila on todennut valtuutetun vahingonkorvausvastuun koskevan yleensä varallisuusvahinkoja.³⁸²

Seuraavassa käyn läpi henkilövahingon, esinevahingon ja puhtaan varallisuusvahingon sekä kärsimyksen pääpiirteittäin, jotta näiden korvattavuus tai korvauskelvottomuus olisi edunvalvontavaltuutuksen kontekstissa ymmärrettävissä. Käsittelen myös henkilövahingon, vaikka se ei ole lahjaoikeustoimen kontekstissa valtuutetun vahingonkorvausvastuuta ajatellen relevantti. Sen käsittely on kuitenkin tärkeää ajatellen muiden paremmin lahjoitukseen

³⁷⁴ Mielityinen: Vahingonkorvausoikeuden periaatteet, s. 188.

³⁷⁵ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus. s. 334.

³⁷⁶ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus. s. 334.

Ks. Myös Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 371, jossa kirjoittaja toteaa vahinkojen lajittelulla erilaisiin kategorioihin (vahinkolajeihin) olevan opetuksellinen tarkoitus. Sen lisäksi sillä on myös selvä käytännöllinen merkitys, koska se helpottaa erottamaan korvauskelvottomat vahingot niistä, joissa korvaus on mahdollinen. Sisula-Tulokas on myös todennut, että lajittelun (skadetyppssystemet) avulla on suhteellisen helppo tietää, onko vahinko korvattavissa. Ks. Sisula-Tulokas: Sveda, värk och annat lidande. En skadeståndsrättslig studie s. 179–180.

³⁷⁷ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus. s. 338 sekä Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 390.

³⁷⁸ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus. s. 338.

³⁷⁹ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus. s. 338.

³⁸⁰ Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 470.

³⁸¹ Hemmo: Vahingonkorvausoikeuden oppikirja, s. 118.

Vieläkin tarkempi varallisuusvahinkojen lajittelu on mahdollinen. Ks. Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 471 sekä oikeusministeriön selvitys puhdasta varallisuusvahinkoa koskevasta uudistustarpeesta. Lausuntoja ja selvityksiä 2002:26, s. 4–5.

³⁸² Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 150.

soveltuminen vahinkolajien ymmärtämistä, esimerkiksi kärsimystä ja puhdasta varallisuusvahinkoa.

Henkilövahingolle ei ole vahingonkorvauslaissa annettu määritelmää.³⁸³ Vahingonkorvauslain muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä henkilövahingolla on tarkoitettu terveydentilan häiriötä. Ståhlberg ja Karhu ovat puhuneet henkilövahingosta terveydentilan epäedullisena muutoksena.³⁸⁴ Tämä muutos voi olla niin psyykkistä kuin fyysistäkin laatua.³⁸⁵ Muutoksen täytyy kuitenkin olla sellainen, että se on lääketieteen keinoin todettavissa.³⁸⁶ Esimerkkeinä voidaan mainita ruumiinvamma tai sairaus.³⁸⁷ Vahingonkorvauslain 5:2 § mukaan muun muassa ansionmenetykset, kipu ja särky sekä pysyvä haitta ovat korvattavia henkilövahinkotapauksissa. Antilan mukaan edunvalvontavaltuutetun korvausvastuu henkilövahingon perusteella saattaa aktualisoitua esimerkiksi sellaisessa tapauksessa, jossa valtuutettu antaa valtuuttajan puolesta suostumuksen hoitoon joko huolimattomuudesta tai tahallaan, joka osoittautuu selvän virheelliseksi.³⁸⁸

Esinevahinkona pidetään yleensä esineen rikkoutumista tai tuhoutumista.³⁸⁹ Esinevahinko voi olla käsillä myös tilanteessa, jossa esine joutuu tilapäisesti pois käyttäjänsä ulottuvilta.³⁹⁰ Esinevahinkona on vahingonkorvauslain mukaan korvattava esimerkiksi esineen korjauskustannukset, arvonalennus sekä tulojen vähentyminen.

Vahingonkorvauslain mukaan myös puhdas varallisuusvahinko voi tulla korvattavaksi, joskaan laissa ei tätä termiä käytetä.³⁹¹ Miksi puhutaan *puhtaista* varallisuusvahingoista? Yleisenä pääsääntönä on korvata varallisuusvahingot, jotka ovat *liittyvät* esine- tai henkilövahinkoihin.

³⁸³ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus. s. 338 sekä Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 390.

³⁸⁴ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus. s. 337.

³⁸⁵ HE 167/2003 vp, s. 29.

³⁸⁶ HE 167/2003 vp, s. 29.

³⁸⁷ Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 390.

³⁸⁸ Antila: Edunvalvontavaltuutus, s. 150.

Oikeuskirjallisuudessa ei ole annettu esimerkkiä siitä, mikä esimerkiksi laskettaisiin ”selvän virheelliseksi”. Mielestäni kyseeseen voisi tulla esimerkiksi suostumuksen antaminen ns. uskomushoitoihin, joista ei katsota olevan lääketieteellistä hyötyä potilaalle. Itse uskomushoidon antaminen on ainakin yhdessä ratkaisussa tuomittu kuolemantuottamukseksi. Ks. KKO 1994:101.

³⁸⁹ Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 456.

³⁹⁰ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus. s. 360.

³⁹¹ Sandvik: Puhdas varallisuusvahinko – Mikä se on? Puhtaan varallisuusvahingon kahdesta käsitetulkinnasta, s. 25.

³⁹²Sana ”puhdas” viittaa siihen, että yhteyttä henkilö- ja esinevahinkoihin ei ole.³⁹³ Vahingonkorvauslaissa (5:1 §) todetaan: ”Milloin vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla tai julkista valtaa käytettäessä taikka milloin muissa tapauksissa on erittäin painavia syitä, käsittää vahingonkorvaus hyvityksen myös sellaisesta taloudellisesta vahingosta, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon”. Puhdas varallisuusvahinko saattaa olla käsillä esimerkiksi silloin, jos hyvän tavan vastainen toiminta kilpailevan liikkeenharjoittajan toimesta aiheuttaa jonkun toisen (kilpailija) asiakaskunnan kaikkoamisen.³⁹⁴

Sillä, onko kyseessä puhdas varallisuusvahinko vai henkilö- ja esinevahingosta seuraava varallisuusvahinko, on suuri merkitys vahingon mahdollisen korvattavuuden kannalta.³⁹⁵ Kuten totesin, henkilö- ja esinevahingosta seuraavat vahingot yleensä korvataan, mutta tilanne puhtaiden varallisuusvahinkojen kohdalla on toinen. Puhtaat varallisuusvahingot korvataan vain poikkeuksellisesti, jos seuraavat vahingonkorvauslaissa (5: 1 §) mainitut seikat täyttyvät: 1) vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla tai 2) julkista valtaa käytettäessä tai 3) korvaamiseen on erittäin painavia syitä.³⁹⁶

Esimerkkeinä rangaistavaksi säädettyistä teoista on hallituksen esityksessä mainittu petos, väärennys, kiskominen ja konkurssirikos.³⁹⁷ Korvauksen saamisen edellytykseksi on katsottu riittäväksi ns. abstrakti rangaistavuus.³⁹⁸ Toisin sanoen oikeus korvaukseen on mahdollinen, vaikka korvausvelvollista ei olisi tuomittu niistä rikoksista, jotka vahingon ovat aiheuttaneet. Esimerkiksi se, että rikos on vanhentunut, ei ole esteenä korvauksen saamiselle.³⁹⁹ Myöskään rangaistuksen vaatiminen ei ole välttämätöntä. Ollakseen oikeutettu korvaukseen on kuitenkin pystyttävä näyttämään, että rangaistavaksi säädetty teko on ylipäänsä tapahtunut.⁴⁰⁰

³⁹² Sisula-Tulokas: *Rena ekonomiska skador i skuggan av saksador*, s. 415 sekä Virtanen: *Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt*, s. 473.

³⁹³ Virtanen: *Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt*, s. 390.

³⁹⁴ Ståhlberg – Karhu: *Suomen vahingonkorvausoikeus*, s. 369.

³⁹⁵ Sisula-Tulokas: *Rena ekonomiska skador i skuggan av saksador*, s. 415–416 ja Ståhlberg – Karhu: *Suomen vahingonkorvausoikeus*, s. 369.

³⁹⁶ Ståhlberg – Karhu: *Suomen vahingonkorvausoikeus*, s. 370.

³⁹⁷ HE 187/1973 vp, s. 23.

³⁹⁸ Mielityinen: *Vahingonkorvausoikeuden periaatteet*, s. 208. Ks. rangaistavaksi säädetyn teon arvioinnista puhtaiden varallisuusvahinkojen kontekstissa Hemmo: *Sopimus ja delikti*, s. 65–67.

³⁹⁹ Mielityinen: *Vahingonkorvausoikeuden periaatteet*, s. 208.

⁴⁰⁰ Saarnilehto: *Rikos puhtaan varallisuusvahingon korvaamisen edellytyksenä todistustaakasta*, s. 108–109.

Toinen mahdollinen korvausvastuun aktualisoiva tekijä puhtaiden varallisuusvahinkojen kohdalla on, että vahinko on aiheutettu julkista valtaa käytettäessä. Oleellista on tässä yhteydessä tietää, mitä julkisen vallan käyttämisellä tarkoitetaan. Tyhjentävää määritelmää ei kuitenkaan ole löydettävissä.⁴⁰¹ Esimerkkinä julkisen vallan käytöstä voidaan mainita sellaisten hallintopäätöksien tekeminen, jotka suoraan vaikuttavat kansalaisten oikeusasemaan.⁴⁰² Joissakin tapauksissa myös neuvonta- ja palvelutoiminta julkisyhteisöjen antamana (lakisääteiset tehtävät) voidaan katsoa julkisen vallan käytöksi.⁴⁰³ Muun muassa tuomioistuinten lainkäyttö, poliisitoimi, verotus sekä viranomaisten oikeus määrätä virallisia seuraamuksia (esim. uhkasakko) ovat hallituksen esityksen mukaan esimerkkejä julkisen vallan käytön ydinalueelle sijoittuvista toiminnoista.⁴⁰⁴ Esimerkiksi tapauksissa KKO 2005:66 ja KKO 1989:50⁴⁰⁵ katsottiin, että puhdas varallisuusvahinko oli aiheutettu julkista valtaa käytettäessä.

Puhdas varallisuusvahinko voi tulla korvattavaksi myös sillä perusteella, että korvaamiselle katsotaan olevan erittäin painavia syitä. Tätä perustetta on oikeuskirjallisuudessa pidetty epäselvänä sisällöltään.⁴⁰⁶ Selvää on kuitenkin, että tällä perusteella vahinko tulee suhteellisen harvoin korvattavaksi.⁴⁰⁷ Oikeuskäytännön perusteella voidaan todeta, että kriteeri erittäin painavat syyt voi täytyä hyvän tavan vastaisella toiminnalla.⁴⁰⁸ Elinkeinoalan sisäisten tapaohjeiden rikkomista on muun muassa pidetty tällaisena toimintana. Suomessa elinkeinoalan sisäisiä tapaohjeita on ainakin journalisteilla (hyvä lehtimiestapa), asianajajilla (hyvä

⁴⁰¹ Ojanen: Perusoikeudet ja ihmisoikeudet Suomessa, s. 45 sekä HE 1/1998 vp, s. 74.

⁴⁰² Hemmo: Sopimus ja delikti, s. 68.

⁴⁰³ Hemmo: Sopimus ja delikti, s. 68. Ks. myös Mielityinen: Vahingonkorvausoikeuden periaatteet, s.208, jossa kirjoittaja toteaa, että julkisen vallan käsitettä on tulkittu suhteellisen laajasti puhtaiden varallisuusvahinkojen kontekstissa. Tällä Mielityinen viittaa siihen, että myös viranomaisten tietojen antaminen on katsottu julkisen vallan käytöksi.

⁴⁰⁴ HE 1/1998 vp, s. 74.

⁴⁰⁵ Tapauksessa KKO 2005: 66 A sai korvausta taloudelliseksi vahingoksi katsotusta haitasta valtiolta. Haitta johtui A:n ajokortin menetyksestä. A joutui olemaan korttitta lähes neljä vuotta, koska poliisi ei ollut suorittanut kohtuullisessa ajassa esitutkintaa, joka koski A:n huumaantuneena ajamista. Koko tämän ajan A oli poliisin määräämässä väliaikaisessa ajokiellossa. Tapauksessa KKO 1989:50 valtio puolestaan maksoi korvauksia Kanadan kansalaisille A:lle ja B:lle muun muassa ansionmenetyksestä. Valtion työvoimaneuvoja oli antanut A:lle ja B:lle virheellistä tietoa esimerkiksi Suomen kansalaisuuden sekä työluvan saamisesta. Näihin tietoihin luottaen he muuttivat Suomeen. KKO:n mukaan A ja B eivät olisi tulleet Suomeen, jos he olisivat saaneet em. mainituista asioista oikeat tiedot.

⁴⁰⁶ Sisula-Tulokas: Goda seder och ersättning för rena ekonomiska skador, s. 551. Näin myös Mielityinen: Vahingonkorvausoikeuden periaatteet, s. 208, Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus. s. 373 sekä Hemmo: Vahingonkorvausoikeuden oppikirja, s. 119.

⁴⁰⁷ Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 474 sekä Hemmo: Sopimus ja delikti, s. 71.

⁴⁰⁸ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus, s. 376.

asianajajatapa) sekä vakuutuslalla toimivilla (hyvä vakuutustapa).⁴⁰⁹ Selkeä esimerkki KKO:n ratkaisusta, jossa hyvän tavan vastaisuus on perustanut korvausvastuun, on KKO 1991:79. Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että erittäin painava syy voi myös olla sopimaton menettely elinkeinotoiminnassa.⁴¹⁰ Myös muun muassa tuottamuksen aste, vahingonkärsijän tarve saada korvausta sekä syntyneen vahingon samanlaisuus esinevahingon kanssa voivat olla korvausvastuun syntymisen puolesta puhuvia seikkoja.⁴¹¹

Nykyisin katsotaan, että myös kärsimys on oma vahinkolajinsa.⁴¹² Ennen kärsimyksen korvaaminen oli yhteydessä henkilövahinkoon. Tällöin käytettiin ilmaisuja ”kipuun ja särkyyn rinnasteinen henkinen kärsimys” tai ”kipuun ja särkyyn rinnasteinen henkinen järkytys”.⁴¹³ Nyt puheena oleva kärsimys ei ole henkilövahinko. Tullakseen korvattavaksi se ei vaadi henkilövahingon tavoin lääketieteellisesti havaittavaa ja todennettavissa olevaa muutosta kuten esimerkiksi vammaa.⁴¹⁴ Virtanen onkin osuvasti todennut kärsimyksen olevan ”ajatusten tasolla ilmenevä seuraus”.⁴¹⁵

Häpeä, nöyryytys, suru, viha ja pelko on luokiteltu kärsimykseen kuuluviksi tunteiksi.⁴¹⁶ Vahingonkorvauslain mukaan korvausta kärsimystä voi saada 5:4a sekä 5:6 perusteella. Ensiksi mainitussa (5:4a) korvaukseen kärsimyksestä voivat olla oikeutettuja sellaisen henkilön läheiset (kuten vanhemmat, lapset ja aviopuoliso), jonka kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta. Vahingonkorvausoikeudessa on yleinen pääsääntö siitä, että vain se taho, joka suoraan kärsii vahingon, on oikeutettu saamaan korvausta. Näin ollen läheisten oikeutta saada kärsimyksestä korvausta on pidettävä poikkeuksena tähän pääsääntöön. Vahingonkorvauslain 5:6 koskee tilanteita, joissa yksilöllä on oikeus korvaukseen loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä. Säännös koskee muun muassa sellaisia tilanteita, joissa on loukattu vapautta, rauhaa tai kunniaa rangaistuksi säädetyllä teolla.⁴¹⁷ Myös esimerkiksi

⁴⁰⁹ Hyvästä lehtimiestavasta ks. Salo: hyvä lehtimiestapa. s. 201–202. Hyvästä asianajajatavasta ks. Ylönen: Asianajajaoikeus. Laki, säännöt ja tapaohjeet, s. 291–300. Asianajajien kansainvälisistä tapaohjeista ks. Kivikari – Tarkka: Asianajajien kansainvälisistä tapaoheista, s. 541–552. Hyvästä vakuutustavasta on kirjoittanut esimerkiksi Wuolijoki. Ks. Wuolijoki: Hyvä pankki- ja vakuutustapa. Helsingin yliopisto 2003.

⁴¹⁰ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus. s. 350.

⁴¹¹ Mielityinen: Vahingonkorvausoikeuden periaatteet, s. 208–209.

⁴¹² Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus. s. 335.

⁴¹³ Artimo: Kärsimyksen korvaamisesta käytännössä, s. 1212.

⁴¹⁴ Ks. Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus. s. 344.

⁴¹⁵ Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 436. Samoilla linjoilla on myös Artimo. Ks. Artimo: Kärsimyksen korvaamisesta käytännössä, s. 1213.

⁴¹⁶ Artimo: Kärsimyksen korvaamisesta käytännössä, s. 1213–1214. Ks. myös HE 167/2003 vp, s. 54.

⁴¹⁷ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus. s. 353.

sellaisissa tilanteissa, joissa henkilökohtaista koskemattomuutta on loukattu, joko tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta, voi olla oikeus saada korvausta kärsimyksestä saman pykälän perusteella.

5.2.3 Syy-yhteys

Edellä selvitin niitä vahinkoja, jotka ovat oikeutemme mukaan korvauskelpoisia. Pelkkä vahingon sattuminen ei kuitenkaan yksinomaan riitä vahingonkorvausvelvollisuuden syntymiseen. Korvauksen saaminen on mahdollista vain, jos laiminlyönnin tai toiminnan välillä on yhteys sattuneeseen vahinkoon.⁴¹⁸ Puhutaan syy-yhteydestä eli kausaliteetista. Perimiltään vaatimus syy-yhteydestä on korvausvastuun rajoitustapa.⁴¹⁹ Olisi outo ajatus, että voisi joutua korvausvelvolliseksi myös sellaisissa tilanteissa, joissa laiminlyönnin ja vahingon välillä ei olisi syy-yhteyttä. Vaatimus syy-yhteydestä on siis perusteltu ja helposti ymmärrettävissä. Sen sijaan vaikeammaksi voi osoittautua sen näyttäminen onko syy-yhteyttä vahingon ja laiminlyönnin välillä olemassa.

Syy-yhteyden selvittämisen lähtökohta on luonnontieteellinen.⁴²⁰ Tämä lähtökohta on ymmärrettävä, koska ei voida katsoa mahdolliseksi pitää luonnontieteellisesti mahdotonta seurausta myöskään oikeudellisesti merkittävänä.⁴²¹ Toisaalta on syytä huomata, että pelkästään luonnontieteellisen ketjun seuraaminen syy-seuraussuhdetta selvitetessä voi saada aikaan, että vahingosta etäännyttään liian kauas. Liian monimutkaisten tapahtumaketjujen kautta syntyvää syy-yhteyttä ei voida pitää oikeudenmukaisena.⁴²² Näin ollen vahingonkorvausoikeudessa yleisenä pääsääntönä pidetäänkin sitä, että vastuun ei voida katsoa ulottavan syy-yhteydsketjussa, kuinka kauas tahansa, vaikka se luonnontieteellisesti olisikin mahdollista.⁴²³

Syy-yhteyden toteaminen voi olla hyvinkin yksinkertaista, jos tapauskin, jossa syy-yhteyteen joudutaan ottamaan kantaa, on sitä. Hemmo muun muassa on todennut, että relevantin vahingon syyn voi selvittää kysymällä ”olisiko vahinko aiheutunut, jos vahingon syyksi epäiltävää

⁴¹⁸ Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 335.

⁴¹⁹ Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 335.

⁴²⁰ Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 335. Samoin myös Hemmo: vahingonkorvausoikeus, s.109.

⁴²¹ Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 336.

⁴²² Ks. Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus. s. 387.

⁴²³ Ks. Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 339.

tapautumaa ei olisi sattunut”.⁴²⁴ Tätä lähestymistapaa syy-yhteyteen kutsutaan nimellä ”oppi välttämättömästä syystä”.⁴²⁵ Yksinkertaisena syy-yhteystilanteena voitaisiin pitää sellaista, jossa joku lyömällä henkilöä kasvoihin saa aikaan uhrin nenän murtumisen. Lienee selvää, että ilman lyöntiä uhrin nenä ei olisi murtunut.

Usein kuitenkin tapaukset, joissa syy-seuraussuhdetta pohditaan eivät ole yksinkertaisia. Oppi välttämättömästä syystä ei siis sovellu jokaiseen tilanteeseen, ainakaan yksin. Esimerkiksi tilanteissa, jossa useat teot saisivat aikaan saman seurauksen yksinäänkin, eivät sovellu arvioitaviksi pelkästään opin välttämättömästä syystä perusteella.⁴²⁶ Hemmo on maininnut esimerkiksi tilanteen, jossa järven rannalla sijaitsevat tehtaat saastuttavat järven likavesillään. Likavesien takia järveä ei voi enää käyttää virkistyskäyttöön. Periaatteessa tehtaat voisivat välttää vastuunsa syyttämällä toisiaan eli niin, että järvi on pilaantunut toisen tehtaan päästöjen takia.⁴²⁷ Muun muassa tämän tyylisiä tapauksia varten on olemassa myös ns. riittävyysvaatimus. Riittävyysvaatimusta selvittäessä pohditaan sitä, onko se teko, jota epäillään vahingon syyksi myös yksinään riittävä vahingon aiheuttajaksi.⁴²⁸ Syy-yhteyttä selvittäessä pohditankin nykyään sekä syyn välttämättömyyttä että sen riittävyttä.⁴²⁹

5.3 Valtuutetun vahingonkorvausvastuu suhteessa valtuuttajaan

5.3.1 Lahjoitusta ei ole toteutettu

Valtuutetun vahingonkorvausvastuussa puhuttaessa on tärkeää erottaa toisistaan tilanteet, joissa valtuutettu on toteuttanut lahjoituksen ja tilanteet, joissa lahjoitus on jätetty tekemättä. Tämä erottelu vaikuttaa nimittäin merkittävästi valtuutetun mahdollisuuteen joutua vahingonkorvausvelvolliseksi. Millaisesta vahingosta sitten on kysymys tilanteessa, jossa valtuutettu ei ole toteuttanut lahjoitusta vai onko kyseessä vahinko lainkaan? Voisiko kyseeseen tulla korvaus esimerkiksi kärsimyksestä, sen perusteella, että valtuuttaja kokee mielipahaa? Valtuuttaja saattaa kokea hyvinkin negatiivisia tunteita kuten surua, mielipahaa tai vihaa, jos kokee tahtonsa tulleen syrjäytetyksi. Negatiivisia tunteita valtuuttaja saattaa kokea myös sen

⁴²⁴ Hemmo: Vahingonkorvausoikeus, s. 112.

⁴²⁵ Hemmo: Vahingonkorvausoikeus, s. 112.

Myös latinankielistä termiä *conditio sine qua non* käytetään. Ks. Tuori: Lakimieslatinan käsikirja, s. 35.

⁴²⁶ Hemmo: Vahingonkorvausoikeus, s.113.

⁴²⁷ Hemmo: Vahingonkorvausoikeus, s.113.

⁴²⁸ Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus. s. 387.

⁴²⁹ Hemmo: vahingonkorvausoikeus, s.114.

perusteella, että kaavailtu lahjansaaja ei saakaan lahjaa. Olisiko valtuuttajalla oikeus saada korvausta kärsimyksestä, joka on aiheutunut lahjan antamatta jättämisestä?

Edellä kärsimystä käsittelemästäni osiosta voidaan päätellä, että kärsimys tulee korvattavaksi vain suhteellisen harvoissa, laissa tarkoin määritellyissä tilanteissa. Valtuuttajan kokema mielipaha ei sovellu vahingonkorvauslaissa (säännökset 5:4a sekä 5:6) määriteltyihin tilanteisiin ja olosuhteisiin, joiden perusteella korvaus kärsimyksestä voi olla mahdollinen. Ylipäättäänkin oikeudessamme on suhtauduttu torjuvasti aineettomien vahinkojen korvaamiseen.⁴³⁰ Aineettoman vahingon korvaaminen on katsottu yleisen pääsäännön perusteella mahdolliseksi vain silloin, kun siitä on erikseen säädetty laissa.⁴³¹ EVVL:ssä ei ole säädetty kärsimyskorvauksesta eikä, kuten totesin, myöskään vahingonkorvauslain säännökset ole soveltuvia tapaukseen, jossa valtuutettu on jättänyt lahjan antamatta ja valtuuttaja kokee tämän takia mielipahaa. Tästä voi päätellä, että kärsimyksestä valtuuttaja ei voi saada korvausta sen perusteella, että lahjoitusta ei ole toteutettu. Suru, viha, mielipaha ja pelko on myös hallituksen esityksessä katsottu sellaisiksi tunnetiloiksi, jotka eivät kuulu korvausvelvollisuuden piiriin.⁴³² Tällaisten tunnetilojen on katsottu kuuluvan niin sanotun sietämisvaatimuksen piiriin ja olevan osa elämää.⁴³³ Kaikki joutuvat välillä kokemaan myös negatiivisia tunteita.

Lahjan antamatta jättämisestä aiheutuvan kärsimyksen perusteella valtuutetulle ei siis voi syntyä vahingonkorvausvelvollisuutta. Voisiko se aktualisoitua jollakin muulla perusteella? Kolehmainen on esimerkiksi pitänyt sukupolvenvaihdoksen toteuttamista, varsinkin jos se on jo aloitettu, niin merkittävänä valtuuttajan kannalta, että sen kesken jättäminen olisi huolellisuusvelvoitteen vastaista, jos valtuutetulla ei ole hyväksyttävää syytä toimia näin.⁴³⁴ Toisaalta samassa kirjoituksessa hän toteaa, että ”Esimerkiksi yrityksen sukupolvenvaihdosta lahjaluontoisilla toimilla toteutettaessa valtuutettu voi jättää prosessin kesken, vaikka se kiistatta kuuluisi hänen velvollisuuksiinsa”. Vaikka vahingonkorvausvelvollisuus siis Kolehmaisen mukaan saattaisi, tai ehkä paremminkin ilmaistuna *pitäisi* aktualisoitua, on tässä

⁴³⁰ Hemmo: Vahingonkorvausoikeus, 157. Samoin Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 284, Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s.387 sekä Ståhlberg: Irtaimiin liittyvien tunnearvojen korvaamisesta, s. 579.

⁴³¹ Ståhlberg: Irtaimiin liittyvien tunnearvojen korvaamisesta, s 581 sekä Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 284.

⁴³² HE 167/2003 vp, s. 29.

⁴³³ Hemmo: Vahingonkorvausoikeus, s. 157.

⁴³⁴ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 283.

toistettava jo aiemmin esille tuotu kanta, jonka mukaan valtuutetun ei katsota rikkovan huolellisuusvelvoitettaan eli toimivan huolimattomasti, jos hän jättää lahjoituksen tekemättä. Tämä perustuu siihen, että lahjoitusmääräys antaa valtuutetulle vain kelpoisuuden lahjan antamiseen. Mitään varsinaista velvollisuutta toteuttaa lahjoitusta ei siten katsota olevan.⁴³⁵

Valtuutetun kannalta oikeustila koskien lahjan antamista jättämistä on siis selkeä; vahingonkorvausvastuuta ei katsota syntyvän. Valtuuttajan kannalta tilanne sen sijaan saattaa olla ongelmallinen. Useat oikeusoppineet ovat kritisoineet EVVL:ää siitä, että siinä ei ole kunnollisia keinoja suojella valtuuttajaa tilanteilta, jossa hänen tahtonsa syrjäytetään perusteetta kuten esimerkiksi juuri lahjoitustilanteissa.⁴³⁶ On katsottu, että toissijainen valtuutettu voidaan määrätä ensisijaisen tilalle, jos ensisijainen luopuu tehtävästään. Ei ole katsottu olevan mahdollista niin sanotusti ”erottaa” valtuutettua toimestaan.⁴³⁷ Tähän ongelmallisuuteen on oikeuskirjallisuudessa de lege ferenda ehdotettu EVVL:n muuttamista niin, että toissijaisen valtuutetun vaihtaminen varsinaisen valtuutetun tilalle mahdollistettaisiin, jolloin siis varsinaisen valtuutetun voisi vaihtaa.⁴³⁸ Näin olisi mahdollista reagoida esimerkiksi valtuuttajan perusteettomaan tahdon ohittamiseen.

5.3.2 Lahjoitus on toteutettu

Valtuutetun riski joutua vahingonkorvausvelvolliseksi on mahdollinen, ainakin teoriassa, jos hän toteuttaa lahjoituksen esimerkiksi vastoin valtuuttajan antamia ohjeita. Tällöin olisi kyseessä toimivallan ylitys.⁴³⁹ Minkälainen vahinko olisi tällöin kyseessä? Olisiko mahdollista, että kärsimys tulisi korvattavaksi nyt sillä perusteella, että valtuutettu on lahjoittanut pois väärän esineen, esimerkiksi sellaisen, jolla on suuri tunnearvo valtuuttajalle? Vastaus lienee kielteinen. Mikkilä on arvioinut tilannetta, jossa edunvalvoja antaa pois päämiehelle kuuluvan

⁴³⁵ Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 111. Näin myös Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 283.

⁴³⁶ Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 216, Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 167–168 sekä Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s.292–293.

⁴³⁷ Ks. Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 216.

⁴³⁸ Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 167–168 sekä Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 293. Ehdotusta on pitänyt kannatettavana myös Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 337.

Nykyäänkin laissa on joitain suojakeinoja sen varalta, että valtuutettu hoitaisi tehtävänsä huonosti. On nimittäin mahdollista vaihtaa tällaisen valtuutetun tilalle edunvalvoja. Valtuuttajan lahjoittamistahdon toteuttamisen tällainen järjestely kuitenkin tekee mahdottomaksi, koska edunvalvojaa koskee ehdoton lahjoituskielto. Ks. Mäki-Petäjä-Leinonen: Ikääntymisen ennakointi. Vanhuuteen varautumisen keinot, s. 214–215.

⁴³⁹ Ks. Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 93.

esineen. Mielipaha, joka päämiehelle aiheutuu, jos esine on ollut tärkeä, ei hänen mukaansa tule korvattavaksi.⁴⁴⁰ Tämä kanta on sovellettavissa myös valtuutetun toimintaan. Mikkilän näkemys on linjassa aiemmin tässä luvussa esitetyn kannan kanssa; aineettomien vahinkojen korvaamiseen suhtaudutaan oikeudessamme pidättyväisesti. Ståhlberg on arvostellut nykytilaa toteamalla näin: ”Perustelu, jonka mukaan esinevahingon aiheuttama negatiivinen tunne kuuluu normaalielämän sietämisvaatimuksen piiriin, ei joka tilanteessa tunnu kestävältä”.⁴⁴¹ Tällaisena tilanteena hän pitää muun muassa lemmikin menetystä.⁴⁴² Ståhlberg on yhdessä Karhun kanssa pitänyt perusteltuna ja myös mahdollisena laajentaa aineettomien vahinkojen korvaamista esinevahinkojen yhteydessä ainakin joissakin tapauksissa kattamaan myös tunnearvon menetyksen.⁴⁴³

Varsinainen kärsimyskorvaus, johon ei siis lähtökohtaisesti ole oikeutta pelkän mielipahan perusteella, on pidettävä erillään ”tavallisesta” esinevahingosta. Jos valtuutettu aiheuttaisi toiminnallaan esineen rikkoutumisen tai sen joutumisen pois käytöstä, olisi mahdollista, että valtuutettu joutuisi korvaamaan vahingonkorvauslain mukaisesti esimerkiksi esineen korjauskustannukset tai jos esine olisi esimerkiksi hukattu, voisi valtuutettu joutua korvaamaan sen arvon. Periaatteessa tällainen tilanne olisi mahdollinen silloin kun valtuutettu lahjoittaisi pois väärän esineen. Valtakirjassa olisi esimerkiksi määräys taulun X lahjoittamisesta A:lle ja valtuutettu lahjoittaisikin pois väärän taulun. Mahdollisesti taulun arvo voisi tulla korvatuksi, jos teko olisi tehty tahallaan tai huolimattomuudesta. Tällaista tilannetta voitaneen kuitenkin pitää suhteellisen harvinaisena.

Valtuutetun tekemä lahjoitus saattaa olla huolellisuusvelvoitteen vastainen toimi.⁴⁴⁴ Näin voisi olla, jos lahjoitus toteutetaan tilanteessa, jossa valtuuttajan varat ovat niin vähäiset, että lahjoituksen toteuttaminen voisi vaikeuttaa valtuuttajan hoidon maksamista.⁴⁴⁵ On selvää, että valtuutetun tulee huolehtia siitä, että valtuuttajan varat riittävät hänen hoitoonsa.

⁴⁴⁰ Mikkilä: Päämiehen etu edunvalvojan päätöksenteossa, s.205–206.

⁴⁴¹ Ståhlberg: Irtaimiin liittyvien tunnearvojen korvaamisesta, s 580. Vrt. Mieliäinen: Vahingonkorvausoikeuden periaatteet s. 211.

⁴⁴² Ståhlberg: Irtaimiin liittyvien tunnearvojen korvaamisesta, s 580. Ks. myös ratkaisut KKO 1978 II 43 ja KKO 1999:44, joissa KKO on ottanut kannan, jonka mukaan korvausta esineen menettämisen tuomasta kärsimyksestä ei makseta, vaikka esine olisi tuhouttu rikoksella.

⁴⁴³ Ks. Ståhlberg – Karhu: Suomen vahingonkorvausoikeus, s. 362–263. Tätä kantaa he perustelevat aineettomien arvojen tärkeyden painottamisella nyky-yhteiskunnassa. Lisäksi he viittaavat kahteen KKO:n ratkaisuun, 1976 II 27 ja 1981 II 10, joissa oikeus on pitänyt myös tunnearvoa korvaukseen ainakin osittain vaikuttavana seikkana.

⁴⁴⁴ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 283.

⁴⁴⁵ Ks. Antila: Edunvalvontavaltuus, s. 111–112 sekä Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 283.

Se, konkretisoituuko valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuus, on aina riippuvainen siitä, puuttuuko kukaan valtuutetun toimintaan. Missään tilanteessa vahingonkorvausvelvollisuus ei automaattisesti aktualisoidu. Esimerkiksi tilanteessa, jossa valtuutetun katsottaisiin ylittäneen toimivaltansa, tulisi jonkun reagoida tähän ylitykseen, jotta vahingonkorvausvastuu voisi edes teoriassa konkretisoitua.⁴⁴⁶ On jokseenkin epäselvää, kuinka hyvin esimerkiksi heikossa kunnossa oleva valtuuttaja voisi puuttua valtuutetun toimintaan ja vaatia vahingonkorvausta.⁴⁴⁷ Valtuuttaja voi halutessaan ottaa valtakirjaansa määräyksiä lisävalvonnasta, jolloin on todennäköisempää, että valtuutetun toimintaan puututaan. On mahdollista, että tietoisuus valvonnasta vaikuttaisi niin, että valtuutettu toimisi huolellisemmin vahingonkorvausvelvollisuuden pelossa. Näin ollen preventio siis toimisi.

5.4 Valtuutetun vahingonkorvausvastuu suhteessa kolmanteen

5.4.1 Vahingonkorvauslain mukaan

Valtuuttajan mahdollisuus saada vahingonkorvausta valtuutetulta lahjoituksen toteuttamatta jättämisen vuoksi lienee olematon. Valtuuttajan tahto ei tuolloin toteudu, mutta tilanteessa ”kärsijänä” voidaan pitää myös kaavailtua lahjansaaajaa, joka ei saakaan lahjaa. Onko kaavailtu lahjansaaaja sellainen ”kolmas”, jolla on oikeus saada korvausta lahjoituksen toteuttamatta jättämisen vuoksi? Tätä kysymystä on oikeuskirjallisuudessa pohtinut kattavasti vain Kolehmainen, joten seuraava pohjautuu pitkälti hänen kirjoitukseensa.⁴⁴⁸

Vain puhdasta varallisuusvahinkoa koskeva normisto voi tulla sovellettavaksi lahjansaaajan tilanteessa.⁴⁴⁹ Mistään korvausautomaatiosta ei lahjansaaajan tilanteessa ole kysymys, kun otetaan huomioon puhtaan varallisuusvahingon suhteellisen rajoitettu korvattavuus.⁴⁵⁰ Vain

⁴⁴⁶ Karjalainen on pohtinut kysymystä siitä, kuka puuttuu valtuutetun mahdolliseen toimivallan tai kelpoisuuden ylitykseen. Hänen mukaansa esimerkiksi DVV voi puuttua asiaan esimerkiksi pankin antaman ilmoituksen perusteella. Ks. Karjalainen: Nykyinen minä, tuleva minä ja laki edunvalvontavaltuutuksesta, s. 434.

⁴⁴⁷ Ks. Karjalainen: Nykyinen minä, tuleva minä ja laki edunvalvontavaltuutuksesta, s. 428.

⁴⁴⁸ Tässä viitataan Kolehmaisen artikkeliin ”Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaaajan asema”.

⁴⁴⁹ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaaajan asema, s. 285.

⁴⁵⁰ Puhtaiden varallisuusvahinkojen rajoitettua korvattavuutta on perustelu esimerkiksi ns. floodgate-argumentilla. Tällä argumentilla viitataan floodgate-ilmiöön. Ilmiössä on kyse korvausten hallitsemattomasta laajentumisesta, joka voi esimerkiksi johtaa lisääntyviin oikeudenkäynteihin. Jos vastuu laajenee hallitsemattomasti voi vahingonaiheuttaja joutua vastuuseen odottamattomista vahingoista. Floodgate-argumentista tarkemmin Hemmo: Sopimus ja delikti, s. 276–278. Tarkemmin puhtaan varallisuusvahingon korvattavuuden rajoittamisen puolesta puhuvista seikoista ks. Tiilikka: Julkaistun verkkoviestin sisällöstä aiheutuneen taloudellisen vahingon korvaaminen, s. 610–611. Ks. myös Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaaajan asema, s. 285, jossa todetaan, että floodgate-argumentti ei sovellu valtuutetun vahingonkorvausvastuuseen suhteessa lahjansaaajaan, koska kyse ei voi olla hallitsemattomasta vastuun laajentumisesta. Valtuutettu ei voi joutua yllätetyksi, koska hän

korvausperuste ”erittäin painava syy” voi lahjansaajan tilanteessa tulla kysymykseen.⁴⁵¹ Lahjansaajan kannalta tämä peruste on ongelmallinen, koska suhteellisen epäselväksi on jäänyt se missä tilanteissa tällaisten erityisten painavien syiden voidaan ajatella olevan käsillä.⁴⁵² KKO:n ratkaisukäytännöstä löytyy vain yksi ratkaisu, joka voisi olla sovellettavissa myös edunvalvontavaltuutuksen kontekstiin ja lahjansaajan mahdollisuuteen saada vahingonkorvausta, sillä perusteella, että lahjoitusta ei ole tehty.

Ratkaisu KKO 1992:44 (ään.) koski tilannetta, jossa pesään (kuolinpesä) kuuluneen omaisuuden myynnissä avustanut asianajaja A joutui korvausvelvolliseksi aiheuttaessaan tuottamuksellisella toiminnallaan puhtaan varallisuusvahingon. Tapauksessa B, joka oli otettu ottolapseksi 4.4.1950, oli tehnyt testamentin D:n hyväksi. Testamentti koski B:n koko omaisuutta. B kuoli rintaperillisittä. B:n perunkirjoituksessa selvisi, että B oli otettu ottolapseksi. Uskottuna miehenä perunkirjoituksessa toimi asianajaja A. Ottolapseksi ottamisessa ei sinänsä ollut mitään ongelmaa, mutta asianajaja A ei huomionnut sitä, että B:n perintöoikeudellinen suhde hänen biologiseen äitiinsä X:ään ei ollut katkennut, koska kyseessä oli niin sanottu heikko adoptio.⁴⁵³ A avusti D:tä asiamiehen roolissa, kun D kun halusi myydä B:ltä perinnöllä saamansa osakkeet. A toimi tapauksessa myös testamenttisaannon vastaanottokirjan ja perinnönjakokirjan laatijana.

KKO:n mukaan A:lla on ollut erityinen aihe selvittää B:n mahdollisten sukulaisten oikeus perintöön, A kun oli toiminut perunkirjoituksen uskottuna miehenä, D:n asiamiehenä kuin myös em. mainittujen asiakirjojen laatijanakin. KKO:n kannan mukaan A ei ollut asianmukaisesti selvittänyt testamentin lainvoimaisuutta. Vaikka A:lta oli jäänyt selvitys tekemättä, avusti hän kuitenkin D:tä osakkeiden myynnissä. B:n biologiselle äidille X:lle koitui A:n toiminnasta vahinkoa, koska myydyt osakkeet olisivat tosiasiallisesti kuuluneet hänelle.

tietää kuka vahingonkärsijä on (mahdollinen lahjansaaja) ja hän tietää myös sen, jos hän on aiheuttanut tälle vahingon.

⁴⁵¹ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 285.

⁴⁵² Hemmo: Vahingonkorvausoikeus, s. 154. Näin myös Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 474–475 sekä Mielityinen: Vahingonkorvausoikeuden periaatteet, s. 208.

⁴⁵³ B otettiin ottolapseksi, kun voimassa vuoden oli 1925 ottolapsilaki. Laki perustui heikon adoption periaatteelle. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että ottolapsen suhde omiin biologisiin vanhempiinsa säilyi esimerkiksi oikeutena periä heidät. Ks. heikosta adoptiosta ja sen vaikutuksesta esimerkiksi perimyksen ks. Aarnio – Kangas: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus, s.97–106. Tarkemmin niistä syistä miksi perintöoikeus haluttiin säilyttää ottolapseksi annetun ja hänen biologisten vanhempiensa välillä ks. Gottberg: Ottolapsiperimyksestä pohjoismaissa ja kotimaassa, s. 789–790. Jos ottolapsisuhde on perustettu 1.1.1980 tai sen jälkeen, on voimassa periaate vahvasta adoptiosta. Tämän periaatteen mukaan adoptoitavan lapsen suhde biologisiin vanhempiinsa katkeaa adoption myötä täysin ja adoptoitava lapsi on täysin samassa asemassa adoptoijan biologisten lasten kanssa.

KKO:n mukaan oli olemassa *erittäin painavia syitä* X:n kärsimän vahingon hyvittämiselle. A:n asema asianajajana oli ratkaiseva vahingon hyvittämistä puoltava seikka. A:lla oli KKO:n mukaan ollut erityinen velvollisuus toimia tunnollisesti. Tällä velvollisuudella oli pohja oikeusministeriön päätöksessä. A:n asema on ollut myös sellainen, että se oikeuttaa luottamaan siihen, että hän toimii tunnollisuusvaatimuksen mukaisesti. Luottamuksen syntyyn vaikuttaa asianajajiin kohdistuva julkinen valvonta⁴⁵⁴ sekä hyväksymismenettely. KKO sivusi perusteluissaan myös hyvän tavan vastaisuutta; A ei ollut täyttänyt hyvän asianajajataavan asettamia vaatimuksia.⁴⁵⁵ Kolehmainen on lisäksi todennut, että vahingonkorvausvelvollisuuden puolesta puhuu se, että A:lla on ollut mahdollisuus ennakoida, että hänen toimensa saattavat aiheuttaa X:lle vahinkoa.⁴⁵⁶

Miten tämä ratkaisu sitten olisi sovellettavissa edunvalvontavaltuutuksen kontekstiin? Kolehmainen on todennut, että etenkin seuraavien edellytysten täytyessä lahjansaajalla saattaisi olla mahdollisuus vahingonkorvaukseen:⁴⁵⁷

1. Edunvalvontavaltuutuksen pääasiallinen päämäärä on ollut valtuuttajan omaisuuden siirtäminen lahjoittamalla kolmannelle osapuolelle.
2. Valtuutetulla on mahdollisuus ennakoida, että hänen toiminnastaan koituu vahinkoa lahjansaajalle.
3. Edunvalvontavaltuutetuksi on nimetty asianajaja. Hänelle maksetaan työskentelystään käypä korvaus.
4. Valtuutettu ei tee lahjoitusta, vaikka lahjoittamatta jättämiselle ei ole hyväksyttävää syytä.

Näiden edellytysten täytyessä voidaan asianajajan, joka toimii valtuutettuna, ajatella hoitavan tehtävänsä sellaisessa roolissa (asiantuntijatehtävä), joka herättää luottamusta. Lahjansaajalla

⁴⁵⁴ Asianajajien, luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien sekä julkisten oikeusavustajien toimintaa valvoo valvontalautakunta. Kyseessä on Asianajaliitosta riippumaton, mutta sen yhteydessä toimiva valvontaelin. Lautakunnalle voi kannella, jos esimerkiksi kokee asianajajan toimineen epäasiallisesti. Valvontalautakunnasta tarkemmin ks. <https://valvontalautakunta.fi/>

⁴⁵⁵ Oikeusministeriö: Selvitys puhdasta varallisuusvahinkoa koskevasta uudistustarpeesta. Lausuntoja ja selvityksiä 2002:26, s. 8 sekä Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus lahja ja lahjansaajan asema, s. 286.

⁴⁵⁶ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 286.

Yleisen vahingonkorvausoikeudellisen periaatteen mukaan täysin ennakoimattomasta vahingosta ei voi joutua korvausvelvolliseksi. Tämä periaate on vahvistettu esimerkiksi ratkaisussa KKO 1990:163.

⁴⁵⁷ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 286.

on oikeus olettaa, että asianajaja toimii tehtävässään tunnollisesti ja noudattaa häntä velvoittavaa normistoa.⁴⁵⁸

Sillä, onko kyseessä asiantuntijapalvelu, on merkitystä arvioitaessa valtuutettuna toimivan asianajajan vahingonkorvausvastuuta. Suurimassa osassa tapauksista, joissa asiantuntijan toiminta aiheuttaa vahinkoa, on vahingonkärsijänä toimeksiantaja. On kuitenkin mahdollista, että vahingonkärsijä on myös joku muu taho. Norroksen mukaan lähtökohtaisesti asiantuntija ei joudu korvausvelvolliseksi suhteessa kehenkään muuhun kuin siihen, jonka kanssa hänellä on sopimus eli toimeksiantajaan, koska yleisen pääsäännön mukaan sopimusvelvoitteet ovat voimassa vain sopimusosapuolten kesken.⁴⁵⁹ On kuitenkin mahdollista, että myös suhteessa sivulliseen asiantuntija voi joutua vahingonkorvausvelvolliseksi. Norroksen mukaan vastuu sopimuksenulkoisissa tilanteissa suhteessa sivulliseen voi syntyä, mikäli asiantuntijan toiminta loukkaa sivullisen varallisuusasemaa. Varallisuusaseman loukkauksen tulee olla välitön ja varallisuusaseman olemassa oleva.⁴⁶⁰ Toimeksiannon tekemisen perusteella siis sivullisen asema huonontuu verrattuna tilanteeseen, jossa toimeksiantoa ei ole suoritettu.⁴⁶¹ Norroksen mukaan juuri tällaisesta tilanteesta oli kyse ratkaisussa KKO 1992:44.⁴⁶²

Yhteenvedona voin todeta, että oikeuskirjallisuuden ja KKO:n ratkaisun perusteella on siis mahdollista, että valtuutettu voi joutua vahingonkorvausvastuuseen lahjoittamatta jättämisen perusteella. On kuitenkin perusteltua kysyä, kuinka todennäköisenä vahingonkorvausvastuun konkretisoitumista voidaan pitää. Kuinka suuressa osassa tapauksista kyseiset seikat kuten se, että valtuutettu on asiantuntija ja hänelle maksetaan käypä korvaus, soveltuvat tavallisiin valtuutettuihin? Suurin osa valtuutetuista on valtuuttajan läheisiä, jotka eivät täytä kyseisiä edellytyksiä. Teoriassa mahdollisuus siis on, mutta käytännössä lienee vain harvoja tapauksia, joissa vahingonkorvausvelvollisuuden täytymiseen vaadittavat edellytykset olisivat käsillä.

5.4.2 Sopimusvastuun laajentamisen perusteella

Valtuutetun sopimusvastuuseen perustuvan vahingonkorvausvelvollisuuden ymmärtämiseksi, on välttämätöntä tietää, mitä sopimusvastuulla tarkoitetaan ja miten se eroaa

⁴⁵⁸ Kolchmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 286.

⁴⁵⁹ Norros: Vahingonkorvaus asiantuntijapalveluissa, s. 641.

⁴⁶⁰ Norros: Vahingonkorvaus asiantuntijapalveluissa, s. 641–642

⁴⁶¹ Norros: Vahingonkorvaus asiantuntijapalveluissa, s. 641–642.

⁴⁶² Norros: Vahingonkorvaus asiantuntijapalveluissa, s. 641–642.

sopimuksenulkoisesta vastuusta. Sopimuksenulkoisen vastuu tunnetaan myös nimellä deliktivastuu. Aiemmin tässä luvussa käsittelemäni valtuutetun vahingonkorvustusvastuu on perustunut sopimuksen ulkoiseen vahingonkorvustusvastuuseen, jossa sovellettavaksi on tullut vahingonkorvauslaki. Valtuutetun vahingonkorvustusvelvollisuus voi suhteessa lahjansaajaan kuitenkin aktualisoitua myös sopimussuhteita koskevien periaatteiden mukaan.⁴⁶³ Sopimuksen ulkoisen vastuun ja sopimusvastuun suurin ero on pääteltävissä jo niiden nimistä. Sopimusvastuussa korvausvelvollisuus pohjautuu osapuolten väliseen sopimukseen.⁴⁶⁴ Sopimuksen ulkoisissa tilanteissa vahingonkorvustusvelvollisen ja vahingonkärsijän välillä ei yleensä ole sopimussuhdetta. Sopimuksen ulkoisessa vahingonkorvustusvastuussa osapuolet eivät myöskään itse aseta vastuunormeja.⁴⁶⁵ Useinkaan he eivät edes tiedä toistensa olemassaolosta vaan kyseessä on niin sanottu strangers to strangers -tilanne.

KKO:n ratkaisulinjassa koskien niitä perusteita, joilla puhtaita varallisuusvahinkoja on korvattu kolmannelle, on huomattavissa muuttumista.⁴⁶⁶ KKO vaikuttaa ratkaisukäytännössään ottaneen etäisyyttä aikaisempaan linjaansa, jossa puhtaasta varallisuusvahingosta on tuomittu maksettavaksi vahingonkorvausta erityisen painavien syiden ollessa käsillä. Näissä tapauksissa on siis sovellettu vahingonkorvauslakia. Muutos on Kolehmainen mukaan nähtävissä niissä tapauksissa, joita voidaan luonnehtia sopimusoikeuden rajamaastoon sijoittuviksi sopimustilanteiksi.⁴⁶⁷ Ratkaisua KKO 1992:89 voidaan pitää merkittävänä siirtymänä kohti sopimusperusteista vastuuta.

Tapauksessa KKO 1992:89 oli kyseessä tilanne, jossa vakuutusasiamies oli tehnyt virhearvion koskien vakuutettavan eläinsuojan jälleenhankinta-arvoa. Eläinsuojan jälleenhankinta-arvo oli arvoitu liian alhaiseksi ja tätä arvoa käytettiin asiakkaan vakuutus sopimuksessa. Eläinsuoja tuhoutui myöhemmin tulipalossa ja asiakas haki vakuutusyhtiöltä korvausta. Asiakas kärsi alivakuutuksen takia 297.331,84 markan suuruisen vahingon. Vakuutusyhtiö oli KKO mukaan velvollinen korvaamaan vahingon, koska vahingon aiheutti vakuutusasiamiehen toiminta eli toisin sanoen tämän tekemä virhearviointi koskien eläinsuojan arvoa. Ratkaisusta merkittävän tekee muun muassa se, että KKO:n mukaan yhtiön vastuu oli sopimusperusteista. Tarkalleen

⁴⁶³ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 287.

⁴⁶⁴ Virtanen: Vahingonkorvaus. Laki ja käytännöt, s. 255.

⁴⁶⁵ Mäenpää: Sopimuksen syntyminen ja vahingonkorvustusvastuu sopimusneuvotteluissa, s. 4–5.

⁴⁶⁶ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 286–287.

⁴⁶⁷ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 286–287.

sanoen KKO perusteli yhtiön korvausvastuuta näin: ”A:n vahingosta, joka on aiheutunut yhtiön asiamiehen sopimusneuvotteluissa virheellisesti määrittelemästä vakuutusarvosta, yhtiö on vastuussa niiden yleisten sopimusoikeudellisten periaatteiden mukaan, jotka koskevat päämiehen vastuuta apulaisensa tuottamuksesta sopimukseen perustuvaa velvoitetta täytettäessä”. Ratkaisu myös annettiin vahvennetussa jaostossa.

Lain korkeimmasta oikeudesta (2005/665) 7 §:n mukaan: ”Presidentti voi päättää lainkäyttöasian siirtämisestä tarpeellisilta osiltaan käsiteltäväksi täysistunnossa tai vahvennetussa jaostossa, jossa on 11 jäsentä, jos asian tai sen osan ratkaisua harkittaessa osoittautuu, että jaosto on poikkeamassa korkeimman oikeuden aikaisemmin omaksumasta kannasta. Presidentti voi muutoinkin määrätä periaatteellisesti merkittävän tai muuten laajakantoisen lainkäyttöasian tai sen osan käsiteltäväksi täysistunnossa tai vahvennetussa jaostossa”. Tämän pykälän soveltaminen viittaa siihen, että KKO on pitänyt ratkaisua merkityksellisenä, koska se on päädytty ratkaisemaan vahvennetussa jaostossa. KKO ei kuitenkaan julkisesti linjaa tai perustele, miksi tietyt tapaukset ratkaistaan vahvennetussa jaostossa normaalin kokoonpanon sijaan.⁴⁶⁸

Onko KKO:n aikaisemmalla ratkaisulinjalla ja esimerkiksi ratkaisulla KKO 1992:44 enää merkitystä, kun ratkaisussa KKO 1992:89 selvästi mennään kohti sopimusperusteista vastuuta? Suurin painoarvo institutionaalisessa merkityksessä on juuri niillä ratkaisuilla, jotka KKO on antanut vahvennetusta kokoonpanossa tai täysistunnoissa.⁴⁶⁹ Lisäksi vain täysistunnossa voidaan muuttaa sitä linjaa, joka on hyväksytty vahvennetussa kokoonpanossa annetussa ratkaisussa.⁴⁷⁰ Nämä seikat ainakin puoltaisivat sitä, että aikaisemmin annettujen ratkaisujen painoarvon voidaan katsoa vähentyneen, vaikkakin KKO:n ratkaisujen tosiasiallinen vaikutus ennakkopäätöksinä ei olekaan riippuvainen niinkään KKO:sta itsestään vaan siitä, miten sen antamat ratkaisut otetaan vastaan oikeusyhteisössä.⁴⁷¹

⁴⁶⁸ Korkeimman oikeuden nykyinen presidentti Tatu Leppänen on todennut näin: ”Presidentin ratkaisusta ei laadita perusteltua julkista päätöstä kuten ei kokoonpanoratkaisuista yleensäkään. Toinen asia on, että aikanaan annettavan pääasiaratkaisun perusteluista pitäisi ilmetä sen suhde korkeimman oikeuden aikaisempaan oikeuskäytäntöön, mistä lukija voi tehdä päätelmiä myös kokoonpanoratkaisun syistä”. Ks. Leppänen: Korkeimman oikeuden vahvennetun kokoonpanon ratkaisuihin, s. 1226.

⁴⁶⁹ Leppänen: Korkeimman oikeuden vahvennetun kokoonpanon ratkaisuihin, s. 1235. Samoilla linjoilla on ollut Peczenik. Ks. Peczenik: Juridikens metodproblem. s. 123. Vrt. Ramberg: Prejudikat som rästkäll, s. 778.

⁴⁷⁰ Leppänen: Korkeimman oikeuden vahvennetun kokoonpanon ratkaisuihin, s. 1235.

⁴⁷¹ Ks. Leppänen: Korkeimman oikeuden vahvennetun kokoonpanon ratkaisuihin, s. 1235.

KKO:n ratkaisulinjasta on vedettävissä se johtopäätös, että kolmannelle aiheutettu vahinko voitulla korvattavaksi sopimussuhteita koskevien periaatteiden mukaan. Muun muassa Kolehmainen on puhunut sopimusvastuun laajentamisesta.⁴⁷² Periaatteessa tällainen sopimusvastuun laajentaminen kolmannen eduksi on poikkeus siihen yleiseen pääsääntöön, jonka mukaan sopimusvelvoitteet sitovat vain sopimusosapuolia. Sama koskee vahingonkorvausvastuuta sopimusosapuolten välillä. Hemmo on tosin jo vuonna 1998 ollut sitä mieltä, että näkemys, jonka mukaan sopimus on kaksiasianosaisuhde, ei enää ole selkeästi hallitsevassa asemassa.⁴⁷³ Hän on pitänyt tietyissä tilanteissa mahdollisena sitä, että niin sanotulle kolmannelle eli sopimuksen ulkoiselle taholle annetaan mahdollisuus sopimusperusteisten korvausvaatimusten esittämiseen.⁴⁷⁴ Hemmo on todennut sopimusvastuun laajentamisesta seuraavan esimerkiksi se hyöty, että varallisuusvahinkojen korvaamistilanteisiin on mahdollista soveltaa sopimusperusteista vastuuta deliktivastuun sijaan. Deliktivastuuta hän pitää etuuskien suojaamisen näkökulmasta huonompana vaihtoehtona kuin sopimusperusteista vastuuta.⁴⁷⁵

Esimerkkeinä ratkaisuista, joissa sopimusvastuuta on laajennettu sivullisen hyväksi, ovat KKO 1992:165 ja KKO 1999:19.⁴⁷⁶ Ratkaisussa KKO 1992:165 sopimuksen ulkoinen taho oli lahjansaaja ja tapauksessa myös vahingonkärsijä. Kyseessä oli tapaus, jossa pankin notariaattiosastolla työskennellyt lakimies oli tehnyt virheen lahjakirjaa laatiessaan. Toimeksianto lahjakirjan laatimiseksi oli tullut lahjanantajalta. Lahjakirjaan tuli ottaa avio-oikeuden poissulkeva ehto, joka koski sitä omaisuutta, joka lahjakirjalla lahjoitettiin. Tarkoitus oli poissulkea lahjansaajan aviopuolison mahdollisuus saada lahjoitettua omaisuutta. Tämä ehto jäi kuitenkin pois lahjakirjasta, sillä seurauksella, että myöhemmin kun lahjansaaja erosi joutui hän maksamaan avioero-osituksessa tasinkoa entiselle puolisolleen enemmän kuin mitä tilanne olisi ollut, jos lahjakirjassa olisi ollut mainittu ehto. KKO:n mukaan pankki oli vastuussa lahjansaajalle koituneesta vahingosta ja sen kuului vastata siitä sopimussuhteita koskevien periaatteiden mukaan.

Samantapainen ratkaisu oli myös KKO 1999:19. Tilitoimisto joutui tapauksessa korvausvastuuseen. Tilitoimisto oli saanut A:lta toimeksiannon laatia kommandiittiyhtiön

⁴⁷² Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 287.

⁴⁷³ Hemmo: Sopimus ja delikti, s. 326.

⁴⁷⁴ Hemmo: Sopimus ja delikti, s. 326.

⁴⁷⁵ Hemmo: Sopimus ja delikti, s. 327.

⁴⁷⁶ Ks. Kolehmainen: Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 287.

perustamissopimus. Tilitoimistolle oli ilmoitettu vastuunalaisiksi yhtiömiehiksi A ja B, mutta niin että B ei saa vastatakseen yhtiön velvoitteita esimerkiksi velkoja. Sen varmistamiseksi, että B on velvoitteista vapaa, laati tilitoimisto yhtiöosuuden kauppakirjan. Tällä kauppakirjalla B myi A:lle osuutensa yhtiöstä ja vastaavasti A vapautti B:n kaikista velvoitteista. Ongelmaksi muodostui kuitenkin se, että järjestelyä ei ollut mahdollista toteuttaa A:n ja B:n haluamalla tavalla eli siis niin, että B:llä ei ole velvoitteita. KKO:n mukaan tilitoimiston olisi tullut tietää, että yhtiöosuuden kauppa ei vaikuta yhtiön velkoihin eli ei siis vapauta B:tä maksamasta yhtiön velkoja. B oli ollut siinä käsityksessä, että hän ei joudu vastuuseen yhtiön veloista. B:n erehtyneisyys oli tullut esille myös tilitoimistossa. KKO:n mukaan tilitoimiston olisi tullut kertoa B:lle, että hänen ja A:n toivomaa toimeksiantoa ei ole mahdollista toteuttaa niin, että B on velvoitteista vapaa. B joutui lopulta vastuuseen yhtiön veloista. Tähän oli KKO:n mukaan syynä tilitoimiston laiminlyönti. KKO:n mukaan tilitoimiston tuli vastata B:n vahingosta sopimussuhteita koskevien periaatteiden mukaisesti.

Miten nämä ratkaisut ovat sovellettavissa edunvalvontavaltuutetun vahingonkorvausvastuuseen suhteessa lahjansaajaan? Ratkaisut osoittavat sen, että siitä yleisestä pääsäännöstä, jonka mukaan vain sopimuskumppaneilla on velvoitteita toisiaan kohtaan, voidaan poiketa sivullisen hyväksi. Ratkaisuista voidaan päätellä, että toimeksiantosopimuksen perusteella tietyissä tilanteissa myös toimeksiantajan sopimuskumppanin etu tulee ottaa toimeksisaajan toiminnassa huomioon.⁴⁷⁷ Kolehmainen on todennut olevan mahdollista, että toimeksisaaja joutuu vahingonkorvausvelvolliseksi suhteessa kolmanteen nimenomaan sopimussuhteita koskevien periaatteiden mukaisesti, jos hän syrjäyttää tiedossaan olevat sopimusjärjestelyn tavoitteet.⁴⁷⁸ Nämä lähtökohdat ovat hänen mukaansa sovellettavissa myös edunvalvontavaltuutetun vahingonkorvausvastuuseen. Mahdollisena tilanteena, jossa korvausvastuu saattaisi aktualisoitua, mainitsee hän tilanteen, jossa valtuutettu laiminlyö velvoitteet, jotka liittyvät valtuuttajan omaisuuden sukupolvenvaihdokseen.⁴⁷⁹ Tällaisessa tilanteessa olisi siis kyse sopimusvastuun laajentamisesta lahjansaajan hyväksi. Sopimusvastuun laajentamista puoltaisi Kolehmaisen mukaan esimerkiksi seuraavat tekijät, jotka ovat osittain samoja kuin vahingonkorvauslain mukaisessakin vastuussa.⁴⁸⁰

⁴⁷⁷ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 288.

⁴⁷⁸ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 288.

⁴⁷⁹ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 283.

⁴⁸⁰ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 289–290.

1. Valtuutettu on alansa asiantuntija ja tämän syyn takia myös valittu tehtäväänsä.
2. Valtuutetulle maksetaan käypä korvaus tehtävästään.
3. Toimeksiannon pääasiallinen tavoite on sukupolvenvaihdoksen toteuttaminen.
4. Valtuutetulla ei ole ollut perusteltua syytä jättää lahjoitusta tekemättä.
5. Valtuutetun toiminta on lahjoittamatta jättämisen suhteen šikaanimaista⁴⁸¹ eli päämääränä on ainoastaan haitan aiheuttaminen lahjansaajalle.⁴⁸²

Ongelmallista on kuitenkin lahjansaajan kannalta, että mainitut edellytykset eivät mitä todennäköisemmin sopisi siihen tyypilliseen tilanteeseen, jossa edunvalvontavaltuutetun vahingonkorvausvastuu saattaisi lahjansaajaa kohtaan tulla arvioitavaksi. Edunvalvontavaltuutetut ovat hyvin usein maallikoita, joiden toimintaan asiantuntijoihin sovellettavaa korvausvastuuta ei ole perusteltua soveltaa.⁴⁸³ Tehtävästä ei yleensä myöskään saa korvausta tai ainakaan isoa sellaista.⁴⁸⁴ Kolehmainen on todennut olevan perusteltua laajentaa sopimusvastuuta silloin kun valtuutetulle *on maksettu* toiminnastaan käypä korvaus, vaikkakin lahjansaaja periaatteessa hyötyy tästä valtuuttajan ja valtuutetun välisestä suhteesta ilmaiseksi.⁴⁸⁵ Hän on todennut, että asia on mahdollista nähdä niin, että kyseessä on välillinen maksu, jonka valtuuttaja vain on maksanut lahjansaajan puolesta.⁴⁸⁶ Tuskin kovin monessa käytännön tilanteessa tällaisia maksuja valtuutetulle toiminnastaan kuitenkaan maksetaan.

⁴⁸¹ Šikaanilla tarkoitetaan toimintaa, jossa laillista oikeutta esimerkiksi johonkin toimintaan käytetään niin, että tarkoitus on ainoastaan haitan tekeminen toisille. Suomessa kuten monen muunkin maan oikeudessa tunnetaan ns. šikaanikielto, jolla tarkoitetaan kiusantahtoisien tai ilkivaltaisten oikeuden käyttämisen kieltoa. Šikaanikielto löytyy lainsäädännössämme esimerkiksi naapurussuhdelaista (13 §). Kieltoa sovelletaan kuitenkin vain melko harvoin, sillä vahingoittamistarkoituksen näyttäminen saattaa kohdata näyttövaikeuksia. Ks. Šikaanikiellosta tarkemmin esimerkiksi Hemmo: Sopimusoikeus I, s. 56. Šikaanikiellosta ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien järjestelmissä ks. Nuotio: Oikeuden väärinkäyttö, s. 400–404.

⁴⁸² Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 288–290.

⁴⁸³ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 289.

Useaan otteeseen on pohdittu sen sallimista, että myös oikeushenkilöt voisivat toimia edunvalvontavaltuutettuina. Tätä vaihtoehtoja pohdittiin ensimmäisen kerran jo EVVL:n säätämisyvaiheessa. Ongelmana pidettiin kuitenkin tilanteita, jossa oikeushenkilö purkautuisi. Ks. LaVM 29/2006 vp — HE 52/2006 vp, s. 3. Myös lakialoitteen kautta on yritetty laajentaa edunvalvontavaltuutettujen piiriä oikeushenkilöihin. Oikeushenkilöiden nimeämistä edunvalvontavaltuutetuksi perusteltiin muun muassa sillä, että kaikilla ei ole sellaista henkilöä tiedossaan, jonka he voisivat nimetä valtuutetuksi, jolloin edunvalvojan määrääminen jää ainoaksi vaihtoehdoksi. Lisäperusteluina todettiin myös, että oikeushenkilöiden käyttäminen valtuutettuina saattaisi tarjota ratkaisun esteellisyysongelmiin, jotka liittyvät läheisten toimimiseen valtuutettuina. Ehdotus ei saanut kannatusta. Ks. LA 14/2016 vp, s. 1.

⁴⁸⁴ Edunvalvontavaltuutetulle voidaan maksaa palkkio tehtävästään. Tuolloin valtakirjaan otetaan esimerkiksi seuraavanlainen määräys: ”Valtuutettu on oikeutettu korvaukseen tarpeellisista kuluistaan sekä tehtävän laatuun ja laajuuteen nähden kohtuulliseen palkkioon”. Harvemmin palkkion suuruus on kuitenkin rinnastettavissa esimerkiksi siihen, mitä asianajaja saisi toimeksiannon perusteella.

⁴⁸⁵ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 289.

⁴⁸⁶ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 289.

Sopimusvastuun laajentamista vastaan voi myös puhua se, että maallikkovaltuutetuilla ei ole maksukykyä maksaa vahingonkorvauksia, jos he aiheuttavat kolmannelle vahingon. Asiantuntijat, kuten asianajajat ja asiantuntijapalveluita tarjoavat tahot kuten pankit, ovat suhteessa maallikkovaltuutettuihin paremmin varautuneita mahdollisiin vahingonkorvausriskeihin esimerkiksi vakuutuksin.⁴⁸⁷

Yksi tärkeä vastuun laajentamista vastaan puhuva seikka on myös yksinkertaisesti se, että sopimussuhde, jos sellainen katsotaan olevan, on vain valtuuttajan ja edunvalvontavaltuutetun välillä.⁴⁸⁸ Vaikka sopimusvastuun laajentaminen on selvästi nähtävissä KKO:n ratkaisulinjassa, on pääsääntö kuitenkin edelleen se, että vain sopimuskumppaneilla on velvoitteita ja vastuita toisiaan kohtaan. Kolmannen oikeutta saada jotain tällaisen sopimussuhteen perusteella on edelleen pidettävä poikkeuksena.⁴⁸⁹ Kolehmainen on myös todennut, että sopimussuhteisiin liittyvä sitoutuneisuus osapuolten välillä, jota voidaan pitää ”siltana” deliktivastuusta sopimusvastuuseen siirryttäessä, puuttuu lahjansaajan ja valtuutetun väliltä.⁴⁹⁰

Yhteenvedona valtuutetun vahingonkorvausvastuusta sopimusvastuun laajentamisen perusteella voin todeta, että edunvalvontavaltuutetun vahingonkorvausvelvollisuuden konkretisoitumista voidaan pitää melko epätodennäköisenä vaikkakaan ei mahdottomana. Tämä näkökanta on perusteltu, koska korvausvastuun konkretisoituminen edellyttää useiden edellytysten täyttymistä, joiden ei voida katsoa kovin hyvin soveltuvan tavallisiin maallikkovaltuutettuihin. Osittain samat ”ongelmallisuudet” lahjansaajaa ajatellen toistuvat siis myös sopimusvastuun laajentamiseen perustuvassa vahingonkorvausvastuussa kuin jo edellä käsittelemässäni vahingonkorvauslain mukaisessa korvausvastuussa.

⁴⁸⁷ Ks. Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 289.

⁴⁸⁸ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 290.

⁴⁸⁹ Ks. Harsu: Due diligence -toimeksianto ja asianajajayhtiön korvausvastuu, s. 113.

⁴⁹⁰ Kolehmainen: Edunvalvontavaltuus, lahja ja lahjansaajan asema, s. 290–291.

6 Johtopäätökset

6.1 Valtuutetun toimintaa ohjaavat periaatteet ja velvoitteet

Itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaatetta edunvalvontavaltuutettu voi toiminnassaan toteuttaa kuulemalla valtuuttajaa eli toisin sanoen noudattamalla häntä koskevaa kuulemisvelvoitetta, josta säädetään EVVL:n 16.2 §:ssä. Kyseisen säännöksen mukaan valtuutetun on kysyttävä valtuuttajan mielipidettä ennen päätöksen tekemistä. Velvoite kysyä valtuuttajan mielipidettä koskee tilanteita, joissa asia on valtuuttajalle tärkeä ja hän ymmärtää sen merkityksen. Lisäksi edellytetään, että kuuleminen voi tapahtua ilman huomattavaa hankaluutta. Säännöksen sanamuotoa voidaan pitää selkeänä ja ymmärrettävänä, mutta valtuutetun käytännön toimintaa ajatellen se ei kuitenkaan tarjoa konkretiaa. Mitään yleispäteviä sääntöjä siitä, mitkä asiat olisi katsottava valtuuttajan kannalta tärkeiksi, ei ole. Tapauskohtainen harkinta on lähtökohtana arvioitaessa asian tärkeyttä valtuuttajalle.

Oikeusasiamiehen ratkaisut voivat toimia ainakin jonkinasteisina suunnannäyttäjinä siitä, millaiset asiat ovat olleet päämiehelle niin tärkeitä, että edunvalvojan on tullut kuulla häntä. Vaikka ratkaisut koskevat edunvalvojan kuulemisvelvoitetta ovat ne sovellettavissa myös edunvalvontavaltuutettuun. Ratkaisuista on pääteltävissä, että ainakin kodin myymistä, siellä järjestettäviä suurempia siivouksia ja pankkitilin lopettamista on pidettävä sillä tavalla tärkeinä, että mielipidettä niiden suhteen tulee tiedustella.

Tutkielmassani oli tärkeää selvittää, pidetäänkö lahjoittamista valtuuttajan kannalta niin tärkeänä, että hänen mielipidettään tulee tiedustella? Olen päätenyt myönteiseen kantaan. Tätä olen perustellut, sillä että valtuuttaja on mitä todennäköisemmin ottanut valtakirjaansa vain sellaisia määräyksiä, joita pitää itselleen tärkeinä. Lisäksi lahjoitusta koskeva määräys on luonteeltaan sellainen, että se pitää erikseen ottaa valtakirjaan, jotta valtuutetulle voidaan luoda kelpoisuus omaisuuden lahjoittamiseen. Verrattuna oikeusasiamiehen ratkaisuihin esiin nostettuihin päämiehelle tärkeisiin asioihin kuten esimerkiksi pankkitilin lopettamiseen, voidaan lahjoittamista pitää mielestäni ainakin vähintään samantasoisena asiana tärkeydeltään, jos ei jopa tärkeämpänä.

Valtuuttajan mielipidettä ei tarvitse lain mukaan tiedustella, jos kuulemista ei voida tehdä ilman huomattavaa hankaluutta. Huomattavan hankaluuden on oikeuskirjallisuuden mukaan katsottu

liittyvän kuulemisen toteuttamiseen. Huomattava hankaluutena ei oikeuskirjallisuuden mukaan pidetä sitä, että kuulemisesta aiheutuu lisätyötä. Jos asiaa voidaan pitää vahvasti valtuuttajan yksityiselämään liittyvänä (esimerkiksi kodin myynti) tulisi häntä aina kuulla, vaikka esimerkiksi välimatka olisi pitkä. Oikeuskirjallisuudessa on puollettu näkemystä, jonka mukaan valtuuttajalle tai päämiehelle merkittävässä asioissa häntä tulisi aina kuulla ja ”huomattavalle hankaluudelle” ei juuri tulisi antaa merkitystä. Olen päätenyt siihen lopputulokseen, että mielipiteen kysymättä jättämistä huomattavan hankaluuden perusteella, on vaikea puolustaa nykyisessä yhteiskunnassa, jossa yhteydenpito on erilaisten laitteiden avulla helppoa eikä mielipiteen kysyminen vaadi edes valtuuttajan ja valtuutetun samanaikaista fyysistä läsnäoloa. Huomattavan hankaluuden tulisi olla siis jotain sellaista, joka tekisi lähes mahdottomaksi mielipiteen tiedustelemisen.

Valtuuttajan mielipidettä ei tarvitse kysyä, mikäli valtuuttaja ei kykene ymmärtämään asian merkitystä. Lähtökohta on ymmärrettävä, koska on selvää, että henkilö saattaa esimerkiksi olla terveydentilansa puolesta sellaisessa tilassa, jossa hänen mielipiteensä kysyminen on mahdotonta. Saattaa myös olla tilanteita, joissa henkilön ymmärryskyky voi olla vaikeasti arvioitavissa. Mikäli ymmärryskyky vaihtelee, tulisi valtuutetun odottaa sellaista hetkeä, jolloin valtuuttaja ymmärtää asian merkityksen eikä tehdä päätöstä kuulematta hänen mielipidettään, jos asia, jossa päätös pitää tehdä ei ole kiireellinen.

Valtuutetun tehtäväksi jää sen arviointi ymmärtääkö valtuuttaja asian merkityksen. Valtuutettu voi valtuuttajan ymmärryskykyä arvioidessaan kiinnittää huomiota esimerkiksi sen oikeustoimen monimutkaisuuteen, josta mielipidettä ollaan tiedustelemassa. Ymmärryskykyä saattaa vielä olla jäljellä esimerkiksi yksinkertaisempien oikeustoimien käsittämiseen. Oikeuskirjallisuudessa on käsitelty sitä, kuinka juristit voivat pyrkiä varmistumaan siitä, että esimerkiksi testamenttitoimeksiannon antajalla on ymmärryskykyä pyytämänsä oikeustoimen suhteen esimerkiksi kiinnittämällä huomiota asiakkaan kielelliseen päättelykykyyn. Myös valtuutettu voi soveltaa näitä samoja keinoja. Valtuuttajan tuntemisen merkitys on kuitenkin mielestäni tärkein yksittäinen tekijä, jolla valtuutettu voi varmistua valtuuttajan ymmärryskyvystä. On selvää, että mitä paremmin valtuutettu tuntee valtuuttajan ja tämän historian, sitä helpompi hänen on valtuuttajan ymmärryskykyä arvioida.

Valtuutetulle ei koidu sanktioita, kuten vahingonkorvusvelvollisuutta, vaikka hän laiminlöisi kuulemisvelvoitteen. Tällä perusteella valtuutetun kuulemisvelvoitetta voidaan pitää

enemmänkin kehotuksena kuin todellisena velvoitteena, vaikka se on kirjattu lakiin. Myös oikeustoimet, jotka on tehty kuulemisvelvoite laiminlyöden ovat päteviä. Ainostaan niissä tapauksissa, joissa valtuutettu kuulee valtuuttajaa, mutta ohittaa tämän tahdon ja tämä tahdon ohitus voidaan katsoa toimivallan ylitykseksi ja siitä koituu valtuuttajalle vahinkoa, saattaa vahingonkorvausvelvollisuus syntyä.

Sitä, miten kuulemisvelvoite ohjaa valtuutetun toimintaa, ei ole empiirisesti tutkittu. Sinänsä kuulemisvelvoite ei ohjaa valtuutetun toimintaa millään lailla, jos valtuutettu ei halua tätä velvoitetta noudattaa. Kyseessä on valtuutetun omassa harkinnassa oleva asia. Valtuuttajan ja valtuutetun välillä on kuitenkin yleensä läheissuhde ja myös luottamussuhde. Vaikka mitään sanktioita kuulemisvelvoitteen laiminlyönnistä ei tulekaan, haluaa valtuutettu luultavimmin kuulla valtuuttajaa ja hoitaa hänen asioitaan mahdollisimman hyvin.

Valtuutetulle on EVVL 16.1 §:ssä asetettu myös huolellisuusvelvoite. Tämä velvoite ilmentää suojaamisen periaatetta. Suojaamisen periaatetta on aiemmin toteutettu paternalistisesti eli kontrolloimalla. Nykyään paternalismin rinnalle on nostettu myös henkilön edun pohtiminen. Jos päätöksen tarkoituksena on henkilön suojaaminen, tulee päätöksen perustua suojattavan henkilökohtaiseen etuun. Tämän tulee olla lähtökohtana myös valtuutetun päätöksenteossa.

EVVL 16.1 §:n mukaan valtuutetun tulee toimiessaan valtuuttajan puolesta edistää hänen parastaan ja myös tunnollisesti pitää huolta valtuuttajan oikeuksista. Säännöksen sanamuodosta valtuutettu ei juurikaan pysty päättelemään, miten hänen tulisi käytännössä konkreettisesti toimia, jotta hän hoitaisi tehtävänsä huolellisuusvelvoitteen mukaisesti. Mitään yleisiä suuntaviivoja valtuuttajan toimintaa ajatellen ei lainsäätäjän taholta ole annettu, vaan lähtökohdaksi on asetettu tapauskohtainen harkinta. Hallituksen esityksessä on kuitenkin todettu, että huolellisuusvelvoitteen vastaista on äkillisesti jättää valtuuttajan taloudellisten asioiden hoitaminen kesken sen jälkeen, kun valtuutus on vahvistettu. Huolellisuusvelvoitteen vastaista on myös jättää kertomatta holhousviranomaiselle, että on luopunut valtuuttajan tehtävästä. Valtuutetun huolellisuusvelvoitteen vastainen toiminta voi siis perustua niin passiiviseen kuin aktiiviseenkin toimintaan.

Huolellisuusvelvoitteen voidaan katsoa erityisesti koskevan valtuuttajan omaisuudesta huolehtimista. Lähtökohtaisesti valtuutetun tulee noudattaa hänelle annettuja toimiohjeita ja valtakirjaan otettuja määräyksiä omaisuuden hoidossa. Mikäli valtuutetulle ei ole annettu

erikseen ohjeistusta koskien omaisuuden hoitoa, voi hän hakea suuntaviivoja HolhTL:stä ja erityisesti lainkohdasta 31.7 §. Tätä lainkohtaa soveltaen tulee valtuuttajan talouden hoitamisen päämäärä olla omaisuuden ja sen tuoton käyttäminen valtuuttajan omaksi hyväksi ja hänen tarpeidensa tyydyttämiseksi. Aikaisemmin holhousoikeudessa vallalla ollut ajattelutapa, jonka mukaan ”holhottavan” omaisuutta täytyy säilyttää perillisille ja henkilön etu on säästäväisyys eli varallisuusaseman pitäminen muuttumattomana, ei enää nykyään ole omaisuuden hoitamisen lähtökohta. Henkilön etu voi myös olla hänen pyyteettömien ja epäitsekäiden toiveidensa toteuttaminen kuten esimerkiksi siitä huolehtiminen, että valtuuttajan lahjoitustahto tulee toteutetuksi.

Huolellisuusvelvoitteen vastaiseksi toiminnaksi ei koskaan katsota sitä, että lahjoitus jätetään tekemättä, vaikka lahjoittamatta jättämiselle ei olisi hyväksyttävää syytä. Pelkkä valtakirjaan otettu lahjoitusmääräys ei velvoita valtuutettua toteuttamaan lahjoitusta. Valtuutetun sen sijaan saatetaan katsoa toimineen huolellisuusvelvoitteensa vastaisesti, mikäli hän toteuttaa lahjoituksen tilanteessa, jossa valtuuttajan taloudellinen tilanne on heikko. Tällaisessa tilanteessa myös valtuutetun vahingonkorvausvastuu voi aktualisoitua. Periaatteessahan valtuutettu pääsisi vähemmällä ja voisi varmistua siitä, että mitään sanktioita ei tule, jos hän jättää lahjoituksen tekemättä. Valtuuttajan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen kuitenkin edellyttää valtuutetulta sitä, että hän toteuttaa valtuuttajan lahjoitustahdon, jos mitään mainitun kaltaista hyväksyttävää syytä ei lahjoittamatta jättämiselle ole. Valtuutetun tilannetta helpottaakseen valtakirjan lahjoitusmääräyksen voi myös muotoilla niin, että siinä annetaan vain lahjoituksen yläraja, jolloin valtuutettu voi huoletta lahjoittaa esimerkiksi pienemmän summan ja toteuttaa valtuuttajan tahtoa ainakin osittain, jos esimerkiksi heikentynyt taloudellinen tilanne ei muuhun anna myötä.

Ainakin teoriassa valtuutetun toimintaan voidaan katsoa vaikuttavan niin suojaamisen kuin itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaatekin. Reaalielämässä on kuitenkin usein niin, että kaikkia päämääriä ei pystytä täysimääräisesti toteuttamaan ilman, että jostain joudutaan tinkimään. Sama pätee myös mainittuihin periaatteisiin. On mahdollista, että periaatteet joutuvat kollision keskenään, jolloin valtuutetun tehtäväksi jää tämän konfliktin ratkaiseminen.

Oikeuskirjallisuudessa on puollettu kantaa, jonka mukaan itsemääräämisoikeuden kunnioittamista tulisi toteuttaa niin pitkälle kuin mahdollista. Suojaamisen periaatteen tulisi olla

hallitsevampi ainoastaan silloin kun se on välttämätöntä. Periaatteiden kollisio lahjoittamistilanteessa on mielestäni perusteltua ratkaista itsemääräämisoikeutta mahdollisimman pitkälle kunnioittaen, jos se suinkin on mahdollista. Jos näin ei toimita, putoaa koko edunvalvontavaltuutusinstituutiolta pohja.

Periaatteiden kollisioon ratkaisuun vaikuttaa myös se, miten periaatteet ymmärretään oikeudellisessa mielessä. Usein itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaate ja suojaamisen periaate on asetettu lähes automaattiseen konfliktiin keskenään ja tietynlainen joko-tai -ajattelu on ollut hallitseva. Periaatteita on kuitenkin mahdollista luonnehtia myös optimointikäskyiksi. Jotkut oikeusoppineet ovat sitä mieltä, että periaatteilla ei ole joko-tai -luonnetta samoin kuin säännöillä eli että niitä joko noudatetaan tai ei. Kyseessä ovat enemmänkin suuntaviivat, joita voi noudattaa eri vahvuisesti. Itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen periaate ja suojaamisen periaate on mahdollista ymmärtää myös toisiaan täydentävinä ei poissulkevinä. Erilaisissa tapauksissa ne saavat eri painotuksen. Periaatteiden kollisioon ratkaisussa tulisi tavoitella lopputulosta, jossa molempien periaatteiden vaatimukset pyritään yhteensovittamaan ja tasapainottelemaan vaatimuksien välillä niin, että lopputulos olisi mahdollisimman optimaalinen.

6.2 Vahingonkorvausvelvollisuus

6.2.1 Lievä tuottamus

Lievä tuottamus on edunvalvontavaltuutetun vahingonkorvausvelvollisuuden aktivoitumisen kynnys. Termille tuottamus ei ole yleispätevää määritelmää, mutta yleisimmin käytetään määritelmää, jossa tuottamus pitää sisällään tahallisuuden (dolus) sekä huolimattomuuden (culpa). Tämä määritelmä on myös yhtenäinen holhousoikeudessa käytettävän tuottamuksen määritelmän kanssa, koska edunvalvontavaltuutettu on velvollinen korvaamaan vahingot, jotka hän aiheuttanut niin tahallisesti kuin huolimattomuudestakin (EVVL 23.1 §). Huolimattomuus on yhteydessä valtuutetulle asetettuun huolellisuusvelvoitteeseen ja tuottamus on lähtökohtaisesti huolellisuuden laiminlyöntiä.

Valtuutetun tuottamuksen asteeseen ei ole välttämätöntä ottaa kantaa, koska lievä tuottamus alin tuottamuksen aste. Näin ollen valtuutetun toimintaa ajatellen, onkin aiheellista pohtia vain sitä, voidaanko valtuutetun katsoa toimineen ylipäätään huolimattomasti eikä niinkään sitä minkä asteista huolimattomuus on ollut. Lievän huolimattomuuden soveltamisala on yhdessä

törkeän huolimattomuuden kanssa kapein. Tietyissä tilanteissa lievän huolimattomuuden perusteella ei edes joudu vahingonkorvausvelvolliseksi. Edunvalvontavaltuutetun vahingonkorvausvastuun voidaan siis periaatteessa ajatella olevan tiukempaa, koska jo lievä huolimattomuus riittää synnyttämään korvausvastuun.

Holhousoikeudessa käytetään osittain edelleen huolellisuuden mallina huolellista perheenisää eli bonus pater familiasta. Bonus pater familiaksen toimintaa tulee arvioida yleisestä näkökulmasta käsin ja objektiivisin kriteerein. Valtuutetun toiminnan arvioinnin kannalta tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että valtuutettu ei voi hoitaa valtuuttajan asioita niin kuin hoitaisi omiaan ja vapautua huolellisuusvelvoitteestaan vetoamalla omiin kykyihinsä jos ne ovat puutteelliset.

Vahingonkorvauksen yhtenä tarkoituksena on pidetty preventiota. Siihen, miten preventio toimii, vaikuttaa olennaisesti se, tietääkö henkilö vahingonkorvausvelvollisuuden riskistä. Edunvalvontavaltuutettujen kohdalla asiaa ei ole empiirisesti tutkittu. Lahjoittamista ajatellen kuitenkin huolellisuusvelvoite, jota vahingonkorvausvastuu osaltaan tehostaa, saattaa vaikuttaa niin, että valtuutettu pyrkii välttämään taloudellisia riskejä. Valtuuttajan lahjoittamistahdon kunnioittamisen kanssa tällainen ajattelutapa sopii huonosti yhteen, koska varojen säästämisen ja säilyttämisen ei välttämättä voida katsoa olevan valtuuttajan etujen mukaista, jos hänellä nimenomaan on ollut tahto lahjoittaa omaisuuttaan. Myöskään se, että bonus pater familiaksen taloudenhoidon ideaali on kohtuullinen kuluttaminen ja varma sijoittaminen, ei palvele valtuuttajan lahjoittamistahdon toteutumista. Lahjoitusta ajatellen valtuutetun olisi, mikäli hän pelkää mahdollisia vahingonkorvauseuraamuksia, parempi jättää lahjoitus jopa tekemättä.

6.2.2 Vahingonkorvausvelvollisuus suhteessa valtuuttajaan

Valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuus suhteessa valtuuttajaan määräytyy vahingonkorvauslain mukaan, koska kyseessä on sopimuksen ulkoinen tilanne. Valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuus ei voi aktualisoitua sen perusteella, että lahjoitus on jätetty tekemättä. Valtuutetulla on kelpoisuus lahjan antamiseen, mutta ei velvollisuutta siihen. Lahjan antamatta jättäminen saattaa aiheuttaa valtuuttajalle kärsimystä eli aineetonta vahinkoa. Aineettomien vahinkojen korvaamiseen on oikeudessamme suhtauduttu torjuvasti. Aineettomat vahingot korvataan pääsääntöisesti vain silloin kun laissa on siitä erikseen säädetty. EVVL:ssä ei näin ole tehty, joten kärsimys, jota valtuuttaja mahdollisesti kokee, ei tule korvattavaksi. Lisäksi negatiiviset tunteet kuten pelko, viha, suru ja mielihaha on katsottu tunnetiloiksi, jotka

kuuluvat sietämisvaatimukseen piiriin, eivätkä tule korvatuiksi. Vahingonkorvauslaissa määrittelyt tilanteet ja olosuhteet, joissa oikeus saada korvausta kärsimyksestä on, eivät myöskään sovellu lahjoittamatta jättämisen kontekstiin.

Valtuutettu voi joutua vahingonkorvausvelvolliseksi sen perusteella, että on ylittänyt toimivaltansa. Mahdollisesti korvattavaksi voisi tulla esinevahinko, jos valtuutettu olisi lahjoittanut valtuuttajan omaisuudesta pois väärän esineen eli toisin sanoen menetetyn esineen arvo tulisi korvattavaksi. Mielipaha, jota valtuuttaja mahdollisesti kokisi esineen menetyksen vuoksi, ei tulisi korvattavaksi, koska kyseessä olisi samalla tavalla aineeton vahinko kuin lahjoittamatta jättämisenkin kohdalla.

Valtuutetun riski joutua vahingonkorvausvelvolliseksi riippuu olennaisesti siitä, reagoiko kukaan esimerkiksi toimivallan ylitykseen. Huonokuntoinen valtuuttaja ei välttämättä itse siihen pysty ja on jokseenkin epäselvää, kuka asiaan puuttuu varsinkaan, jos valtakirjassa ei ole määräyksiä lisävalvonnasta.

6.2.3 Vahingonkorvausvelvollisuus suhteessa kolmanteen

Valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuus voi aktualisoitua lahjoituksen valossa myös suhteessa kolmanteen eli mahdolliseen lahjansaajaan. Arvioitavaksi tulee tällöin tilanne, jossa valtuutettu ei ole toteuttanut lahjoitusta. Kaavailtu lahjansaaja voi olla oikeutettu korvaukseen vahingonkorvauslain puhtaita varallisuusvahinkoja koskevien säännösten perusteella erityisen painavien syiden ollessa käsillä. Mistään korvausautomaatiosta ei ole kyse, koska puhtaita varallisuusvahinkoa korvataan suhteelliseen rajallisesti.

Ratkaisua KKO 1992:44 soveltaen voisi edunvalvontavaltuutetun vahingonkorvausvelvollisuus aktualisoitua suhteessa lahjansaajaan lahjan antamatta jättämisen perusteella jos seuraavat edellytykset täyttyvät: omaisuuden siirtäminen kolmannelle on koko edunvalvontavaltuutuksen laatimisen päätarkoitus, valtuutetulla on mahdollisuus ennakoida, että kolmannelle voi aiheutua vahinkoa hänen toimistaan, valtuutettuna toimii asianajaja joka saa tehtävästään käyvän korvauksen ja lahjoitus jätetään tekemättä ilman hyväksyttävää syytä. Useat näistä edellytyksistä ovat sellaisia, joiden ei voida katsoa soveltuvan tavallisiin maallikkovaltuutettuihin. Teoriassa on mahdollista, että valtuutettu joutuu vahingonkorvausvelvolliseksi suhteessa lahjansaajaan, mutta kovin todennäköistä se ei ole.

KKO:n ratkaisulinjassa on nähtävissä myös muutosta koskien niitä perusteita, joilla varallisuusvahinkoja on korvattu kolmannelle. Osittain KKO vaikuttaa erkaantuneen aikaisemmasta linjastaan, jossa korvauksen perusteena on pidetty juuri erityisen painavien syiden käsillä oloa. Tämä muutos on nähtävissä tapauksissa, jotka sijoittuvat sopimusoikeuden rajamaastoon. Kyseessä ovat tilanteet, joissa sopimusvastuuta on laajennettu sivullisen hyväksi ja vahinko kolmannelle on tullut korvatuksi sopimussuhteita koskevien periaatteiden mukaan.

Ratkaisuja, joissa sopimusvastuuta on laajennettu sivullisen hyväksi, ovat esimerkiksi KKO 1992:165 ja KKO 1999:19. Osaltaan tämä muuttunut käsitys niistä perusteista, joilla vahinko voi tulla korvattua kolmannelle, liittyy siihen, että sopimusta ei enää välttämättä nähdä aikaisemman tavoin yksinomaan kaksiasiansaissausteena, niin että sopimuksen velvoitteet ja vastuut koskevat vain sopimusosapuolia. Joissakin tilanteissa on mahdollista, että myös kolmannen etu tulee ottaa huomioon, vaikka tämä kolmas ei sopimuksen osapuoli olekaan.

Mainituista ratkaisuista 1992:165 ja KKO 1999:19 on pääteltävissä ne edellytykset, joiden pitää täytyä, jotta lahjansaajalla voisi olla oikeus vahingonkorvaukseen valtuutetulta: valtuutettu on valittu tehtäväänsä asiantuntijuutensa takia, hänelle on maksettu käypä korvus tehtävästään, toimeksiannon pääasiallinen tavoite on ollut sukupolvenvaihdon toteuttaminen, valtuutetulla ei ole ollut perusteltua syytä jättää lahjoitusta toteuttamatta ja lahjoituksen toteuttamatta jättämisellä on yritetty vain šikaanimaisesti aiheuttaa haittaa lahjansaajalle. Näistä edellytyksistä on pääteltävissä, että ne eivät helposti sovellu maallikkovaltuutettuihin, jotka ainakin pääasiallisesti ovat läheistensä asioita hoitavia henkilöitä. Tilanne on hyvin samankaltainen kuin vahingonkorvauslakiin pohjautuvan korvausvastuun kohdalla.

On myös todettava, että vaikka sopimusta ei enää nykyään pidetä kaikissa tapauksissa pelkästään kaksiasiansaissausteena, perustaa sopimus kuitenkin edelleen lähtökohtaisesti oikeuksia ja velvollisuuksia vain sen osapuolille. Näin ollen kolmannen oikeutta saada jotain tällaisen sopimuksen perusteella kuten vahingonkorvausta, on edelleen pidettävä poikkeuksena. Valtuutetun vahingonkorvausvelvollisuuden syntyminen sopimussuhteita koskevien periaatteiden mukaan on siis toisin sanoen epätodennäköinen, mutta kaikkien edellytysten täytyessä ei kuitenkaan mahdoton vaihtoehto.

6.3 Pohdinta ja jatkotutkimuskysymykset

Tutkielmani aiheena oli edunvalvontavaltuutetun velvoitteet, toimintaa ohjaavat periaatteet sekä vahingonkorvausvastuu nimenomaisesti niissä tilanteissa, joissa valtakirjaan on otettu määräys lahjan antamisesta. Edunvalvontavaltuutuksesta on kirjoitettu paljon. Aihetta on käsitelty oikeuskirjallisuudessa ja edunvalvontavaltuutus on ollut myös monen muun opiskelijan pro gradu -työn aiheena. Aiheen runsaasta käsittelystä huolimatta edunvalvontavaltuutetun asema on kuitenkin jäänyt vähemmälle huomiolle, vaikka edunvalvontavaltuutusta on mahdollista luonnehtia myös ”kahden kaupaksi.” Valtuutuksen käyttämisen edellytys on valtuutetun suostumus tehtävään ja toiseksi, kuinka valtuutettu tehtävänsä hoitaa, vaikuttaa merkittävästi myös siihen, miten valtuuttajan edunvalvontavaltakirjassa ilmaistu tahto tulee toteutetuksi.

Edunvalvontavaltuutuksia vahvistetaan nykyään jo enemmän kuin perinteisiä HolhTL:n mukaisia edunvalvontoja. Tämä on osoitus edunvalvontavaltuutuksen suosion ja merkityksen kasvusta. Tätä ajatellen edunvalvontavaltuutettujen toimintaa olisi aiheellista ja tärkeää tutkia enemmän myös empiirisesti, kuten on jo tehty edunvalvojien kohdalla esimerkiksi heitä haastatteleamalla.

Tämä tutkielma oli teoreettinen ja kannanotot esimerkiksi siitä, miten mahdollinen vahingonkorvauksen riski vaikuttaa valtuutetun toimintaan perustui olettamukselle, että preventio voi olla mahdollinen myös edunvalvontavaltuutettujen kohdalla. Empiirinen tutkimus olisikin tarpeen, jotta teoreettinen näkemys tulisi testatuksi myös todellisissa olosuhteissa. Myös se, miten valtuutetut pyrkivät toteuttamaan kuulemisveloitteensa, kaipaisi enemmän empiiristä tutkimustietoa. Se, kuinka paljon valtuutetut tietävät omista velvoitteistaan vaikuttaa olennaisesti siihen, kuinka hyvin he pystyvät tehtävänsä hoitamaan. Näin ollen olisikin aiheellista tutkia enemmän myös sitä, millä tavalla holhousviranomaisen valtuutettuja ohjeistaa.